

www.azyb.az
www.ayb.az

- Baba Vəziroğlu, Nadir Yalçın
və yaxud 7-dən 70-ə sual yağışı
- Sərdar Amin – Rəsul nəse demək istəyir...
- Ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatçıları:
Andre Jid
- Tural Cəfərlinin özüylə söhbəti
və şeirləri
- Yeni ədəbi nəsil
- Tərcümə saati
- Dərgidə kitab

"Ulduz" jurnalı və AYB Ədəbiyyat Fondunun Xalq şairi Vaqif Səmədoğlunun 85 illik yubileyi münasibəti ilə keçirdiyi poeziya müsabiqəsi qaliblərinin şeirləri

AYLIQ ƏDƏBİYYAT DƏRGİSİ
№06 (656) iyun 2024

BU SAYIMIZDA

ULDUZ №06 (656) iyun 2024

Təsisçilər:

Azərbaycan Yazıçılar
Birliyi və "Ulduz"
jurnalının kollektivi

Baş redaktor:

QULU AĞSƏS

Redaksiya heyəti:

Təranə Vahid (Baş redaktor
müavini), Hicran Hüseynova
(şöbə redaktoru), Dayandur
Sevgin (şöbə redaktoru),
Taleh Mansur (şöbə
redaktoru), Anar Amin,
Allahşükür Ağa, Baloğlan
Cəlil (Başqırdistan), Cavid
Zeynallı, Elxan Yurdoğlu,
Elmar Vüqarlı, Elşən Əzim,
Elxan Elatlı, Ələmdar
Cabbarlı, Əyyub Qiyas,
Furqan, Fuad Cəfərli, Gülnar
Ümid, Günay Səma
(Voronej), Həyat Şəmi, Hafiz
Hacxalil, Xəyal Rza,
Xaqanı Qayıblı (Estoniya),
Qılman İman, Nurənə Nur,
Nargis, Nilufər Şıxlı
(Moskva), Məshəti Musa,
Orxan Cuvanlı, Rəsmiyyə
Sabir, Səhər Əhməd,
Seyfəddin Alaylı (Türkiyə),
Saodat Muxammadova
(Özbəkistan), Nazim
Muradov (Şimali Kipr Türk
Respublikası), Şəfa Vəli,
Ulucay Akif.

Bədii redaktor:

Ədalət Həsən

Ünvanı:

AZ1000, Bakı, Xaqani küçəsi,
25 ulduz_dergisi@mail.ru;
www.ayb.az
Telefon: (+99412)498-72-43
Çapa imzalanıb: 24.05.2024.
"Ulduz" jurnalı
redaksiyasında yığılıb,
səhifələnilib.
"ASPOLİQRAF LTD"
MMC-də çap olunub.
Sifariş №27, Tiraj: 300.
Qiyməti: 2 man.
1967-ci ildən çıxır.
Şəhadətnamə №238

Tural CƏFƏRLİ

3

Özüylə söhbəti və şeirləri

Təvəkkül BOYSUNAR

6

Araz axır qıyğacı...

"Ulduz" jurnalı və
AYB Ədəbiyyat Fondunun
Xalq şairi Vaqif
Səmədoğlunun
85 illik yubileyi
münasibəti ilə
keçirdiyi poeziya
müsabiqəsi
qaliblərinin şeirləri

17

Sergey DOVLATOV

23

Ariel

Baba VƏZİROĞLU:

"Çalışmışam ki,
mahnının mətni
həm də normal
bir şeirə oxşasın"

26

Nobel mükafatı laureatları

32

Hafiz HACXALIL

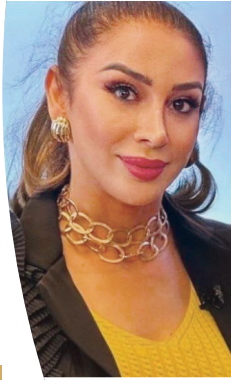
38

Günəş şəkli çək...

Məti OSMANOĞLU

40

Gənc yazarlar üçün
ustad dərsləri

44 **Ayişə NƏBİ**
Relsə bağlanan çoban

52 **Aydan ABDULLAYEVA**
Darıxan yazı

54 **Sərdar AMİN**
Rəsul nəsə demək istəyir...

58 **Aysel NƏSİRZADƏ**
Qum saati

62 **Murad MURADOV**
Kərimin ördəkləri

65 **Vaqif YUSİFLİ**
Yeni ədəbi nəsil

71 **Rəsmiyyə SABİR**
Şeir qadın

74 **Nazilə GÜLTAC**
İki limon

79 **Mətanət ULU ŞİRVANLI**
Dikbaş

81 **İnqilab İSAQ**
Poeziya, poeziya...

84 **İlqar İSMAYILZADƏ**
İtmiş pul

90 **Ədalət SALMAN**
Ah... o sənli günlərim...

94 **İlhamə NASİR**
Dərgidə kitab

“AZƏRMƏTBUATYAYIMI” AÇIQ SƏHMƏDAR CƏMİYYƏTİ

“Ulduz” jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon “Mətbuatyayımı” şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

“QAYA” MƏTBUAT YAYIMI

“Ulduz” jurnalına abunə olmaq üçün respublikanın bütün şəhər və rayon “QAYA” mətbuat yayımı şöbələrinə müraciət etməyiniz kifayətdir.

Jurnalın

satış qiyməti – 2.00 man.
abunə qiyməti – 2.00 man.

Bakı şəhərində abunə yazılmaq istəyənlər:

441-19-91
440-16-26

566 – 77 – 80

Özüylə söhbəti...

İlk dəfə şeir yazdığım günü xatırlamıram. Bəlkə də, qış idi, darıxırdım, ya da adi bir gün idi, yazmaq ehtiyacım var idi...

Mənə görə, ədəbiyyat axtarış yox, itirmək istəyidir. Adətən, şeir yazmaq üçün əvvəlcə heç nə etmirəm, heç nə oxumuram. Sadəcə, müşahidələrimlə baş-başa qalırım, küçələri gəzirəm, ağacları dinləyirəm, küləyi danışdırıram, səmanı seyr edirəm... Sonra axşam düşür, bir kofe içib gecəni dəvət edirəm yazı masama. Bu romantik ab-havada şeir yazmaq su içmək kimi bir şeydi... Yox, elə deyil. Oturub şeir yazmaq deyə bir şey yoxdur mənim üçün, bu, bir hesablaşma, planlaşdırma da deyil... Gərək hər şey öz vaxtını gözləsin, küləyi çöldə saxlayıb otağındakı ab-havanı bilməlisən, içindəki sükutu dinləməlisən, qalanı düzələcək...

...və şeirləri

DEYƏRDİM

Olmasaydı uşaq kimi küsməyin,
Bu sevginin daşını at, deyərdim.
Məndən sonra bir iş tapıb özünə,
Hamı kimi başını qat, deyərdim.

Darıxanda kitab oxu, keçəcək,
Yun bir ipdən corab toxu, keçəcək.
İnan mənə, dərdin çoxu keçəcək,
Qalan dərdi gələn qış sat, deyərdim.

Səhər durub şəhə danış yuxunu,
Sübh azanı mehdən alım qoxunu.

Tural CƏFƏRLİ

Tuşlayaraq hərdən eşqin oxunu,
Ürəyimə nizətək bat, deyərdim.

Ehsan edib yoxluğunu gözümə,
Şərab içdim gəlmək üçün özümə.
Minbər bildim üz çevirib sözümə,
Günahıma oyanma, yat, deyərdim.

Tale yazan yazıb kədər gözündə,
Ömür gedir karvan kimi yönündə.
Bir gün gəlib dayansam düz önündə,
Gözəlliğin görüb,— mən mat, deyərdim.

DÜŞƏRSƏN...

Gedəndə adam bir xəbər eyləyər,
Demirsən yağışa, qara düşərsən?!
Duamı arxanca yollayım barı,
Bəlkə, ondan sonra xara düşərsən...

Nəfəsim içimdən çıxan tüstüdü,
Yerdə məni tutan göyün üstüdü.
Bu qərrib baxışlar məzar büstüdü,
Çox baxma, qorxuram, gora düşərsən.

Gizlədə bilmərəm aşkar olanı,
Saxlamaq olarmı qəlbə dolanı?!

Gəl dəymə, incitmə vaxtsız solanı,
Bəlkə, yoxluğumdan vara düşərsən.

Məcnun deyiləm ki, dərdindən öləm,
Nə Yusif deyiləm, quyuda güləm.
Musa da deyiləm, dəryanı böləm,
Gözləmə, gözləsən, zara düşərsən.

Çoxdan atılıbdır, göyerməz daşım,
Dəmlənib, dən olub kədərdən aşım.
Yaman zəifləyib son vaxt yaddaşım,
Unutsam, bilmirəm, hara düşərsən...

VECSİZLİK...

Qəribə adamsan, baş açmaq olmur,
Sevmirsən, sevəni dəli bilirsən.
Elə bil qarşına Məcnun çıxacaq,
Olmaya özünü Leyli bilirsən?!

Bəlkə də, oxuyub sevgi romanı,
Deyirsən, aşıqlər bir ağıldadı...
Sən bilən, Əslilər, Züleyxalar da
Dastanda, əsərdə, tək nağıldadı?..

Sən uşaq deyilsən, tutum əlindən,
Hamıya dərs verib keçərsən özün.
Uzaqdan içimi görə bilirsən,
Demək ki, açıqdı bəsirət gözün.

Sən getdin, qapımı döydü küləklər,
Hərdən deyindir, külək susurdu...
Hara gedirdimsə, düşüb arxamca
Sənli xatirələr məni pusurdu.

Dinləyib gecənin ay sükutunu,
İçimdə ulayan iti qovurdum.
Elə ki darıxdım o itdən ötrü,
Düşüb küçələrin gözün ovurdum...

GÜNORTA

Bu qədər adam var bu boz şəhərdə,
Heç kimə qaynayıb-qarışmaq olmur.
Yadları anlayıb yola verirən,
Özündən kəsəndə barışmaq olmur.

Gül gözəl olmazdı, solmasa əgər,
Yağış düşməz, bulud dolmasa əgər.
Anan namaz üstə olmasa əgər,
Canını Allaha tapşırmaq olmur.

Bir axşam özgəyə dönüb gedərsən,
Bezib öz kölgəndən çönüb gedərsən,
Gözünün önündə sönüb gedərsən,
İçində çölünlə yarışmaq olmur...

SƏNİN YOXLUĞUNA SAĞLIQ DEYİRƏM

Deyəsən, gözümün yaddaşı gedib,
Arana baxıram, dağlıq deyirəm.
Elə ki darıxdım, badə əlimdə
Sənin yoxluğuna sağlıq deyirəm.

Soruşma nə edim xatirələri?!
Sən ki unutmaqda qoçaq adamsan.
Dərdimi-sərimi necə danışım?!
Axı sən duyğudan qaçaq adamsan...

Beləcə başımı qatıram mən də
Həsrətin küləyi əsdikcə xəfif.
Sən əzbər bildiyim şeir kimisən,
Ay üzün nəqarət, baxışın rədif.

Güzgüdə özümə baxmıram daha,
İncidir saçımın dən olan yeri.
Getmisən, eybi yox, barı geri ver,
Döyülmür qəlbimin "sən" olan yeri.

Kaş ki öyrədərdin tərək etməyi də,
Bir dəfə özümdən çıxıb gedəydim.
Əhdinə vəfasız adamlar kimi,
Verdiyim sözümdən çıxıb gedəydim.

QATAR

İnan ki, hamıdan soruşdum hər gün,
Dedilər, bir qatar apardı səni.
Elə bil içimdən bir yarpaq kimi
Kimsə gülə-gülə qopardı səni.

Çəkilib oturdum öz xarabamda,
Bayquşlar uladı canavar kimi.
Əsirdim xatirən olan yerlərə
Hər axşam mülayim gilavar kimi.

Qayıtsan, özünlə bir az kül gətir,
Dərdimin başına qoyacam onu.
Bizi kor eyləyən ayrılığın da
Gözünü çıxarıb, oyacam onu.

Darıxsan, yum gözün, bir az söy məni,
Nəbadə qarğışa keçərsən, gülüm.
Hərdən şərab süzüb mənim yerimə,
Qəmin sağlığına içərsən, gülüm.

İtirmə vaxtını unutmaq üçün,
Özündən muğayət olgunan əsas.
Bir gün mən olmasam, səni aparın
O əclaf qatardan alarsan qisas.

ŞUŞA

Elə bil göy üzü yerə enibdi,
Tanrının sərdiyi xaladı Şuşa.
Dünyanın ən gözəl çiçəklərindən
Yığılıb süzülən balıdı Şuşa.

Bir yanı qaladı, bir yanı meşə,
Saf suyu az qala qayanı deşə.
Təbiət sevməkdir ən gözəl peşə,
Cənnətin başqa bir halıdı Şuşa.

Günəş də sevinir səhər obaşdan,
Musiqi sədası gəlir hər daşdan.
Tanıdım mən səni o kaman qaşdan,
İsmətin örpəyi, şalıdı Şuşa.

TƏVƏKKÜL BOYSUNAR

ARAZ AXIR QIYĞACI..

Manatlıq taksiyə minəndən bir az sonra yolpulunu sürücüyə uzaqda sürücü başını arxaya meylləndirərək:

– Xanımlar, siz də, zəhmət olmasa, gediş haqqını verərdiz, – dedi və mən həmin günün ilk təəccübünü yaşadım.

Çünki yanımda oturanlar xanım yox, iki kişi idi. Hətta onların ikisi də bir az artıq çəkili olduğundan maşına minəndə özümü o dar yerə sığışdırmaq üçün əməlli-başlı əziyyət çəkəsi olmuşdum.

Fikirləşdim, yəqin, sürücü çaşdığı üçün belə bir səhvə yol verib və elə bu minvalla da ağzımı açıb hamını güldürəcək bir zərər etmək istəyirdim ki, sürücüyə tərəf hamar dərili, çılpaq və incə bir qol uzanıb öz manatını verdi. Qorxudan ürəyim döyünməyə başladı və mən həmin döyüntülərin ritmi altında başımı çevirib yanımdakı o iki adama təkrar baxanda gördüm ki, bayaqkı kişilərin yerində iki cavan qız oturub və onların hər ikisinin də əynində uzun ziyafət paltarları var. Amma paltarlarının fərqli yerlərindən saplar sallanırdı, sanki onlar yarımçıq tikilmişdi və sapların bəziləri dar-

tılaq paltardan sökülmək istədikcə qızlar əlləri ilə həmin sapları bərk-bərk tutmağa çalışırdılar.

Əslində, başqa vaxt olsaydı, çiyinləri, sinələri və kürəklərinin bir qismi açıq olan bu qızların gözəlliyinə maraqla və zövqlə baxacaqdım, amma indi onlar mənim gözümlə o qədər qorxulu görünürdülər ki, başıma nəsə faciəvi bir hadisə gəldiyini düşünür, ürəyimin döyüntüsünü sakitləşdirə bilmirdim.

Bir az sonra birtəhər özümü ələ aldım və metroya az qaldığı üçün pəncərəyə söykənib bir də qızlar tərəfə baxmadan səbirlə yolun sonunu gözlədim. Bu vaxt qabaqda oturan sərnəşinə ilk dəfə fikir verəndə onun da qız olduğunu gördüm və bayaq maşına minərkən hər şeyi yanlış anladığımı qənaətinə varmaq istəyirdim ki, yerimin daralmağa başladığını, qapıya tərəf sıxıldığımı hiss elədim. Elə həmin andaca yanımdakı iki adamdan biri qalın və kobud kişi səsiylə qabaqda oturan sərnəşinə:

– Xanım, sizdə, bəlkə, beşliyə xırda olar, – dedi və mən başımı döndərərək onlara baxanda onların yenə də kişiylə çevrildiklərini gördüm. Bir az öncə çətinliklə sakitləşdirdiyim ürəyimin döyüntüləri bu dəfə daha şiddətlə hiss edilməyə başladı və bir anlıq mənə elə gəldi ki, sanki ürəyim yerindən qopub məni tərək etmək, qorxusundan harasa çıxıb qaçmaq istəyir.

Metroya gedən yolda artıq sonuncu keçidi də arxada qoymuşduq deyə, özümü inandırmağa çalışdım ki, bir az sonra bütün xoşagəlməzlilər sona çatacaq və ayağımı maşından kənara atan kimi hər şey qaydasına düşəcək.

Gözlərimi yumub başımı arxaya söykədim. Günlərdir necə yuxusuz idimsə, yavaş-yavaş huşlandığımı hiss elədim, amma qəfil siqnal səsləri gətirdiyim yuxudan məni geriyyə qaytardı və gözlərimi açanda gördüm ki, artıq metroya çatmışıq.

Sürücü maşını uyğun bir yerdə saxladı, sağ əlimlə qapını açıb ayağımı asfalta qoydum və aşağı düşəndən sonra özümü

çevirib arxa oturmaqdakı iki sərnəşinə diqqətlə baxmağa başladım.

Onlar o qədər kök idilər ki, maşından düşməkdə çətinlik çəkirdilər, buna görə də mən bardürün üstündə dayanıb sakit-sakit onlara tamaşa edərkən bir az əvvəl yanımda oturan kişi, əlini mənə uzadıb kömək istədi. Qərribə bir qorxu hiss etdim, kömək üçün uzanmış əlinə heç bir qarşılıq vermədim, üzümdə heyrət ifadəsi ilə geriyyə doğru bir-iki addım atdım və həmin vaxt o sanki elə bunu gözləyirmiş kimi qıvraq və cəld hərəkətlə maşından düşüb mənə barmağını yellədə-yellədə:

– Belə oldu, hə? Yaxşı, tələsməə, heç eybi yox, – dedi, sonra isə iti addımlarla yanımdan keçib avtobus dayanacağına getdi.

Yerimdən tərpənmədən bir müddət arxasınca baxdım. Hər şeyi unutmamağa çalışaraq metroya tərəf istiqamətləndim və yer altına aparən daş pilləkənin ilk pilləsinə ayaq basan kimi gecə gördüyüm yuxunu həmin gün ilk dəfə olaraq xatırladım.

Amma o yuxunun bu gün başıma gələnlərlə heç bir əlaqəsi yox idi, çünki yuxumda mən doğulduğum ildən də beş il əvvələ – 1989-cu ilə qayıdıb Araz çayı kənarındakı sərhəd xəttinin yanında, yəni ancaq televiziya ekranlarında gördüyüm bir məkanda atamla yan-yana dayanmışdım. Sərhədin bizə tərəf olan hissəsində ikimizdən başqa heç kəs yox idi və biz ikimiz birlikdə tikanlı məftilləri qırmağa çalışırdıq. Sərhədin o tayında da iki adam var idi. Onlar bizim hərəkətlərimizi sinxron şəkildə təkrarlayaraq eynən bizim kimi həmin məftilləri qırmaq istəyirdilər. Əynimizdəki paltarların və ətrafdakı hər şeyin rəngi televiziya ekranlarında keçmiş illəri əks etdirən kadrlar sayığı ağ-qara idi. Yuxunun bu hissəsini açıq-aydın xatırlasam da, hiss edirdim ki, orda başqa nələrsə də var idi və həmin şeyləri indi tam xatırlamaq istəməyimə baxmayaraq, onlar heç cür yadıma düşmürdülər.

Bir anlıq ağıma gəldi ki, bugünkü işlərimi təxirə salıb evə qayıdım.

Amma bunu edə bilməzdim, çünki indi cibimdəki fləşkartda düz bir aydan bəri gecə-gündüz üzərində işlədiyim elmi məqalə var idi və bu gün evdən çıxmaqda əsas məqsədim həmin məqaləni çap edərək rektorun qəbuluna getmək, kafedradakı boş müəllim ştatı üçün müraciətimi bu dəfə birbaşa rektora etmək idi. Çünki bundan əvvəl müraciət etdiyim şəxslər mənə mane olmaq üçün məntiqsiz bəhanələr uydurmuşdular və indi mən son silahım kimi istifadə edəcəyim bu məqalə sayəsində rektorun qəbulundan istədiyim nəticəni alacağımıza inanırdım. Buna o səbəbdən ümidvar idim ki, həmin məqalədə mən üç ay əvvəlin günəşli bir günündə universitet elmi şurasında təsdiq edilmiş dissertasiya mövzumu olan Cənubi Azərbaycanla bağlı indiyə qədər heç vaxt ortaya qoyulmamış tarixi-fəlsəfi bir yanaşma sərgiləmişdim və rektorun bu cür məqaləyə laqeyd qalması mümkün deyildi.

II

Qatara mindikdən sonra qapıya söykənib adamların üzünə baxmağa başladım. Lokomotivin sürüdüüyü vaqonlardan çıxan ah-nalələrə qulaq asa-asa rektorun qəbuluna gedib-getməməyi bir də götür-qoy etməyə çalışdım. Çünki əgər səhərdən bəri mənə təqib edən bu qəribəliklər rektorun otağında, onun dəhlizlərdə gördüyüm ciddi siması ilə üzbəüz oturduğum vaxt da mənə yaxamdan əl çəkməsəydi, onda universitetin elmi tədqiqat mərkəzindəki hazırkı işimi də itirə bilərdim.

Yağışdan sonra çıxan günəş metrodan universitetə doğru getdiyim piyada yolda əhvalımı bir qədər düzəltdi və sanki mənə öz şüalarıyla çəkə-çəkə universitetin qapısı ağzına qədər gətirdi. Universitetin qarşısında bir qədər dayandım, hər şeyin yolunda getdiyinə əmin olmaq üçün başımı qaldırıb, səkidən keçən maşınlarla, çəkirdikləri şəkildə necə düşüklərini yoxlayan qızlara, bir kənarda dayanıb siqaret çəkən oğlanlara göz gəzdirdim. Hər şey, deyərsən, doğrudan da, yolunda idi.

Mühafizəçilərin arasından keçib universitetə daxil oldum. Bir neçə addım atıb irəli getdikdən sonra birinci mərtəbənin sal-

onundakı oturmaqçılarda oturan qızlar eyni vaxtda başlarını qaldırıb mənə baxdılar. Bir anlıq mənə elə gəldi ki, yenə hansısa qeyri-adi hadisə baş verəcək. Həyəcanım yavaş-yavaş baş qaldırmaq istədi. Çünki gözlərini dikib diqqətlə mənə baxan qızların hamısı kiminsə məqsədli şəkildə seçib orda oturduğunu düşünəcəyim qədər gözəl idilər. Onların mənə yönəlmiş baxışları atdığı addımlarla bir yerdə irəliləyərək ödəniş

aparətlərinin yanınacan mənə müşayiət elədi. Sonra qızlar eyni vaxtda da kirpiklərini aşağı endirib gözlərini məndən çəkildilər və onların enmiş kirpikləriylə bir yerdə bir az əvvəl qabarmağa başlayan həyəcanım da təzədən geri çəkilərək sakitləşdi.

Kserokopiya budkasındakı printerin yarıqaranlıq ağızlığından bir az sonra kağız şəkildə çıxacaq yazımı axırıncı dəfə gözdən keçirtmək üçün sol tərəfdəki ayaqüstü komp-

üetrlərə yaxınlaşdım. Fləşkartımın ucluğu kompüterin dördkunc boşluğunda özünə yer tapdıqdan sonra iç-içə yerləşən otaqların qapısı kimi ard-arda bir neçə qovluğu açıb məqaləyə daxil oldum. Sağ əlimin altındakı siçanın diyircəyini məqalənin sonunacan aramla fırladıb hər şeyin qaydasında olduğunu gördüm və fləşkartı kompüterdən çıxartdığım andan kserokopiya budkasındakı balacaboy qıza ödəniş edib çap olunmuş kağızlarla bir yerdə rektorun ikinci mərtəbədə yerləşən otağına qalxdığım anacan bir neçə dəqiqə keçəsi oldu. Pillerləri asta-asta qalxdım. Kağızlara bir dəfə də diqqətlə göz atdım. Hər şey qaydasında idi.

Artıq üzü yoxuşa istiqamətlənmədiyini hiss edən addımlarım ikinci mərtəbənin qaramtil mərmərlərinə paralel şəkildə bir neçə dəfə yerə basılıb qalxdı və məni rektorun otağının böyük qapısına tərəf yönəldirdi. Amma əlimi qaldırıb bükülmüş barmaqlarımla qəhvəyi rəngli qapını döymək istəyəndə incə bir qadın səsi məni arxadan çağırırdı:

– Elgün bəy?

Səsə tərəf dönənəcən bu səsin aid ola biləcəyi şəxslərin üzləri beynimdə sürətlə səhifələnərək yoxa çıxdı və qapını döymək üçün qalxan qolum bədənimə paralel şəkildə yavaş-yavaş yanıma düşdü. Səsin sahibi ona tərəf çevrildiyimi görəndən sonra mənə sarı bir addım da atdı və əlini uzadıb:

– Elgün bəy, xoş gördük, necəsiniz? – dedi.

O, saçlarının yarından aşağısı qıvrım olub kürəyinə və çiyinə tökülən, ağ üzünə qələm uzunluğu boyda qara teli düşən; sürmə çəkilməmiş gözləri, şəffaf boya vurulmuş dodaqları, incəliyini əziyyətlə qoruduğu hiss olunan bədən quruluşu ilə və başqa nələrə iləsə də evli olduğuna məndə şübhə yeri qoymayan təxminən otuz yaşlarında gözəl bir qadın idi.

– Təşəkkür edirəm, yaxşı olasınız, – deyə cavab verib, əlini sıxdım.

– Bayaقدan oxşadıram sizi, amma fikirləşdim, birdən yanılam. Mən sizin məqalənizi oxudum o gün. Çox bəyəndim. “Bəyəndim” sözü, bəlkə də, lazımcına ifadə eləmir mənim fikrimi. Necə deyim... Heyran oldum. Hətta bir az da paxıllığım tutdu sizə. Baxdım ki, bizim universitetdə işləyirsiniz, sevindim. Dedim, bəlkə, sizi üzbəüz görə bilərəm. Bayaq da sizi aşağıda gördüm, içəri girdiyiniz vaxt... Fikirləşdim, sizə öz ürək sözlərimi deyim.

Bu yaxınlarda heç bir məqaləm çap olunmamışdı. Axırını məqaləmin, bəlkə də, artıq bütün nüsxələri kitab rəflərinin tozu altında qalan gözdənkənar bir jurnalda çap olunmağından isə bir neçə il keçirdi. Yenidən nəşə qəribə şeylər baş verdiyini hiss etsəm də, təmkinimi qoruyub ona cavab verdim:

– Çox təşəkkür edirəm, minnətdaram. Hansı məqaləni nəzərdə tutursunuz?

– Yeni çap olunan... Cənubi Azərbaycanla bağlı yazdığınız... İnanırsız, o qədər təsirləndim. Amma sizin məqalə sırf tarixi tədqiqat da deyildi e. Mənim xoşuma gələn də bu oldu. Yanaşmanız çox maraqlıydı. Üstəgəl, ifadə tərziniz o qədər bədiidir ki, elə yerlər oldu, az qaldı, kövrələm. Çox xoşuma gəldi.

Haqqında danışdığı məqalə kompüter ekranından kənara çıxmağına ilk dəfə olaraq bir az əvvəl imkan verdiyim, rektora göstərmək üçün bu dəqiqə əlimdə tutduğum, amma hələ heç bir yerdə çap etdirmədiyim məqalə idi.

İçimdə baş qaldıran təlaş bu dəfə daha asanlıqla yatırmağa ona görə müvəffəq ola bildim ki, təəccübümü qarşımdakı qadına hiss etdirib daha da pis vəziyyətə düşmək istəmərdim və məqalənin heç olmasa başqasının yox, öz adımdan çap olunmağı narahatlığımı bir qədər azaldırdı. Ona görə də qeyri-adi heç nə yoxmuş kimi davrana-raq:

– Çox sağ olun, minnətdaram. Hiss olunur ki, əməlli-başlı diqqətlə oxumusunuz, – dedim.

– Hə, əlbəttə, məqalənin adını görən kimi məni cəlb elədi. Bizim əslimiz də Cənubi Azərbaycan...

Bir az əvvəl döymək istədiyim, indi isə arxamı çevirib dayandığım qapı açılaraq qadının sözünü yarımçıq qoydu. İkimiz də içəridən çıxan adama baxdıq və bu zaman söhbəti yarımçıq qalmış qadın yeni cümləsinə başqa sözlərlə başladı:

– Siz, deyəsən, rektorun qəbuluna gedəcəkdiniz, hə? Mən sizi saxlamayım, keçin içəri, istəyirsiniz. Sizə uğurlar. Mən on-suz da buralardayam, o gördüyünüz otaq bizim iş otağımızdı. Nəsə lazım olsa, buyura bilərsiniz.

Bir neçə dəqiqə sonra sarışın və bala-caboy katibə, rektorla nə üçün görüşmək istədiyimi soruşaraq qələminin nazik ucu ilə ad-soyadımı kağıza yazdı və mən növbə gözləyən iki adamın əyləşdiyi divanın yaxınlığında ayaq üstə dayanıb gözləməyə başladım, amma çox keçməmiş rektorun otağından əlində tutduğu kağızları sinəsinə sıxan gənc bir xanım çıxdı və növbəsi çatmış adamlardan biri bu vaxt ayağa qalxıb otağın qapısına yaxınlaşanda mən onun boşalmış yerində oturdum. Katibə qız otağa ondan əvvəl daxil olub rektora xəbər verdi və yalnız o çıxdıqdan sonra bayaq divandan qalxan adam rektorun qəbuluna girə bildi.

Divardakı saatin sürətli və sürətsiz əqrəblərinə baxa-baxa istər-istəməz bu gün başıma gələnləri bir də xatırladım.

...Növbəm çatanacan həmin saatin sürəti az olan əqrəblərindən nisbətən uzun olanı ard-arda iki fərqli rəqəmin üstündən keçib üçüncüyə çatdı və mən bu müddət ərzində əvvəlcə qapının ağzındakı qıvrımsaç qadının məqaləm haqqında səsləndirdiyi tərifləri yadıma salaraq hər şeyin yaxşı olacağına özümü inandırmağa çalışdım, sonra isə bayaq qəbula girən adamın içəridən çıxmağına və yanımda oturan o biri adamın ayağa qalxıb rektorun otağına tərəf getməyinə tamaşa elədim.

Sürətsiz əqrəblərin uzun olanı dördüncü rəqəmə çatanda katibə qızın səsini eşitdim.

O, əlində qeyd kağızı tutub mənə tərəf baxaraq:

– Sizin növbənizdir, müəllim, – dedi və mən içimdəki həyəcanla bir yerdə ayağa qalxdım.

Ayaqlarım bir-birinə çarpaz şəkildə qayçı kimi açılaraq beş addım atdı və məni rektorun otağının qapısı ağzına çatdırdı.

Katibə qız otağa məndən əvvəl girdi, amma içəridə yenə də çox qalmadı, bir neçə saniyə sonra çıxdı və mənə baxaraq nəzakətlə:

– Keçə bilərsiniz, – dedi.

Növbəti addımlarımı atıb qapıya yaxınlaşdım və əlimi qapının dəstəyinə uzandılanda kimlərsə uca səslə sanki mahnı oxuyaraq şüarlar səsləndirməyə başladı. Arxaya dönüb katibə qızın öz işiylə məşğul olduğunu, gözləmə otağına məndən sonra daxil olmuş kök qadının isə bir az əvvəl əyləşdiyim divanın yanında ayaq üstə dayanaraq sakitcə öz telefonuyla oynadığını görəndə özümdən savayı heç kəsin bu səsi eşitmədiyini başa düşdüm və başqa qeyri-adi şeylərin də baş verməməsi üçün çox ləngimədən dəstəyi əyib qapını açdım.

Rektor öz masasının arxasında qollarını geniş açaraq və ovuclarını masanın bir az sonra yaxından görəcəyim şabalıdı üstünə söykəyərək oturmuşdu. İçəri girib qapını arxamca ördükdən sonra nəgməli şüarların səsi kəsildi və mən rektorun mənə baxan qaşqabaqlı nəzərləri ilə öz aramdakı məsafəni azaldaraq həmin nəzərlərin üzbəüzündəki oturacağa tərəf irəlilədim.

Onu heç vaxt bu cür acıqlı görməmişdim. Sanki rahatlığını pozmuş adamdan baxışlarındakı zəhərlə qisas almaq istəyirdi.

Bu gün onsuz da səhərdən bəri bütün işlərimin tərs getməyi bəs deyilmiş kimi indi ən vacib məqamda da, deyəsən, növbəti uğursuzluğa yaxınlaşmışdım. Amma artıq geriye dönüş yox idi, ona görə də rektorun qarşısındakı yumşaq üstüklü oturacağa çatan kimi:

– Salam, Habil müəllim, – dedim. O, başını tərpədən salamımı aldı və mən ya-

nında dayandığım stulun yumşaqlığını al-
tımda əzərək masanın arxasında əyləşdim.

Qaşları arasındakı düyünün yaratdığı
qaranlıq batıqlara, ülgüclə dibdən tərəş olun-
muş üzünə, qarnının yarısı masanın altında
qalan iri bədəninə, əyninə gen olan pencə-
yinə, pencəyinin rəngi ilə səsleşən iri düyünlü
qalstukuna öteri şəkildə göz gəzdirə-gəzdi-
rə sözbə başladım:

– Həbil müəllim, mən universitetdə ya-
rımştat elmi işçi kimi çalışıram. Bizim fakül-
tədə, Azərbaycan tarixi kafedrasında boş
müəllim yeri var. Sizdən xahiş etmək istə-
yirdim ki...

O, bayaqdan bəri qaşqabaqlı üzünün
arxasında dayanmış kəlmələriylə ilk dəfə
danışaraq mənim sözbümü kəsdi:

– Kafedra müdirinə deyin, təqdimat
yazsın.

Hiss elədim ki, neçə gündən bəri bey-
nimdə rektora demək üçün hazırladığım
sözlər bir az əvvəlki cümləmin yarımçıq
kəsildiyini görüb geriyyə çəkildilər, amma
mən gücümü toplayıb onları təzədən dili-
min ucunda ard-arda düzməyə çalışdım:

– Aha, başa düşdüm, çox sağ olun. Sa-
dəcə, bilirsiniz... mən özüm uzun müddətdir,
tarixi tədqiqatla məşğulam. Və düşünürəm
ki, bu sahədə ciddi nailiyyət əldə eləmiş-
əm. Bu məqaləni sizin oxumağınız üçün
çıxarmışam. Burda mən Cənubi Azərbay-
canla bağlı...

Bu dəfə o yenə də mənim sözbümü kəs-
di və dilimin ucunda düzülüb növbə gözlə-
yən sözlər təzədən dağılışaraq yoxa çıxdı-
lar:

– Bunları da təqdimatda qeyd eləyər.

Daha sonra o, acığından heç nə əksil-
məmiş baxışlarını gözlərimin içinə zillədi
və mən hiss elədim ki, o baxışlar elə həmin
andaca ayağa qalxıb otaqdan çıxmağımı
görmək istəyir.

Həftələrdir üstündə işlədiyim məqalə-
yə o heç gözbünün ucuyla da baxmamışdı.
Mən ayağa qalxıb otağı tərək etməli olduđu-
mu hiss edirdim və o, üzümə zillədiyi ba-
xışlarındakı zəhərlə məni qapıya tərək hər
an bir az da yaxınlaşdırırdı.

Təmkinlə ayağa qalxdım, əlimdəki A4
kağızlarını stolun üstünə qoyub rektora tərək
sürüşdürdüm və deyəcəyim növbəti sözlə-
ri ancaq ondan sonra ard-arda düzbü gərgin
sükutu poza bildim:

– Başa düşdüm, Həbil müəllim, sizin
dediyiniz kimi də edəcəm. Amma bu mə-
qaləni burda qoyuram. Mən bu məqaləyə
görə bir aydır, yuxusuzam. İstəsəniz, bir
gözbədən keçirərsiniz.

Sonra hiss etdim ki, bu dəfə dilimin
ucuna heç gözbəmədiyim sözlər gəlməkdə-
dir və mən özümü saxlaya bilməyib o sözlə-
ri də rektorun mənbə zillənmiş nəzərlərinə
tərək səsleşdirdim:

– Çünki bu məqalə universitetin kafed-
ralarına doluşmuş savadsız müəllimlərin
ona-buna pulnan yazdırdığı məqalələrdən
deyil. Bunu mən alnımın təriynən yazmı-
şam; bir aydır, yuxusuz qalıb yazmışam.

Amma rektor qolunu sol tərəkfdəki tele-
fona sarı aparıb dəstəyi qaldıranda və xəttin
o biri üzündəki adama növbədə gözbə-
yən şəxsi içəri buraxmağı tapşıranda mənbə
elə gəldi ki, nə dediyimi eşitməyib.

Bu dəmdə qapı açıldı, katibə qız içəri
girdi, rektora nəsbə dedi, rektor da ona nəsbə
dedi, qız çıxdı, növbədə məndən sonra olan
kək qadın qapının ağzında göründü, içəri
daxil olub rektorun stoluna tərək irəlilədi,
katibə qız da yenidən içəri girib əlindəki
kağızları rektora apardı və bütün bunlar baş
verəkən onlar elə davrandılar ki, sanki mən
orda yoxam. Məqaləni stolun üstündən
götürmədim, qapıya tərək irəliləyib otaq-
dan çıxdım, gözbəmə otağındakı divanda
əyləşən yaşlı kişinin mənbə yönəlmiş baxış-
larını arxamda qoyub otağı da tərək elədim,
amma açılmış qapı dəhlizdən otağa dolan
küləyin qarşısını yenidən kəsib tam örtülmə-
yə macal tapmadan katibə qız məni arxa-
dan çağırıldı. Onun səsi dəhlizə çıxarkən ba-
yaq içəri girən küləyin bir qismini də özüylə
çölə qaytardı və mən qapını təzədən geniş
açıb ona tərək dönəndə əlində tutduđu mə-
qaləmi gördüm:

– Kağızları yaddan çıxarmısınız, müəl-
lim.

Mənə sarı uzatdı, aldım və:

– Yaddan çıxarmamışdım, özüm saxladım, rektor oxumalıydı, – deyə cavab verdim, amma o heç nə demədən öz masasına tərəf getdi və stolunun üstündəki kağızları yerbəyer etməyə başladı.

İçimdə dəhşətli bir qəzəbin baş qaldırdığını hiss elədim və qapını arxamca elə möhkəm çırpdım ki, bayaqkı kimi otağa girmək istəyən külək əzilərək dəhlizin mərmərləri üstünə səpələndi. Dəhlizdə sakitcə dayandım, gicgahlarımda döyünən əsəbi hiss edə-edə o tərəf-bu tərəfə göz gəzdirdim.

Rektorun qəbuluna girərkən pəncərədən səslərini eşitdiyim adamlar həmin an yenidən şüarlar səsləndirməyə başladılar. Onların nə dediyini anlamaq üçün hərəkətsiz qalıb dinləməyə çalışdım. Amma heç nə başa düşə bilmirdim, çünki bu səslər dəhlizin həm sağından, həm solundan, həm də yuxarı və aşağı mərtəbələrdən gəlirdilər və mənə çatdıqları vaxt sanki yanımdaca birbirinə qarışıb anlaşılmaz olurdular.

Qabağa gedib pilləkəndə oturmaq, başımı məhəccərə söykəyib gözlərimi yummaq və bir az sonra tənəffüs vaxtı tələbələrin hay-küylə enib-qalxacaqları pilləkəndə axşam növbəsinin son dərsi qurtaranacan yatmaq istədim.

Amma sağa dönən kimi bayaqkı qıvrımsaç qadının bir az aralıda durub mənə baxdığını gördüm. O, üzündə qayğıkeş bir ifadəylə mənə sarı gəldi və aramızdakı məsafə söhbət üçün uyğun bir məsafəyə qədər azalanda:

– Yaxşı olmadı? – deyə sual verdi.

Məyus-məyus:

– Yox, – dedim.

III

Bir az sonra rektorla axırncı dəfə söhbət etmək üçün təzədən gözləmə otağına daxil olanda katibə qız şaqqıltı ilə açdığı qapının səsinə başını masadan qaldıraraq mənə baxanda “içəridə adam var, heç olmasa gözləyin, o çıxsın” deyə həyəcanla

xahiş edəndə bu gün başıma gələn qəribə hadisələr içində bircə o qıvrımsaç qadının mənə kömək üçün hansısa sehrli qüvvələr tərəfindən göndərildiyini düşünürdüm.

Çünki o məndən rektorla nə söhbət etdiyimi soruşanda, mən yarımçıq qalmış cümlələrimin masanın böyür-başında necə tökülüb qaldığını danışanda, rektorun dediklərini onun üçün bir-bir təkrar edəndə o:

– Yaxşı, niyə kefinizi pozursuz? Madam ki təqdimat yazdırmağınızı istəyib, niyə etmirsiz? – deyə cavab verəndə həmin boş ştata müəllim keçməyim üçün mənə mane olan bütün şəxslər haqqında qadına danışmağa başladım və qəfildən xatırladım ki, rektorun qəbuluna girərkən əsas niyyətlərimdən biri məhz bunları ona demək idi və təslikdən, bunların heç biri içəridə olarkən yadıma düşməmişdi.

Amma söhbət edə-edə birlikdə dəhlizin ortasına qədər gəldiyim qıvrımsaç qadın təəssüfümün uzun çəkməsinə imkan vermədi, incə, ağ və gözəl əlini kədərli halda çiyinimdən asılan qolumun arxasına toxundurdu, “gec deyil, rektor hələ otağındadır” – dedi, mənim tərəddüd etdiyimi görəndə isə bu dəfə əlimdən tutdu. Mən təəccüb içində onun təbəssümlü üzünə və əlimdən tutan əlinə baxanda o:

– Gəlin, – deyib məni öz arxasınca rektorun otağına tərəf apardı.

Bir neçə addımdan sonra mahnı oxuyan adamların səsinə təkrar eşitdim və ilk dəfə olaraq o qarışıq səslər içindən nəyisə başa düşdüm:

Araz, səndən kim keçdi?

Kim qərğ oldu, kim keçdi?

Başımı qaldıraraq ikinci mərtəbənin hündür tavanına baxdım, səsin hardan gəldiyini anlamağa çalışdım. Sanki eşitdiyim səsin də fərqi deymiş kimi qadın arxaya döndü, tutduğu əlimi yavaşca sıxıb özünə sarı çəkdi, gülümsədi və pıçıldayaraq:

– Gəliinn, – dedi.

Mahnı səsləri elə həmin dəqiqədəcə

sanki küləyin əsib dağıtdığı kül kimi çəkilərək dəhlizin künc-bucağına yığılıb yavaş-yavaş yoxa çıxdı və bir neçə addım atandan sonra mən qadına baxaraq yorğun səsimlə:

– Yuxusuzam, – dedim.

Amma qadının mənə bu dəfə bayaq-kından da fərqli baxmağı və tutduğu əlimi öz varlığını hiss etdirəcəsinə yenidən sıxmağı mənim otağa inamla girməyim üçün, katibə qızın “gözləyin” sözünə məhəl qoymamağım üçün və rektorun qəzəbli baxışları qabağında heç nədən çəkinməməyim üçün kifayət elədi.

– Həbil müəllim, – deyərək sözə başladığımı an onunla üzbəüzdə oturan qadın da arxaya dönüb çəşqınlıqla mənə baxırdı.

– Həbil müəllim, mən bu məqalədən ötrü... – yuxusuz olduğumu bir dəfə də təkrarlamamaq üçün cümləmi yarımçıq qoydum, amma sonra ard-arda səsləndirdiyim cümlələrdə birinci dəfə unutduqlarımın hamısını deyərək bildim. Rektor sanki heç məni eşitməyibmiş kimi yenə də sol tərəfindəki telefonun dəstəyini götürüb asta səsiylə kiməsə nəşə dedi. Bir az sonra arxamca açılan qapıdan katibə qız içəri girdi və mənə:

– Müəllim, zəhmət olmasa, gələrdiniz, işə qəbul üçün sizinlə sual-cavab ediləcək, – deyərək nəzakətlə müraciət etdi.

Mən məqsədimə çatdığımı düşünərək onunla birgə otaqdan çıxdım. Katibə qız bu dəfə masası üstündəki kvadrat formalı, sarı rəngli qeyd kağızına kiminsə adını və dörd rəqəmli otaq nömrəsi yazdı və:

– Zəhmət olmasa, qeyd etdiyim otağa gedərdiniz. Sizinlə sual-cavab edəcək şəxs sizi orda gözləyir, – dedi.

Əlimdəki kağızla birgə otaqdan çıxdım, bu dəfə qapını arxamca bərk çırpmadım və dəhlizə addımı qoyan kimi qıvrımsaç qadının pilləkənin məhəccərinə söykənib məni gözlədiyini gördüm. O, otaqdan çıxdığımı görüb iti addımlarla mənə sarı gəldi, əlimdəki kağızı alaraq gözdən keçirəndə otağı tanıdığını deyib, bayaqki kimi yenə də əlimdən tutdu. Biz həmin dəhlizi əvvəlcə axıra qədər getdik və dəhlizin sonunda

indiyəcən heç vaxt istifadə etmədiyim və görmədiyim pilləkənlə yuxarı qalxdıq, bayaq eşitdiyim səslər yenə eşidildi, növbəti mərtəbənin dəhlizinə girmədən yenə pilləkəndən istifadə etdik və o qədər çox qalxdıq ki, mən neçə mərtəbə qalxdığımı saya bilmədim. Ayaqlarım yoruldu, sürətim azaldı, qadınsa mənim əllərimdən tutub növbəti pilləkənləri də qalxmalı olduğumuzu israrla deyir, məni ruhlandırır, hərdənsə ona qarşı da içimdə bir şübhə yaranmasına səbəb olurdu. Ona bir dəfə də yuxusuz və yorğun olduğumu demək istədim, amma növbəti pilləkəndən sonra dəhlizdə sakit-sakit və yorğun-yorğun dayanıb nəfəsimizi dərəndə o:

– Çatmışıq, bu mərtəbədir, – deyərək yorğunluğumu bir anlıq unutturdu.

Üzündəki tərə yapışan telini qoparmaq üçün əlimi buraxsa da, çox keçmədən yenə tutdu və biz, heysiz, asta addımlarımızla, müsahibənin keçiriləcəyi otağı axtarmağa başladığımız. Həmin vaxt şüarlar və mahnı səsləri lap yaxından eşidildi, amma qarışıq cümlələrə görə yenə heç nə anlaya bilmədim. Arabir əlimdəki kağıza baxan qadın bir neçə addımdan sonra bir otağın qabağında dayandı, “buradı” deyərək pıçıldadı:

– Mən sizi burda gözləyirəm, uğurlar, – dedi, əlimi buraxdı və mən qapını açıb içəri daxil oldum.

Qarşısındakı qaramtıl masanın üstündə istintaq otaqlarındakı kimi yarıqaranlıq işıqlar yanan qadın məni görcək və salamımı aldı və əliylə işarə edərək:

– Buyurun, əyləşin, – dedi. Eynəyi arxasındakı gözləriylə, əlimdə tutduğu kağızları nəzərdən keçirdi. – Siz, deməli, Cənubi Azərbaycan tarixi üzrə mütəxəssis olduğunuzu iddia edirsiniz, eləmi? – dedi.

– Mütəxəssis deyəndə ki... Yəni elmi işimin mövzusu Cənub Azərbaycan tarixiylə bağlıdır.

– Nə gözəl, deməli, Cənubi Azərbaycan. Çox əla... Olsun...

Səsinin tonunu aşağı salıb az qala pıçıldayaraq:

– Mən sizə kömək etməyə çalışacam, çünki sizin bu işə qəbul olmağınızı istəyi-

rəm. Vədanlı və dürüst birinə oxşayırsız. Onsuz da bu otağa kimlər gəlsə, bu cür olduğu üçün bura düşür. Bir sözlə, mən sizin tərəfinizdəyəm. Amma sizə verməli olduğum suallar da var. Bu suallar bir az çətin ola bilər. Ancaq verməliyəm. Bu məndən asılı deyil, xahiş edirəm, məni başa düşsün.

– Başa düşürəm, siz narahat olmayın, mən öz ixtisasımı lazımcına bilirəm. Dəstəyiniz üçün də təşəkkür edirəm.

Sonra o:

– Birinci sual, – deyib sualları səsləndirməyə başladı:

– 1945-ci ildə Təbrizdə qurulmuş Azərbaycan hökumətinin himnini oxuyan səkkiz nəfər mədrəsə tələbəsi Təbrizin hansı küçəsində himn oxuyarkən İran qoşunu tərəfindən qətlə yetirilmişdi?

Əvvəlcə istədim ki, təəccübümü gizlətmədən “nə?” deyə bağırım, amma sonra, bəlkə də, bu sualın asan olduğunu, sadəcə, həyəcədən mənə çətin görsəndiyini düşünərək cavabı tapmağa çalışdım. Qərğ olduğum sükutun içindən mənə kömək edəsi bircə cavab da əlimə keçmədi. Oxuduğum bütün kitabların gözümə görünən xəyalları həmin yarıqaranlıq sükutun içində açıq səhifələri ilə qanad çalaraq məndən uzaqlaşmış yoxa çıxdılar.

Başımı yorğun-yorğun yelləyib:

– Bilmirəm, – dedim.

O isə:

– Növbəti sual, – deyib kağızına göz gəzdirərək suallara davam etdi:

– İkinci Qarabağ müharibəsi vaxtı Azərbaycan ordusunu dəstəkləmək üçün Arazın cənubunda dayanaraq müharibəni izləyən Güney Azərbaycan türklərinin ifa etdiyi saz havasının adı nə idi?

Bu sualın cavabını bilmək, əslində, mənim üçün çətin olmamalıydı, çünki həmin videonu öz gözlərimlə görmüşdüm, amma tərslikdən ordakı saz havasının nə olduğu ilə heç vaxt maraqlanmamışdım.

– Bilmirəm, – deyə ruhdan düşmüş halda ikinci sualın da cavabını verdim.

– Üçüncü sual: 1947-ci il may ayının 22-də Təbrizdəki “Gülüstən bağı”nda qu-

rulmuş dar ağacına gətirilərkən sanki öz toyuna hazırlaşmış kimi əyninə milə-mil pencək və ağ köynək geyinən, qırmızı qals-tuk taxan milli azadlıq mücahidi kim idi?

Cavabı bildiyim üçün sevinəndən az qala qışqıraraq dedim:

– Firudin İbrahimi.

Amma nədənsə onun məni eşitmədiyini düşündüyümə görə həmin cavabı ard-arda bir neçə dəfə təkrar elədim.

O:

– Dördüncü sual, – deyib məni susdurdu və ani olaraq üzümə baxandan sonra sualı səsləndirdi, – Milli azadlıq hərəkatının fəallarından olan əri İran qoşunu tərəfindən güllələndikdən sonra dul qalan, İranın cənubundakı səhralıqlara sürgün edilən, sürgün vaxtı bir fars bəyzadəsi tərəfindən evlilik təklifi almağına baxmayaraq, onu rədd edən və “mən inqilabçı qadınıyam, inqilabçı qadınlarının başqa taleyi olmur” deyən Cənubi Azərbaycanlı qadın, ömrünün sonlarını Şimali Azərbaycanda başa vurarkən hər gecə anasının vaxtilə onun üçün oxuduğu hansı bayatıları yada salıb ağlayırdı?

– Bilmirəm, – yenə də asta və yorğun səsimlə dedim və üzümdə yazıqanə bir ifadəylə əlavə elədim, – axı bunların tarixə nə dəxli?

– Beşinci sual: xahiş olunur, diqqətli olasınız. İrandan mühacir düşən, Bakıda, Nərimanov prospektindəki evində tək yaşayan, pərən-pərən olmuş ailə üzvlərinin heç birindən xəbər tuta bilməyən və qırx ildir səsinə eşitmədiyini qardaşının bir axşam Qərbi Almaniyadan etdiyi zəngə cavab verərkən həyəcədən telefon dəstəyi arxasında keçinən 68 yaşlı tarix müəllimi Həsən Səttari hər dəfə yağış yağanda Bakının hansı küçələrini Ərdəbilin küçələrinə bənzətdirdi və...

– Bilmirəm, – sualı yarımcıq kəsərək dedim.

– Altıncı sual. Bu bayatının müəllifi kimdir:

*Araz, Araz, xan Araz,
Sultan Araz, xan Araz,*

*Elimdən xəbər gətir,
Evimi yıxan Araz.*

– Bilmirəm, – dedim.

– Növbəti sual. Bu sual həm də müasir Şimali Azərbaycan tarixinə aiddir. Asan ola-
caq, ruhdan düşməyin, cəhd eləyin. İkinci
Qarabağ müharibəsi vaxtı Arazın o tayında
dayanıb atasıyla bir yerdə müharibəyə tə-
maşa edən uşaq “ata, ordumuz hardadır?”
deyə soruşanda Azərbaycan Ordusunun
Xüsusi Təyinatlı Qüvvələrinin Şuşa əmə-
liyyatını başlatmağına nə qədər müddət qa-
lırdı?

Mən bu videoya da baxmışdım, ancaq
həmin kadrları indi yenidən yadıma salsam
da, cavab vermək üçün bu, yetərli deyildi.

– Bilmirəm, bilmirəm, bilmirəm! – ey-
ni sözü üç dəfə ucadan təkrar eləyib ayağa
qalxdım.

O isə buna məhəl qoymadan yeni sualı-
nı səsləndirməyə başladı:

– 2016-cı ildə Qarabağda Aprel döyüşlə-
ri gedərkən Təbriz stadionundakı futbol
azarkeşlərinin oxuduğu şüarlar...

Sualı sonacan eşidə bilmədim, çünki
həmişə anlamaqda çətinlik çəkdiyim qar-
maqarışq səsələr bu vaxt qəfildən yüksəl-
rək qadının sözlərini tamamilən eşidilməz
etdi. Lakin həmin səsələr indi sanki dolaşığı
açılan iplər kimi bir-birindən ayrılmış və
aydınlaşmışdı. Qulaqlarımı şəkəlyib dinlə-
yərək izdihamlı bir futbol stadionundan
gəlirmiş kimi xorla oxunan cümlələri, hər
cümlədən sonrakı alqış səsələrini, hay-küy
və qışqırıqları eşidirdim:

*Sən çağırısan, gələrəm məəəən,
Sən yaşaaaa, Aaaa-zər-baycaaaaan!
Eybi yoxdur, ölərəm məəəən,
Sən yaşaaaa, Aaaa-zər-baycaaaaan!*

* * *

Dəstəyi əyib qapını açdım və otağı
tərk edib dəhlizə çıxdım.

Kürəyini divara söykəyib gözləyən qa-
dın, otaqdan çıxdığını görəndə kimi mənə tə-

rəf gəldi, içəridə baş verənləri soruşmadan
əlimdən tutdu və yenə də məni öz arxasın-
ca apararaq:

– Gedək, – dedi.

Bu dəfə özümü saxlaya bilməyib so-
ruşdum:

– Siz o səsələri eşidirsiniz?

– Eşidirəm, gəlin.

Sonra sanki biz həmin səsərdən qaba-
ğa keçdik və endiyimiz pilləkənlər boyun-
ca onlar bir müddət bizi təqib etdilər.

* * *

Əlində tutduğu əlim məni qadının ar-
xasınca dartır, pilləkənlərdən sürətlə endi-
rirdi, yenə yorulmağa başladığımı hiss edir,
dayanıb nəfəsimi dərmək istəyirdim, am-
ma o, fasilə vermədən düşməli olduğumu-
zu deyir, arabir əlimi sıxaraq mənə xəbərdar-
lıq edirdi.

Nə qədər çox pilləkən endiksə, mənə
elə gəldi ki, qalxarkən onlar bu qədər de-
yildilər, hər dəhlizin içindən küləklər keçir,
biz pilləkənlərə tərəf dönərkən üzümü-
zə vururdu. Yorulan ayaqlarımın dincini al-
maq üçün bu dəfə onun dediklərinə məhəl
qoymadan dayanıb pilləkəndə oturdum,
dartdığı əlimi daha öz arxasınca apara bil-
məyib o da dayandı, əlimi buraxdı, üzünə
yapışmış telini qopardı, pilləkəndə mənim
yanımda oturdu, heç nə danışmadıq, sonra
mən onun tənq olmuş nəfəsinə qulaq asa-a-
sa ayağa qalxdım, pillələri bu dəfə asta-
asta enməyə davam elədim, o da yanımcə
gəldi, gənc sevgililər kimi bir-birimizin əlin-
dən tutduq və bir neçə mərtəbə də endik.
Sonra o, tutduğu əlimi bu dəfə də öz arxa-
sınca apararaq pilləkənlərə tərəf burulmaq
istəyən addımlarımı dəhlizin içinə yönəltdi.

– Burdan gəl, burdan birbaşa çıxışa çı-
xa biləssən, – dedi.

Mən onun dediklərinə qulaq asdım.
Dəhlizin sonundakı pilləkəni enib sağa
dönəndən sonra özümü universitetin bufet-
ində tapdım. İçimdəki təşəkkür hissini tə-
bəssümlə yanımda dayanan qadına ötürmək

üçün sağa döndüm, amma qadıncdan əsər -əlamət yox idi, o getmişdi. Ətrafıma diqqətlə göz gəzdirdim, tələbələr əllərində tutduqları plastik stəkanlarla yanımdan keçib getdilər, gülüşlü səslərini eşidə-eşidə bufetin çıxışına tərəf addımlayıb birinci mərtəbəyə qalxdım, təkəmseyrək adamların divardakı cədvəllərə baxdığı uzun dəhlizdən asta və yorğun addımlarımla keçdim, dəhlizin sonuna çatanda binanın içinə girdiyim vaxt baxışlarını qaldırıb mənə baxan gözəl qızların oturduğu oturacaqlara nəzər saldım və hamısının boş olduğunu gördüm.

Binanı tərk eləyib həyətə çıxdım. Avtobus dayanacağından məni universitetin o biri binasına aparacaq avtobusa son anda çata bildim. Yerimi tutub başımı şüşəyə söykədim və yatmağa çalışdım. Düşməli olduğum dayanacağına çatanda öz-özümə ayıldım, sürüdüyüm addımlarımla universitet binasının həyətinə daxil oldum, iş otağımın yerləşdiyi dördüncü mərtəbəyə qalxdım, günorta fasiləsi olduğundan qapısı bağlanmış otağı açarımla açdım, içəri girdim, pəncərələri də açdım və pəncərədən aşağıda şəkil çəkdirən tələbələri görəndə yenə həmin mahnıların, şüarların qarmaqarışq şəkildə eşidilməyə başladığını hiss etdim. Amma artıq ürəyimdə heç nəyə təhəmmül qalmadığı üçün pəncərələri təzədən örtərək bu səsin məni narahat etməsinə imkan vermədim; masam arxasında oturaraq qollarımı masa üstünə sərdim, başımı qollarım üstünə qoyaraq gözlərimin yumdum, hər şeyi unutmağa çalışaraq məni aparması üçün yuxunu gözləməyə başladım¹.

---

¹ Hekayədə Xalq şairi Sabir Rüstəmxinlinin "Ömür kitabı"nda təsvir edilən və Güney Azərbaycandakı azadlıq mücahidlərinin taleyindən bəhs edən bezi nüanslar yer almışdır.

QA LİBLƏR

"ULDUZ" JURNALI VƏ AYB ƏDƏBİYYAT FONDUNUN TƏŞKİLATÇILIĞI İLƏ XALQ ŞAİRİ VAQİF SƏMƏDOĞLUNUN 85 İLLİYİNƏ HƏSR OLUNMUŞ 35 YAŞA QƏDƏR GƏNCLƏR ARASINDA KEÇİRİLƏN ŞEİR MÜSABİQƏSİNİN QALİBLƏRİ

I YER

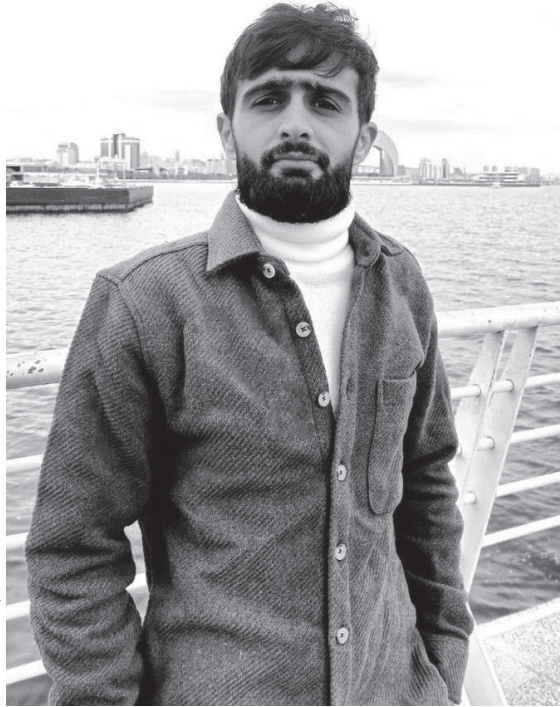
***

Dil bilməyən sərçələr
Bu qışı da qarşıladi
Həyatımızda.
Yenə dua edirlər:
– Bol olsun süfrələrin çörək qırıntıları...

Dəyirmanların ürəyi daşdan olmasaydı,
Köçməzdü ölkədən ölkəyə quşlar...

Zaman ötdükcə anlayıram ki,
Sünbül günəşdən də yandırıcıdır.
Yoxluğu nəinki yeriməyi bacaranlar,
Uçmağı bilən quşlar üçün də utandırıcıdır.

Gileylənmirəm, İlahi, gileylənmirəm.
Buna da şükür,
Bizi sərçələrin duaları saxlayır,
Sərçələri sən.

Cavid QASIMOV

***

O gün yadımdadır, qarışqalar da
Yeraltı bahardan qayıdırdılar,
Çiçəklər təzəcə dil açmışdı ki,
Arılar nahardan qayıdırdılar.
Mən isə dənizdən şeir deyirdim
Qanadı qırılmış qağayıllara.

O gün yadımdadır, yarasalardan
Gecənin qanını götürürdülər.
Hə, hə...
Yadımdadır çarpayısında
Uzanan adama köçürürdülər.
Mən isə həyatdan şeir deyirdim
Gecəni yatmayan səfil dostuma.

O gün yadımdadır, işıqforların
Gözləri hirsindən qan bağlamışdı.
Görmüşdü uzaqda işıq dirəyin
Kimsəsiz bir uşaq, qucaqlamışdı.
Mən isə anadan şeir deyirdim
Körpələr evinin darvazasında.

O gün yadımdadır, dostum gəlmədi,
Onu da bayraqla gətirmişdilər.
Heç vaxt uzaqlara ata bilməyən
Ayağın uzaqdan götürmüşdülər.
Mən isə yollardan şeir deyirdim
Oğlu itkin düşmüş ata evində.

O gün yadımdadır, ağaclar hələ
Körpə meyvələrin bəsləyirdilər.
Dəcəl uşaqları meyvə dərməyə
Kölgə-kölgə düşüb səsləyirdilər.
Mən isə qocaya şeir deyirdim
Meyvədən xəbərsiz əlağacından.

O gün yadımdadır, xatırlayıram:
Daha günüm yoxdur xatırlanası.
Söz verdim Allaha, şeir yazmaram
Qadın qulağına pıçıldanası.
O gün yadımdadır?
– Yadımda deyil...

II YER

Rəşad NAĞI MUSTAFA

MÜHARİBƏ ŞEİRİ

Müharibə başlayıb.
Nəbatat bağındayam.
Hava yaman soyuqdur, özüm də bir az xəstə.
Heyif, evdən çıxanda papaq da qoymamışam,
Anam elə bilir ki, ölüm ayağındayam.
Müharibə başlayıb... Nəbatat bağındayam...
Mən səni gözləyirəm...
Eləcə dayanmışam Eldar şamının altda.
Gör e, adam adında ağaclar var həyatda.
Ağacların üstündən yıxılan balacalar böyüyür,
igid olur.
Mən səni gözləyirəm, amma indi, bəlkə də,
bu ağacın adaşı Şuşada şəhid olur.
Mən səni gözləyirəm...
Gəlsən, soruşma məndən, vətən səninçün nədir?
Bax indi dediklərim hamısı bəhanədir:
Anamın olduğu yer, atamın yatdığı yer,
bir də sən hardasansa, ora mənə vətəndir.
Anam heç vaxt ölməsin, sən də ölmək istəmə.
Mən atamdan bilirəm, ölüm bədahətəndir.
Mən də mütləq öləcəm, elə Eldar şamı da.

Bir əsgər anasının ümidi ölmür heç vaxt,
bir də əziz şəhidlər ölmür, başına dönüm.
Məni bərk qucaqlama, axı atan deyiləm,
məndən barıt qoxusu gəlmir, başına dönüm.

Hər şeyə baxmayaraq,
yenə də məni sevmək
çox xoşuna gəldisə,
dua et, ayrılmayaq,
duadan yaxşı nə var,
ürəyin gözəldirsə?..

QIŞ PARKI

Qırılar qanadın, qırılar qolun,
Uçma, qurban olum, sən hələ xamsan.
Mən yazan şeirdən düşdüsə yolun,
Bəxtəvər adamsan, xoşbəxt adamsan.
Mənə lazım deyil sənin “sağ ol”un,
Bir dəfə ürəkdən sev məni, bəsdir.
Quşların uçmağı aldadır səni,
Onlarda adətdir, səndə həvəsdir.

Qanadın buluddan böyük deyilsə,
Kədərin Uhuddan böyük deyilsə,
Lap böyük olsa da, qorxma, mən varam.
Sənin gəlişinə aşıq olmuşam.
Vurulmaq bir dəfə olur, bilirsən,
Bir də gedişinə vurulammaram.

Uçma, qurban olum, sən hələ xamsan.
Uçsan da, unutma, yerdə mən varam.
Qırılsa qanadın, yansa qanadın,
Yerə bərk düşməyə səni qoymaram.

Sən yaxşı adamsan, yaxşı adamsan.
Atam deyilsən ki, qəfil öləsən.
Əlini qaşığının altına tutub
Anam deyilsən ki, yemək verəsən.

Eybi yox, mənimçün nar dənələmə,
Bir dəfə ürəkdən sev məni, bəsdir.
Səni Qış parkında gözləyəcəyəm,
Tələsdir özünü, mənə tələsdir...

Allahşükür AĞA

LƏPİR

Axşam qoyub gəldiyim ayaq izlərimi
Səhər qarşılıyırım,
Demək, yaşayıram...

Bir ayaq ləpirim
Axşam yağan yaz yağışından
Bir ovuc su saxlamış içində...

Bir alagöz sərçə su içir
Ayaq ləpirimdən.

Başını yuxarı qaldırdıqca
Sərçənin duasını eşidirəm:
“Allah, sabahımız üçün də
Bir ayaq saxla”.

Elə sevinirəm ki,
əyilib baxıram
ayaqlarıma...

BAYIL TÜRMEŞİ

Bu asfaltın altında
Bayıl türməşi olub bir vaxt.
Bizdə ürəyə bax, gör hardan keçirik?

Ayağımı yerə bərk vururam,
Burda, bax burda
Müşfiqin dodağının qanı var.

Burda, bax burda
Müşfiqin bir şeiri var, divara yazılan,
Hecası cızılan.
Gərək o divar parçasını
götürüb saxlaydıq.

Burda, bax burda,
Torpağın altında
Sızıltılı bir ah var.
Burda, bax burda
Bir günah var...

Yanımdakı qoca bir qadın deyir mənə:
Türməni çoxdan köçürüblər.
Deyirəm: qanı da?

III YER

EMİNQUEY

***

səhər yuxularımızdan çin çıxmır ölənlər...
yuxumuza elə-belə gəlmir ki gələnlər,
ey siz, yuxusunu suya danışıb bölən adamlar,
o sular axıb gedir,
qayıtmır.

yuxuya qoşa düşdüyün adamla
qoşa düşmərsən,
kiməsə sırrını versən, yuxuda işə düşmərsən,
bir də görürsən, bir adam danışıq,
başə düşmərsən,
əlını sıxıb gedir, qayıtmır.

yuxuda dirilər adam, adam yuxuda ölər də!
yuxusunu çin istəyir yuxu görənlər də,
hamı ölmür bu dünyada...
bilirsənmi, ölmür,
hərdən çin çıxıb gedir, qayıtmır.

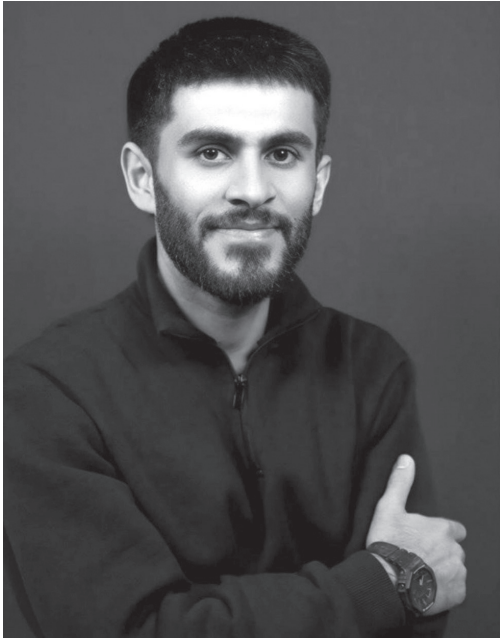
***

həyat taleyimizi qəfil keçirdi çarmıxdan,
sonra atamızın şəklini,
gödəkcəsini, papağını asdı
əllərimizdəki, ayaqlarımızdakı o mıxdan

sonrası,
qəfildən uşaq kimi yox,
kişi kimi oyandığın sabah olur...

atasız uşaqları incitməyin,
Allahın xətrinə dəyir,
günah olur!

əslində,
İsanın yox,
bütün atasız uşaqların atası – Allah imiş,
biz xoşbəxt olanda
Allah – baba olur...

Seyidəli SÜBHİ

QAYIDIŞ

Bir çörək alacaq, qayıdacaqdım
– küçə sürgün etdi yüz fikrə məni.
İslandı qarışqa qalacıkları,
Yağış güllələdi fikirlərimi.
Düşdüm bu boşluqda illər itkini,
Bulud üstümə min fikir ələdi,
Ömrü bozluqlara sürdüm, qayıtdım:
–Dayandım, dinlədim qarışqaları,
Uçdu başım üstən quş yuvaları,
İlan ağzındaki quş balaları.

İzlədim, göz önü gördüm,
qayıtdım.
Əcələ əl atmaq keçdi könüldən,
Keçdim bu bir qırıq çörək ömürdən!
Xəyalən saçları qara kömürdən
qızımın tellərin hördüm,
qayıtdım.
Qayıtdım ürəyim səksəkələrdə...
İtim hiss eləmiş daş səkilərdən,
Muştuluq istədi evdəkilərdən –
Ayaq səslərimə hürdü:
– "QAYITDI"!

MELODRAM

Divarında bir fotoluq yerin olsa,
mənə saxla.
Sevinsən, özünçün sevin,
Ağlayanda mənə ağla!
Məni ətrimdən unut, qız!
Bəs nə?!
Qoxu – xatirədi...
Mən adda gerçəyin yoxdu,
Bu yuxun xatirədi...
Tənhalıq – Tanrı taxtıdır,
Görən, Adəmə yaraşar?
Ayrıldıq....
Ömür olacaq
təkadamlıq tamaşa...

EI ROMAN

YARASALAR

Bir qoca dedi ki, hələ diri ydi
Dünən gömüləndə o qız torpağa.
Gəldiyi yerlərə qayıtdı hər şey-
Adamlar torpağa, kağız torpağa...

Göyərşə göylərdə bir ağ göyərçin,
Bu işə göylər də gülərdi, gərçi...
Sonra da darıxıb bu boz şəhərçün
Gəlib bulaşardı o toz-torpağa.

İstəsən, küləyə çevrilərəm
Və
Saçların tərəfə çevrilərəm,
Gəl.
Sən kimin olmusan min illər əvvəl?
Adını oxudum cam kasalardan...

Deyən olmadımı vaxtı dayandır?
Tanrıyam, bilmirəm, yerin hayandır...

Mağara ağzında cığara yandır,
Məni də bir dəfə yada sal orda...

Mağara?!
Görəsən, nəyin nəsidir?
Mağara – dağların əsnəməsidir,
Tərsinə asılmış quş qəfəsidir,
Belə eşitmişəm yarasalardan...

Bir qoca dedi ki, hələ diri ydi
Dünən gömüləndə o qız torpağa.
Sonra...
Gəldiyi yerlərə qayıtdı hər şey-
Adamlar torpağa, kağız torpağa...

YUXU

Bir gün dərdiyin çiçək səni içinə çəksə,
Sevdiyən həmin adam deyəcək ki, çiçəksən...
Həmin gecə yuxuda özünü görəcəksən-
Dodaqların qırmızı, saçın uzun, laap uzun...

Çöldə eşidəcəksən çirkinliyin səsinə,
Evdə atan yeyəcək tikənin yekəsini.
İçində hiss edəndə təklək təhlükəsini
Səndən soruşacaqlar, kimin qızısan, qızım?

Getmək istəyəcəksən, yolun tən yarısında,
Ətirini, donunu, onu unutməsən da,
O gün unudacaqsan bir kitabı masanda,
Bir də açılmayacaq otağının qapısı...

Bir az qocalacaqsan, bir az əsəcək dizin,
Bir az huşun itəcək, bir az əlinin duzu.
Yollara baxacaqsan, belə laap uzun-uzun...
Öləndə belə ölür qadınların yarısı...

Bir də açılmayacaq otağının qapısı...
Öləndə belə ölür qadınların yarısı...
Saçın uzun, laap uzun, dodaqların qırmızı...
Üzüntün tanış gəlir, kimin qızısan, qızım?

Sergey DOVLATOV

Rus yazıçısı Sergey Dovlatov 1941-ci ildə Başqırdıstanın paytaxtı Ufada anadan olub. 1979-cu ildə ailəsi ilə birlikdə ABŞ-yə köçərək orada yaşamağa başlayıb. 24 avqust 1990-cı ildə Nyu-Yorkda dünyasını dəyişib.

S.Dovlatov 1980-ci illərin ortalarından "The New Yorker" jurnalında dərc olunmağa başlamış, bununla da ətrafına böyük oxucu kütləsi toplamağa müvəffəq olmuşdur. Onun ABŞ və Avropada 12 kitabı çap edilib. SSRİ-nin dağılmasından sonra isə hekayələri Rusiyada da nəşr olunub.

Yazıcının sizlərə təqdim edilən "Ariel" hekayəsi daha çox kədərli təbəssüm yaradan əsər kimi qiymətləndirilir.

ARIEL

Yazıçı bağ evi kirayələmişdi. Bu, cənub tərəfdəki sıradan beşinci ev idi. Qaraqabaqlığı ilə seçilən bu şəxsin kirayələdiyi evin sağ və sol tərəflərindəki evlərdə iki yəhudi ailəsi yaşayırdı. O, sakitliyə ehtiyac duyduğu üçün dəmir yolu qovşağına yaxın yerdəki evi seçmişdi. Yazıcının adı Qriqori Borisoviç Koşitsdi.

Yay fəslə idi. Rus koloniyası (burada başqa bir ölkədə əcnəbilərin yaşadığı yer, məhəllə nəzərdə tutulur – X.N.) adı həyat sürürdü. Ərlər evə istirahət günləri gəlirdi. Dərhal məşq paltarlarını geyinir, beysbol papaqlarını taxırdılar. Qadınlar bütün həftəni çimərlik geyimlərində, açıq-saçıq libaslarda dolaşır, çılpaq uşaqlar su kənarındakı qumluqda oynayırdılar. Kişilər göldə çimir, gündə qaralır, balıq tuturdular. Qadınlar

maşınlarla alış-verişə gedirdilər. Uşaqlara nəzarət etmək və yemək hazırlamaq da onların vəzifəsi idi. Axşamlar isə deyirdilər:

– Nəsə istəyirəm, amma özüm də bilmirəm nə...

Qriqori Borisoviç qapalı yaşayırdı. Nə qaralmağı, nə də çimməyi xoşlayırdı. Onu balıq tutmağa dəvət edəndə imtina edirdi:

– Təəssüf ki, mən Heminquey deyiləm. Hətta Aksakov da ola bilmərəm...

– Əcəb adamdı da, – qonşular deyirdi. – Çox bilir...

Yazıçı bütün günü iş başında olurdu. Taybatay açıq olan pəncərəsindən yazı makinasının səsi gəlirdi.

Təkrar edirəm, o, ünsiyyət sevməyən, qapalı insan idi. Ondən sağda Kasperoviçlər, solda Mişkevitsərlər yaşayırdı. Hər iki

ailədə uşaqlar böyüyürdü. Kasperoviçlər dörd uşaqlı ailə idi. Mişkevitslerlərin isə üç övladı vardı, hələ səkkiz yaşlı qohumları Ariel də onlarla yaşayırdı.

Koloniya səs-küylü idi. Uşaqlar qaçırdı, qışqırırdı, su tapançasından atəş açırdılar. Onlardan hansısa daim ağlayırdı.

Əgər uşaqlar öz aralarında mübahisə edərdilərsə, valideynlər onların müdafiəsinə qalxardı. Dalaşdıqları zaman da ingilis dilinə müraciət edərdilər.

– Sənə göstərəcəm, Marat!

– Mən də sənə Vladlen, o key?!

Axşamlar az qala hər evin qarşısında manqal tütülürdü. Tranzistorlar tam gücü ilə iş salınırdı. Bağ sakinləri əllərində şüşə butulkalarla ərəziləri gəzirdilər. Otların üzərində plastik stəkanlar ağarırdı.

Səs-küy dözülməz həddə çatdıqda isə yazıçı pəncərədən qışqırırdı:

– Sakit! Sakit! Ağcaqanadları oyadacaqsınız!..

Bir dəfə Qriqori Borisoviç alışı-verişə yollandı. Dükanı koloniyadan beş dəqiqəlik yol ayırırdı. o, evə düz yarım saatdan sonra qayıda bildi.

Həmin vaxt belə bir hadisə baş verdi. Oyun oynayan uşaqlar qaçaqaqla dördüncü evə daxil olub pərdəni yerindən qopardılar. İçində ərəkülül olan bankanı aşırıdılar. Kağızları ətrafa səpələdilər.

Bir azdan yazıçı geri qayıtdı. Bir dəqiqədən sonra isə qəzəbli halda evdən çıxıb qışqırmağa başladı:

– Şikayət edəcəm!.. Mənim kağızlarım!.. Yaşayış yerinin toxunulmazlığı barədə qanun var!

Bundan sonra isə:

– Henri Toroya elə həsəd aparıram ki!..

– Tipik dəlidir, – qonşular dedi.

– Heç demə, onun qiymətli kağızları var imiş!

– Qiymətli kağızları! Tanrı eşqinə, Roza, güldürməyin məni!

– Ən başlıcası isə Toronu yada salaraq bizi məzəmmət eliyir. Guya mərhəmət hissimiz yoxdur...

Yazıçı daha da əsəbi və qaradınmöz

oldu. Artıq harasa gedərkən qapını qıfıllayırdı. Təzə asdığı pərdələr isə pəncərənin lap aşağısına qədər uzanmışdı.

Bazar günləri koloniyada adam əlindən tərənmək olmurdu. Ailələrin böyükləri, tanışlar, qohumlar gəlirdi. Görünür, yazıçının qohumları yox idi, elə tanışları da. Bu günə qədər cəmi bir dəfə kinokameralı gənc amerikalı onu ziyarət etmişdi.

Avqust ayı idi. Günlər əzablı dərəcədə isti keçirdi. Təkcə axşamlar sərin olurdu. Gündüz bütün koloniya gölə gedirdi. Yazıçı evdə qalırdı. Bəzən də yol boyu gəzişirdi.

Yadımdadır, günəşli, qızmar səhər idi. Koloniyada heç kim gözə dəymirdi. Qriqori Borisoviç stulu artırmaya çıxartdı. Yazı makinasını dizlərinin üstünə qoydu.

Birdən balaca oğlan gördü. O, təkbaşına, kötüyün üstündə əyləşmişdi. Yanında müxtəlif rəngli plastik oyuncaqlar vardı.

Oğlan hərəkətsiz oturmuşdu. Hətta yazı makinasının səsinə eşitdikdə də çevrilib baxmadı.

Bütün bunlar təxminən on dəqiqə çəkdi. Yüngül mavi bulud bu müddət ərzində yerini cənuba doğru dəyişdi. Çinar ağacının kölgəsi azca sola tərəf hərəkət etdi.

Yazıçı nəhayət dilləndi:

– Ey, miserable (ing. zavallı, miskin – X.N.)! Sən kimsən? Adın nədir?

– Mənim? Arikdi.

– Yəni Aron? Ya da Arkadi?

– Ariel – cavabı səsləndi.

– Sənin qanadların hanı bəs, Ariel? – yazıçı soruşdu. (İzah: – Yəhudilikdə “Ariel” mələklərdən birinin adıdır – X.N.)

– Yoxdur, – oğlan qısa şəkildə, həm də təəccüblənmədən cavab verdi. – Bəs sənin?

– Başa düşmədim, mənim nə?

– Bəs sənin adın nədir?

– Mənim adım Qriqori Borisoviçdir. Etiraf edim ki, mənim də qanadlarım yoxdur...

Göldən motorlu qayıqların səsləri gəlirdi. Yazıçı soruşdu:

– Sən burda nə edirsən? Həm də niyə təksən?

Ariel:

– Mən göldə idim. Amma Anceloçka dedi ki, get burdan.

– Elə niyə?

Oğlan hazırlıqlı tərzdə, həm də qürurla cavab verdi:

– Çünki məndə bit var. Bax buna görə.

– Buna əminsən? – yazıçı makinasını yerə qoyub ona tərəf addımladı.

– Əminəm. Anam onları görəndə “dəhşət” dedi. Məni kerosinlə yuyundurdu. Məxsusən onu almaqdan ötrü Ramsdeylə getmişdik. Başımı iyləmək istəyirsən?

– İmtina eləməyəm. Həm də olduqca minnətdaram.

– Amma ehtiyatlı ol. Onlar sənəin də üstünə tullana bilərlər.

Yazıçı kerosinin iyini hiss etdi. Müharibədən sonrakı uşaqlıq illərini xatırladı. Tarxovkadakı bağda keçən yayı, paravozların signalını... Kerosində qızardılmış oladiləri...

Ariel dedi:

– Bax mən buna görə uşaqlarla oynaya bilmirəm.

– Bəs sən onları görmüsən? – yazıçı soruşdu.

– Kimləri?

– Kimləri? Bitləri. Onlar barədə nə bilirən?

– Heç nə. Onlar çox balacadırlar. Demək olar ki, görünməzlər.

– Bəs sənə, mikroskop nə üçün mövcuddur?

– Mikroskop nədir ki?

– Bu elə bir alətdir ki, işıqda hər şeyi böyüdür. Teleskopla bitlərə bütün günü baxmaq olar. Heyif ki, onu Nyu-Yorkda qoymuşam.

– Deməli, sən onları görmüsən?

– Əlbəttə ki. Dedim axı, bütün günü baxmışam, gözüümü çəkə bilmirdim.

– Yaxşı, bəs necədilər?

– Sənə deyim ki, məndə olduqca xoş təəssürat yaratdılar. Onlar xırda, sakit, yaxşı tərbiyə görmüş cücülərdir. Göy rəngli, böyük gözləri var. Hay-küy salmırlar. Səslərini qaldırmırlar. Ən əsası isə hərəsi öz işi ilə məşğul olur.

– Hə, amma onlar dişləyirlər axı.

– Bəzən. Onların nizamını pozduqda. Necə deyərlər, özünümüdafiyə qanunu ilə...

Ariel nəfəsini içinə çəkib qulaq asırdı. Qriqori Borisoviç ona balaca, çiçəklənən ölkə barədə danışdı. Qəfil eşidilən çığırtı onun sözünü kəsdi:

– Arik, sən hardasan? Toyuq donur...

– Ana, – Ariel yüngül təəssüf hissi ilə səsləndi.

Sonra isə:

– Mən hələ gəzişəcəyəm.

Cavabında eşidildi:

– Arik! Əgər anan nou dedisə, deməli nou!

– Toyuq donacaq – oğlan kədərlə təkrarladı.

– Bu cür istidə? – Qriqori Borisoviç təəccübləndi, – qəribədir... Ona qibtə eləmək olar.

– Yaxşı, mən gedim.

Bunu Ariel dedi. Yazıçı isə cavabında:

– Get, qardaş. Vaxtın olanda gələrsən...

Oğlan getdi, amma oyuncaqlarını götürməyi yaddan çıxardı. Yazıçı artırmaya keçdi. Yazı makinasını dizlərinin üstünə qoyub dikəltdi. Təmiz kağız vərəq götürdü. Adət etdiyi qorxu hissi onu bürüdü.

Rus dilindən tərcümə edən:
Xatirə Nurgül

“ÇALIŞMIŞAM Kİ, MAHNININ MƏTNİ HƏM DƏ NORMAL BİR ŞEİRƏ OXŞASIN”

Hörmətli redaksiya heyəti! 70 illik yubileyi ərəfəsində tanınmış şairimiz Baba Vəziroğlu ilə yanvar ayının 22-si söhbətləşsəm də, geniş diskussiyamızı yığcamlaşdırıb isti yay günlərinin astanasında sizə göndərməyə ancaq macal tapdım. Çalışdığım “525-ci qəzet”də, jurnalları, qəzetləri sürəti ilə qabaqlayan oxunaqlı internet portallarında da bu müsahibənin dərcinə nail ola bilərdim. Fəqət müsahibimin ilk addım səsələrinin “Ulduz”dan eşidildiyinə görə bu söhbətimizi doğma jurnala yollağağı özümə borc bildim. Qoy bu məktubum müsahibənin müqəddiməsi kimi oxuculara təqdim olunsun. Çünki Baba Vəziroğlu barədə məlumat verməyə ehtiyac yoxdur. Jurnal vasitəsilə nəgmə dinlətmək mümkün olsaydı, yəqin ki, onun söz müəllifi olduğu sevilen mahnılardan birini sizin üçün zümzümə edərdim. İndi isə söhbətimizi dəyərli oxucularla bölüşməyinizi xahiş edirəm.

Hörmətlə – :
Nadir YALÇIN

– **80-cilərin nəsrə parlayan nümayəndələri arasında sizin də isminiz var...**

– 80-ci illər yox, hələ bir az da geri getmək lazımdır. Çünki mənim ilk ciddi nəsr yazılarım 1976-cı ildə məhz “Ulduz” jurnalında çap olunub. Ədəbiyyata gəlişim bu tarixdən hesablanır. 80-ci illərdə bu yaradıcılıq qol-qanad açdı, genişləndi. Artıq kitablarım çap olunmağa başladı.

– **İlk kitabınızın enişli-yoxuşlu taleyi olub. O hadisələri necə xatırlayırsınız?**

– İlk kitabım “Səhər qatarı” adlanırdı. Elə həmin kitabın bəlasına düşdüm. “Səhər qatarı”nı nəşr üçün “Yazıçı” nəşriyyatına təqdim elədim. Bəzən deyirlər, ilk kitab ilk övlad kimidi. Deyərdim, ilk kitab ilk övladdan da əzizdir. Nəşriyyatdan kitabın siqnal nüsxəsini gözlədiyim bir vaxtda Partiyanın Mərkəzi Komitəsindən və Dövlət Təhlükəsizlik Komitəsindən mənə zənglər, dəvətlər gəlməyə başladı. Sən demə, “Yazıçı” nəşriyyatında məşhur bir redaktorumuz və akademikimiz kitaba ölüm hökmü yazıblar.

O zaman kitablar indiki kimi çap olunmurdu, əvvəlcə kitab müsbət rəy almalı idi. Həmin iki nüfuzlu insan mənə ölüm hökmü yazmışdı ki, burda sosialist realizmi təhrif olunur, müəllif bizim real həyatı tamam qara rəngdə göstərir, bu müəllif antisovet bir ünsürdür və onu cəmiyyətdən kənarlaşdırmaq lazımdır. Cəmiyyətdən kənarlaşdırmaq, bilirsiz nə deməkdir? Onu həbs eləmək, ən yaxşı halda qara siyahıya salmaq... Qara siyahı, bəlkə də, həbsdən daha dəhşətlidir. Tək sən yox, bütün qohum-əqrəban qara siyahıya düşür, iş ala, partiyaya keçə, instituta daxil ola bilmirlər.

– Bəs sizi bu vəziyyətdən nə xilas elədi?

– Mənim dostum və qardaşım Bəxtiyar Vahabzadə işə qarışdı. Biz onda şəxsən tanış deyildik. Bu məsələni hardansa eşidib, nəşriyyata gedib, kitabı oxuyub. Həmin vaxtlarda Bayılda kirayədə yaşayırdım. Çox çətin günlər keçirirdim. Günün birində “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzeti aldım. Gördüm, bir böyük səhifədə Bəxtiyar müəllimin yazısı çap olunub. Başlığı da belə idi: “Kökədən gələn səslər”. Göz gəzdirdim ki, görüm Bəxtiyar Vahabzadə nə yazıb. Oxudum, dəhşətə gəldim... Bəxtiyar Vahabzadə mənim qarabəxt kitabım barədə elə sözlər yazıb ki... Kitabı ucalara qaldırmışdı. Hətta yazıda şişirdilmiş təşbehələr var idi. Bəxtiyar Vahabzadə bunu bilə-bilə etmişdi, o, ədəbi qatillərə elan etdi ki, bu cavan oğlanın arxasında mən dayanmışam. Sonradan həmin yazını “Səhər qatarı”na ön söz kimi əlavə etdim... Bəxtiyar müəllim yazısı ilə qarşı tərəfə deyirdi ki, hünəriniz varsa, gəlin mənə vuruşun. Bax belə bir debütlə ciddi nəsrə gəldim. Bəxtiyar Vahabzadənin xeyir-duası mənə yol açdı, ard-arda nəsr kitabları çap etdirdim: “Səhər qatarı”, “Yaddan çıxan görüş”, “Yol”, “Ocaq” adlı kitablarım sırf nəsr nümunələrindən ibarət idi. Kitablardakı hekayələr, povestlər “Ulduz”, “Azərbaycan”, “Azərbaycan qadını” jurnallarında, “Ədəbiyyat və incəsənət” qəzetində çap olunurdu. 80-ci illərdə yeni nəslin qələm

adamları sırasında mənim də adım çəkilirdi. Bu barədə İsmayıl Şıxlı, Yusif Səmədoğlu, Elçin böyük məqalələr yazmışdılar. Bu uğurlu nəsr yolu 80-ci illərin sonu, 90-cı illərin əvvəllərinə qədər davam etdi.

– Necə oldu nasir Baba Vəziroğlu nəzmə üz tutdu və nəsr kitabını birdəfəlik bağladı?

– Keçid dövrü deyilən cəhənnəm mərhələsi başlandı. Bütün kriteriyalar yoxa çıxdı, dəyərlər eroziyaya uğradı. Ədəbiyyatla qeyri-ədəbiyyatın fərqi unuduldu, ciddi oxucu rəhmətə getdi. “Belə olanda” yazıçılar da ya “rəhmətə getməlidilər”, ya da uzaqlaşib “reanimasiyaya düşməlidilər”. Bir az realist-praqmatik olan yazıçılar dövrün nəbzini tutaraq gözləmə mövqeyini seçdilər. Dedilər, bəlkə, ciddi oxucuların hamısı “rəhmətə getməyib”, geri qayıdanlar olacaq. Mən gözləyə bilməzdim, çünki təkə yazı masası arxasında romantikəm. Qalan vaxtlar realistəm, cəmiyyətin fəal üzvüyəm. Bu zaman çoxdan unuduğum, amma hərdən davam etdirdiyim bir janra qayıtdım. Çünki o janrdə həm dövrün tələbi var idi, həm də, az da olsa, dolanmaq üçün pul var idi. Sonra da bildim ki, elə şən-şöhrət də o janrdə imiş. Bu, mahnı yaradıcılığı idi. Mənim hələ 17 yaşım olanda yazdığım şeirə bəstələnən mahnını Şövkət Ələkbərova oxumuşdu. Həmişə mahnı yaradıcılığına hobbisi kimi baxsam da, bu dəfə ciddi yanaşdım. Düşündüm ki, məşhur məsələdə deyiləyi kimi, müqəddəs yer heç vaxt boş qalmır. O zaman hər yerindən qalxan bir günə mahnı düzüb-qoşub ifa edirdi. Onlar ona görə ortada cövlan eləyirdilər ki, artıq normal yazı adamları, normal şairlər ortada yox idilər, gözləmə mövqeyində idilər, ya gedib biznesə qoşulmuşdular, ya da ayrı işlərlə məşğul idilər. Onda mənim bu mahnı yaradıcılığı fəaliyyətimin çiçəklənmə dövrü başladı və onun nəticəsində bu günə qədər mindən artıq mahnım xalqa təqdim olundu, efir üzü gördü və bu mənə şən-şöhrət, dolanısq getirdi. Həm də, necə dəyərlər, qələmim paslanmadı, özgə bir iş dalınca getməkdən də bilmərrə əl çəkdim.

– **Sizcə, sovet vaxtı ədəbi mühitdə nələr əskik idi? Sıxışdırmalar özünü necə büruzə verirdi?**

– Ümumiyyətlə, söz azadlığı zəif olan məmləkətlərdə həmişə bədii sənət öz pik nöqtəsinə çatır. Rejim söz-sənət adamlarını nə qədər sıxırsa, bir-birindən dəyərli, gözəl bədii sənət nümunələri yaranır. 70-ci illərin sonu, 80-ci illərin əvvəllərində parlayan ədiblərin siyahısına baxsaq, görün necə gözəl imzalara rast gələrik. Yəni o dövrdə istənilən tanınmış və sevilən imza zəngin yaradıcılığı barədə sizə böyük informasiya verir. Mən də o sıradaydım və o ab-hava ilə nəfəs alırdım. Əlbəttə ki, cəmiyyətdə sovet dönəmindəki kəm-kəsirləri axtarmaq tendensiyası var və bu da normaldır. Hər bir cəmiyyətdə nöqsan, çatışmazlıqlar olur. Amma sənət bütün bunların fəvqündədir. Bəli, o dövrün iqtisadi, sosial problemləri olsa da, sənət kontekstində heç bir əyər-əskiklik yox idi. Yəni elə bil o qadağalar insanları məcbur edirdi ki, yaradıcı adamlar öz demək istədiklərini bəsit informasiya ilə ötürməsinlər, insan düşüncəsinin dərin qatlarına ensinlər, sadəcə adamların düşüncələrini qələmə alsınlar və bədii sözün, təfəkkürün gücü ilə əsərlər yaratsınlar. Nə qədər Mərkəzi Komitədə bizi çağıraraq danlayırdılar, Dövlət Təhlükəsizlik orqanları bizlə maraqlanırdı. “Qlavlit” deyilən nəhəng senzura orqanı yazılarımızı zərrəbinlə oxuyurdu. Bütün bunlara baxmayaraq, biz həqiqəti yazırdıq. Söhbət yeni ədəbiyyatın yaradıcılarından gedir. Biz bir-birindən maraqlı əsərlər ortaya qoyurduq. Düzdür, hakimiyyət orqanlarına əsərlərin əsl məğzi sonra çatırdı. Onda da heç nəyi geri qaytarmaq olmurdu. Uzaqbaşı, müəllifə partiya töhməti verirdilər, bir az da qonorarnı az yazırdılar. Gücləri buna çatırdı.

– **Demək, o dövrün ədəbi ab-havası sizi qane edirdi...**

– O dövrün ədəbi mühitindən yerdəngöy qədər razı idim. Çünki ədəbi meyarlar, bədii kriteriyalar var idi. Bizim təfəkkürümüz elə formalaşmışdı ki, biz yaxşı və pis ədəbiyyatı bir-birindən çox gözəl ayıra

bilirdik. Hər bir yeni çıxan yaxşı hekayə, şeir hamımızın bayramına çevrilirdi. Çünki bizim nəslin təəssübkeşliyi vardı. Biz hamımızın əvəzinə sevinə bilirdik. Kiminsə yaxşı əsəri işıq üzü görəndə onu qeyd edirdik, hamımız yığışib müzakirə edirdik. O zaman tənqiddən də heç kim incimirdi. Çayxanada oturub Aydın Məmmədov, Kamil Vəli Nərimanoğlu, Ramiz Rövşən, Vaqif Cəbrayılzadə ilə söhbətlər edirdik, belə bir çevrəmiz vardı. Ədəbi müzakirə çərçivəsində bir-birimizin qabırğasına döşəyirdik, amma bu, sırf sənət müstəvisində idi.

– **İndi nələr ovaxtkı kimi deyil, dəyişən nə oldu?**

– O zamanlar şəxsi qərəz, şəxsi münasibətlər fonunda təhqirə keçə bilən söhbətlər heç vaxt olmurdu. İndi bunlar adi bir normaya çevrilib. Amma o illərdə belə saf, gözəl bir ab-havadə yaşayırdıq. Şeirdəki kimi: “Yadımdamı, onda dünya gözəl idi...”

– **Eşitdiyimə görə, “Ulduz” jurnalında yayımlanan bir hekayənizə görə təhsil aldığınız universitetdə böyük problem yaşamısınız. O hadisə yadınızda necə qalıb?**

– Əlbəttə, o hadisəni yaxşı xatırlayıram. O zaman “Ulduz” jurnalının baş redaktoru olan unudulmaz dostumuz Yusif Səmədoğlu həтта bu münasibətlə mənim fotomu da çəkmişdi. Allah ona qəni-qəni rəhmət eləsin... Hə, fotonun altında öz xətti ilə yazmışdı: “Əhvalati-mütəqəlqəl Baba Vəziroğlu”. O vaxtlar çap olunan silsilə nəsr nümunələrim arasında “Qardan sonra” adlı bir hekayəm var idi. Deməli, hekayədə qar yağandan sonra birdən-birə həyat dəyişir. Gənc jurnalist rayona gedir. Hər yan ağappaq, qar yağıb, hər şey təmiz, gözəl xatirələr yada düşür. Amma sonra hər şeyin iç üzünü görür. Görür ki, ona bəslənən münasibət səmimi deyil, ətrafındakılar onunla nəyə görə belə danışırlar, arxada tamam başqa cürdülər. Təbiət özü belə o ağappaq, gözəl, təmiz dünyadan sonra çirkli, palçıqlı bir mühitə çevrilir, küçələr zığla dolu olur, havanın sifətindən zəhrimar yağır. Yəni qardan sonra

günəş parıldaıyır və təbiətdə belə bir mənəzərə ilə səni qarşılaşdırır. Universitetdə Əliş Nəbili isimli müəllimim vardı. Allah ona qəni-qəni rəhmət eləsin, jurnalistikadan bizə dərs deyirdi. Hekayədə bir epizod vardı: yenə hər şey təkrarlanacaq, yenə Əliş müəllim bizi çənəsinin altına salacaq. Yəni həyatın monotonluğu yenidən qayıdacaq. Biz o zaman realizmin ifratına varırıdık. Elə düşünürdük ki, müəyyən adları dəyişsək, əsərə xələl gələcək. Hətta kənd camaatı da məndən çox incik düşmüşdü. Çünki hamı özünü tanıyırdı, çoxunun adı reallığa uyğun gəlirdi. Əliş müəllim əvvəl reaksiya vermədi. Çünki normal bir şey idi. Sonra onun ətrafında olan mənə istəməyən adamlar Əliş müəllimi qızırdırırlar ki, Baba səni təhqir edib. Əliş müəllim də bir az emosional adam idi. Rəhmətlik götürdü Mərkəzi Komitəyə, Yazıçılar İttifaqının rəhbərliyinə yazdı.

– **Mərkəzi Komitə nəyə tədbir gördü?**

– Əlbəttə... Xırda bir məsələ o dərəcədə böyüdü ki, Mərkəzi Komitədən Yusif müəllimi məcbur elədilər ki, jurnalda xüsusi bir şey versin. Yazsın ki, filan vaxt filankəsin filan hekayəsində çox şey səhv gedib. O vaxtlar da mətbuatda belə üzrxahlıqlara rast gəlinmirdi. Dəhşət idi, belə şey olmamışdı, amma oldu.

– **Bu hadisə sizə necə təsir etdi?**

Hiddətləndiz, ya əksinə?..

– Bu mənə bir dərs oldu, adlar məsələsində bir az ağıllandım. Yəni kənddəki Səmid kişinin adını Həmid kişi qoyanda nə olacaq ki?! Sonrakı bütün hekayələrimdə, povestlərimdə və romanlarımda bu məsələyə ciddi əməl elədim.

– **Siz vaxtilə Azərbaycan Yazıçılar Birliyində işləmişiz. O illərdən danışsaq...**

– O zaman Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı SSRİ Yazıçılar İttifaqının filialı idi. Bu, bir tərəfdən yaxşı idi. Bütün pullar ordan gəlirdi. Bizim rus mətbuatı vasitəsilə bütün dünyaya çıxmağımızda o ittifaqın böyük rolu olurdu. Sizə deyim, pis ittifaq deyildi. Bütün rejimlərdə Yazıçılar İttifaqı ziyalıların isti, doğma ocağı olub. Mən heç vaxt o ittifaq

haqqında konyukturaya uyğun pis söz işlətməyəm. Yazıçılar İttifaqı nə edirdi? Şüar kimi deyilirdi ki, sosializm realizminə əməl eləmək lazımdı, nə bilim nə. Amma hər kəs öz bildiyini edirdi. Masa arxasında oturanda yazıçının əlindən tutmurdular ki, bunu yazma, bunu yaz. Yəni bunlar hamısı diletant münasibəti idi. O ittifaqın kifayət qədər istedadlı, tanınmış üzvü var idi. Yazıçılar İttifaqı onlara ev, maşın, yardımlar verirdi, yazıçı kimi dünyanı gəzdirdirdi. Təyyarənin trapında belə səni tərəcəməçi və maşın qarşılayırdı. Yəni turist səfərləri deyildi. Bütün SSRİ-nin bölgələrinə yaradıcılıq ezamiyyətləri verirdilər. Hər il ya Kırmda, ya Baltik sahillərində su qiymətinə bir aylıq istirahət şansı yaradırdılar ki, gedib istirahət edəsən, təzə əsərlərlə qayıdasan. Yəni sovet hökuməti öz yazıçılara çox yaxşı baxırdı və mən də Yazıçılar İttifaqında bütün imkanlardan öz cavan dostlarım üçün istifadə edirdim. Çünki Yazıçılar İttifaqının rəhbərliyində təmsil olunurdum. Əvvəl dəftərxana müdiri idim. Sonra isə nəsr üzrə məsləhətçi oldum. Eyni zamanda müxtəlif illərdə sədrlərin referenti idim. Əvvəl İmran Qasımovun, sonra Mirzə İbrahimovun, İsmayıl Şıxlının referenti oldum. Yaxşı illər idi. Həmin vaxtlar öz dostlarıma əlimdən gələn köməklikləri elədim; maşın, ev almaqlarına, əsərlərinin çap olunmasına, Yazıçılar İttifaqına üzv olmaqlarına... Mənim də gücüm ona çatırdı. Sədrlərimiz yaxşı adamlar idi. Xüsusən İmran Qasımov cavanların, yeni ədəbiyyatın ən yaxın dostu idi. Elə işə də mənə o götürmüşdü.

– **Nəğmələriniz dillər əzbəridir. İlk hansı şeirinizə musiqi bəstələnib, kim bəstələyib, kim oxuyub? O yayımlananda hansı hisslər keçirmişiz?**

– İlk mahnıları, dediyim kimi, çox gənc yaşlarında yazmışam. Universitetin birinci kursunda oxuyurdum, 17 yaşım vardı. Rəhmətlik bəstəkar Telman Hacıyev ailəvi dostumuz idi. Onun vasitəsilə iki bəstəkarla tanış oldum; Firəngiz Babayeva və Oqtay Rəcəbov. Onlarla Telman müəllimlərin evində görüşmüşdük. Elə orda bir söhbət açıldı ki,

melodiya var, söz yoxdu. Telman müəllim dedi ki, söz oturub yanımızda. Elə ordaca hər iki mahnının sözlərini yazdım. Biri bu gün də dillər əzbəri olan “Töhfə” mahnısı, biri də “Sevərsən” mahnısı idi. “Töhfə” mahnısının bəstəkarı Firəngiz Babayeva, “Sevərsən” mahnısının bəstəkarı Oqtay Rəcəbov idi. Təsəvvür edin ki, o zaman mahnılar dekabrın 31-i gecəsi ilk dəfə dövlət televiziyasında səsləndirildi. Bizim böyük sənətkarımız Şövkət xanım hər iki mahnını proqramda ifa etdi. Mən artıq yeni il tətilindən sonra universitetə gedəndə məşhur idim. O zaman yeniyetmə bir oğlanın nəğməkar şair kimi gündəmə gəlməsi çox gözlənilməz hadisə idi. Mənim məşhurluq, şöhrət tarixim o zamandan başladı. Bəlkə də, mahnı tarixçəm ona görə bu qədər uğurlu alındı ki, ilk dəfə professional bəstəkarlarla çalışmağa başladım. Ara musiqisinə söz yazsaydım, fişəng effekti ilə tez parlayıb, tez də söndürdüm. Bəxtim onda gətirdi ki, sonradan da bu tendensiyanı eyni keyfiyyətlə davam etdirdim. Elza İbrahimova, Emin Sabitoğlu, Ramiz Mirişli, Eldar Mansurov, Faiq Sücəddinov, demək olar, Azərbaycanda yazıb-yaradan bütün bəstəkarlarla çalışdım. Məndən artıq mahnının söz müəllifiyəm. Son zamanlar əziz dostum, gözəl bəstəkarımız Kamalla olan yaradıcılıq tandemim xüsusi diqqətə layiqdir. Çünki birlikdə əllidən çox mahnı yazmışıq və onlar hamısı dillər əzbəridir. Bu, milyonlarla dinləyicimiz üçün uğurlu bir iş birliyi oldu. O mahnılar vətən sərhədlərindən çox-çox kənarda səslənir.

– **Baba müəllim, özünüzlə baş-başa qalanda hansı mahnını, melodiyanı zümzümə edirsiniz?**

– Mahnının dilindən, müəllifindən, millətindən asılı olmayaraq, ovqatıma görə ya hansısa mahnını ürəyimdə xatırlayıram, ya da zümzümə edirəm. Allah mənə normal səs verməyib, ona görə ürəyimdə oxuduğum mənim özümə çox xoş gəlir. Bir az ucadan oxumuram ki, ovqatım korlana bilər. Yəni başqalarının üzündə bir qeyri-adekvat reaksiya görsəm, o mənim də əhvalıma təsir edir. Bəzən görürsən, qürurlu vaxtlarımda, xüsusən

də başqa millətlərin yanında xəyalımdan Kamalla yazdığım “Sən elə bir zirvəsən” mahnısı keçir. Çünki məmləkətimizin keçdiyi o əzablı yollar mənim gözümlə qabağında olub. Mən bilirəm ki, Azərbaycan üçün hansı ssenari hazırlanmışdı. Ölkəmiz bölünmək üzrə idi. Ona görə də dostum Kamalla birgə həmişə Ulu öndər Heydər Əliyevin müstəsna obrazını yaratdığım üçün özümü xoşbəxt hesab etmişəm.

Bəzən “Səndən nigaranam” mahnısını dinləyirəm. Çünki mən, ümumiyyətlə, çox nigaran adamam. Bakıda yaşasam da, həmişə fikirləşirəm ki, kəndimizdə nə var, nə yox? Yağış yağır mı, qar yağır mı? O köhnə ata evində qalan balaca qardaşım necədi? Mənim kəndçilərım necə dolanır? Əzizlərim, valideynlərim uyuyan o kəndin qənsərindəki təpədəki məzarlıqda vəziyyət necədir?

Bəzən “Küçələrə su səpmişəm” mahnısını zümzümə edirəm... “Qəmərım” xalq mahnısı da tez-tez zümzümə elədiyim mahnılardandır... Elmira Rəhimovanın oxuduğu “Gün olar, gündüz olar” mahnısını zümzümə edirəm. Belə mahnılar çoxdur, xatırlamağım isə ovqatımla bağlıdır.

– **Heç olubmu ki, mahnı bəstələnib, amma ifa sizin xoşunuza gəlməyib, razılaşmamısınız?**

Mahnı yaradıcılığının mətbəxi çox mürəkkəbdir. Hətta rus şairi Anna Axmatovanın təbircə desək, çox çirklə bir mətbəxdir. Yəni estetik görünüşü xoşa gəlməyən bir mətbəxdir. Anna Axmatova demişdi ki, poeziya bilsəz hansı mətbəxdə, hansı çirklə bir yerdə yaranır, siz onu oxumaqdan bilmərrə əl çəkərsiniz. Mahnı yaradıcılığı da belədir. Amma bu, dinləyicini maraqlandırmır, ortaya gözəl bir məhsul çıxmalıdır. Mahnı mətbəxində çox qızgın proseslər gedir. Bəstəkar, şair, ifaçı, aranjemançı... Ağız deyənə qulaq eşitmir. Amma xoşbəxtlik ondadır ki, sonda dinləyiciyə gözəl bir əsər təqdim olunur. Mən həmişə demişəm ki, mahnıların taleyi də insan taleyi kimi bir şeydi. Bəzən bəstəkar, şair oturur, öz əməllərində gözəl bir əsər yaradırlar və deyirlər ki, bu əsər artıq eşidilən

kimi dillər əzbəri olacaq. Bir də görürsən ki, mahnı bir dəfə, iki dəfə, üç dəfə səsləndi, taleyi gətirmədi, unuduldu, rəfə qoyuldu. Amma bəzən heç uğur gözləmədiyən bir mahnı az bir müddətdə dillər əzbəri oldu. İnsan taleyi də belədir. Yəqin, bu, İlahidən gələn bir şeydir... Dünyanın fani olduğunu dərk etdiyim üçün heç kimin qəlbinə dəymək olmaz. Belə fikirləşirəm ki, kim hansı mahnını oxuyubsa, öz bacarığını, qabiliyyətini qoyub ora. Nə cür deyə bilərsən ki, sən yaxşı oxudun, sən pis oxudun. Ümumiyyətlə, mən elə bilirəm ki, sənətdə müqayisə çox qüsurlu bir şeydir. Hər kəs özünü oxuyur və yaxud özünü oxumur. Kər kişinin oğlundan Koroğlu olmağı tələb eləmək olmaz axı. Məsələn, bəstəkar Kamalla heç vaxt heç kimə tabu qoymuruq. Kim istəyir, oxusun... Biz mahnını yazdırırıq, artıq o, xalqın malı olur. Zaman özü hər şeyi ələyəcək.

– **Baba Vəziroğlu ruhunu ən yaxşı hansı bəstəkar duyur?**

– İş prinsiplərini iki bölümə ayırdım; sovet dönəmi, müstəqillik dövrümüz. Həyat elə gətirmişdi ki, sovet dönəmində bəstəkarlarımızın hamısı rus dilində təhsil almışdı. Bəstəkarlar o qədər də poeziyanın dərinliklərinin fərqi deyildilər. Ona görə də onlarla işləmək bir az çətin idi, axırı birtəhər yola gətirirdik ki, bu söz mütləq burda olmalıdır, bu ifadə işlənməlidir. O zaman bəstəkarlar deyirdilər ki, bu söz notdan qırağa çıxır. Təki sözün hecası notun hecası ilə düz gəlsin. Mətnə dəğdan danışsan, bağdan danışsan, o qədər də onları maraqlandırmırdı. Düzdü, özləri milli idilər, amma dil sarıdan bir az korluq çəkirdilər. Neyləsinlər, rus məktəbində oxumuşdular. Amma şükür Allaha ki, bu gün bəstəkarlarımız milli musiqi məktəbinin aparıcı simalarına çevrilirlər.

Çalışmışam ki, mahnının mətni həm də normal bir şeirə oxşasın. Rus deyimidir, mahnının mətnini melodiyadan çıxartmaq olmaz. Amma hərdən bu lazım olur. Mətni musiqidən ayırıb kənara qoyanda normal şeirə oxşamalıdır. Yəni bu prinsip mənə həmişə olub və çalışmışam ki, əməl edim.

Artıq müstəqillik illərində bəstəkarlarla iş prinsipində sırf milli əsaslarla, poeziyanın dəyərlərini qorumaqla bağlı müxtəlif irəliləyişlər var. Bu gün poeziyanı çox dərinədən duyan bəstəkarlarımız var. Bəstəkar Kamal xüsusilə qeyd etməliyəm. O, poeziyanı çox gözəl bilir. Həmişə əlində bir şeir kitabı gərərsən. Ramiz Rövşəni, Əli Kərimi oxuyur. Bəstəkar poeziyanı yaxşı bilir, poetik dilə yaxşı bələddirsə, o həmişə sözün keyfiyyətinə, öz musiqisinə fikir verəcək.

Eldar Mansurovu misal gətirə bilərəm. Məsələn, o, “Məndən bir də olmayacaq” şeirimə mahnı bəstələdi. Çoxları deyirdi ki, bu, eqoizmdir, necə yəni “məndən bir də olmayacaq?” Sonralar müstəqillik dövründə bu mahnıya neçə-neçə nəzirə yazıldı. Amma Eldar Mansurov o mətni necə duydu və kamil bir sənət əsəri yaratdı.

Faiq Sücəddinovun, Cavanşir Quliyevin də söz duyumu mükəmməldir. Onların sözlərimə bəstələdiyi mahnıların mətnləri bunun bariz nümunəsidir.

– **Bu yaxınlarda 70 illik yubileyiniz oldu. 70 yaşın təəssüratı necədir? Zamanın sürəti sizi təəssüfləndirmir ki?**

– Heç bir təəssüratım yoxdur. Bu illər mənim üçün sadəcə rəqəmlərdir. Mən heç vaxt şan-şöhrət həvəskarı olmamışam. Həmişə ad günümü evdə qeyd etmişəm. Dostlar, qohumlar, kim bilirsə, gəlir, mən yediyim bir tikə çörəkdən o da kəsir. Bir az da hal əhli olan dostlar mənə 50 qram tünd maye qəbul edir. Ad günlərimdə də həmişə məşhur frazam var. Çox vaxt o franzanı sitat gətirirəm. Mənim həyatdan çox cavan getmiş, gözəl bir dostum vardı, gözəl şair idi: Malik Fərrux. Onun məşhur bir şeiri var: “Bu gün ad günüdür, adi günümüdü...” Bax mən bütün ad günlərimi belə qarşılayıram, belə yola salıram və ad günüm də mənim adi günlərimdən biri olur. Dünən nə iş görürəmsə, bu gün də o işi görürəm. Sabah da o işi görəcəyəm. Bax belə...

Andre JİD.

“CUHUD”

SOYADLI FRANSIZ
YAZIÇISI

İlham ABBASOV

1947-ci ilin ədəbiyyat üzrə Nobel mükafatına namizədlər siyahısında qarşıdakı illərin bir sıra laureatları, o cümlədən bu mükafatı 1948-ci ildə alacaq ingilis yazıçısı Tomas Eliot, 1954-cü ilin Nobel mükafatçısı, ABŞ təmsilçisi Ernest Heminqvey, 1958-ci ilin laureatı -- sovet yazıçısı Boris Pasternak kimi görkəmli ədiblər olduğu halda, Nobel Komitəsinin qərarı ilə mükafat “insan probleminin, həqiqətən, qorxusuz sevgi və dərin psixoloji hisslərlə əks etdirildiyi yüksək mənalı bədii əsərlərinə görə” o dövrdə çox da tanınmayan, yəhudi əsilli Fransa yazıçısı Andre Jidə verildi. Bir insan və şəxsiyyət olaraq son dərəcə ziddiyyətli, bir yazıçı kimi mürəkkəb həyat yolu keçmiş A.Jid özünün bənzərsiz əsərləri ilə ədəbiyyatda gedən yeniləşmə prosesinə güclü təsir göstərmişdi.

Nobel mükafatçısının familiyasının əsasında duran söz yəhudi dilində onların özlərinə verdikləri “iuda” adından yaranıb. Avropa xalqlarının çoxu şifahi danışq dilində bu sözü təhrif edərək “iud” – “jud” – “jid” kimi işlədir. Bizim dilimizdəki “ciud” – “cüüd” – “cuud” – “cuhud” sözü də həmin

kökdəndir. Yəhudilər bu sözü Avropa xalqları arasında geniş yayılmış anti-yəhudi – anti-semit ovqatla əlaqələndirdiklərinə görə ona neqativ münasibət bəsləyirlər. Bizim ölkəmizin tolerant mühitində isə belə bir problem olmadığı üçün Azərbaycanda yaşayan yəhudilər bu sözdən incimirlər, onu normal qarşılayırlar.

İkinci Dünya müharibəsi bitəndən bir il sonra Nobel mükafatını böyük alman yazıçısı Herman Hesseyə vermiş və bununla vurğulamışdılar ki, alman milləti yalnız nasizm ideologiyasının deyil, həm də hamıdan daha əvvəl humanist anti-fasist amalinin daşıyıcısıdır. Sonrakı il Nobel mükafatına layiq görülən yazıçı nasizmin törətdiyi dünya müharibəsində başı ən çox bəlalər çəkmiş, ən ağır təqiblərə düçar olaraq soyqırımına məruz qalmış yəhudi xalqının nümayəndəsi idi. Özü də soyadında etnik mənsubluğunun möhürünü daşıyırdı. Çox güman, bu seçim də təsadüfi olmamışdı, Nobel Mükafatları Konitəsi bu dəfə laureatın mənsub olduğu xalqa mərhəmət hisslərini ifadə etmək istəmiş, böyük dünya savaşında bu kiçik xalqın

verdiyi qurbanların xatirəsini bu yolla yad etmişdi. Yeni Nobel mükafatçısının milliyyətə deyil, “əslən” yəhudi olduğunu xüsusi vurğulamağımız heç də təsadüfi deyil. Məsələn bundadır ki, yəhudi (iudey) dininin qaydasına görə, yəhudi (iudey) inancı və yəhudi milləti yalnız bir vəhdət halında mövcud ola bilər, yəni dini inancına görə yəhudi olmayan şəxs milliyyətə yəhudi sayıla bilməz və əksinə, dini inancına görə yəhudi olan insan etnik mənsubluğuna görə başqa millətin nümayəndəsi hesab edilə bilməz. Kəsəsi, əhəkam belə səslənir: “Yəhudi ancaq yəhudi ola bilər.” XVIII-XIX əsrlərdə bir çox Avropa ölkələrində iudey dininə mənsub insanların yüksək mənəb tutmalarına yol verilmədiyinə görə belə insanların bir çoxu dinini “dəyişib” xristian inancına keçirdi. Məsələn, kommünizm nəzəriyyəsinin banisi Karl Marksın atası Henrix ravvin (yəhudi ruhanisi) ailəsində doğulub böyümüşdü. Hüquq təhsili aldıqdan sonra məhkəmə sistemində işləmək istəmiş, icazə verilmədiyinə görə xristian dininə keçməyə məcbur olmuşdu. Bu halda onun milliyyəti də daha yəhudi sayıla bilməzdi. Beləliklə, yəhudi əsilli vəkil Henrix Marks avtomatik olaraq xristian almana çevrilmişdi. Fransada yaşayan yəhudi professor Pol Jid də bu minvalla fransız olmuşdu. Avropa ölkələrində bu gün də əcdadları yəhudi olmuş alman, rus, fransız, поляк, italyan, ukrayna, çex, ispan və digər millətlərə mənsub miyonlarla vətəndaş yaşayır. Təbii ki, onların arasında adlı-sanlı, məşhur adamlar, o cümlədən Nobel mükafatçıları da az deyil.

Fransa ədəbi mühitində nasir, publisist və dramaturq kimi məşhur olan Andre Pol Giyom Jid 29 noyabr 1869-cu ildə Fransanın paytaxtında, Paris Universitetinin hüquq professoru Pol Jidin ailəsində dünyaya gəlmişdi. Anası Cülyet Ponda da xristianlığı qəbul etmiş yəhudi ailəsindən idi. Uşaqlıqdan atasını itirmiş Andre kiçik yaşlarını anasının və xalalarının himayəsində keçirmişdi. Özünü belə hesab edirdi ki, feminist mühitdə böyüməsi onun psixoloji və cinsi cəhətdən qeyri-normal tərbiyə almasına və cinsi

təmayülünün pozulmasına səbəb olmuşdu. Belə bir mühitdə, nə qədər qərribə görünərsə də, hələ ilk gənclik yaşlarından xalası qızı Madlen Rondaya aşiq olur və ilk çap olunmuş “Andre Valterin qeyd dəftərləri” (1890) povestini ona həsr edir. Qnlar 1995-ci ildə qarşılıqlı sevgi əsasında ailə qururlar. Bir neçə ildən sonra rəsmən boşansalar da, mənəvi bağlılıqları Madlen 1938-ci ildə dünyadan köçənə qədər davam edir. Bu nikahdan onların övladı olmasa da, 1923-cü ildə Andrenin Elizabet van Russelberq adlı qadından nikahdankənar qızı dünyaya gəlmişdi.

Səhhətində problemlər olduğuna görə kiçik yaşlarından sistemli təhsil ala bilməyən Andre yeniyetmə yaşlarında Paris protestant liseyində oxumuş, təhsil illərində ədəbiyyata, xüsusən klassik yunan poeziyasına böyük maraq göstərmişdi. O, liseyi bitirdikdən sonra yazıçı olmaq qərarına gəlir. Gənclik dostu yazıçı Pyer Luinin vasitəsilə simvolist yazıçılar çevrəsinə daxil olur. 1991-93-cü illərdə simvolist üslubda şeir və hekayələr yazır. Dövrün ən uğurlu və populyar gənc yazıçıları ilə tanış olaraq dostlaşır.

Çap olunmuş ilk əsərləri uğur qazanmasa da, gənc yazıçının ədəbi mühitdə tanınmasına şərait yaradır. Yaradıcılığının ilk dövründə simvolizmə meyil edən yazıçının yazıları bu metodu təmsil edən ədəbi dairələrdə təqdir olunur. Tanınmış yazıçı Pol Valerinin müsbət resenziyası onu ədəbi görüşlərini əks etdirən “Nəsr haqqında traktat” məqaləsini yazmağa həvəsləndirir. 1890-cı illərin əvvəllərində ağ ciyər xəstəliyi keçirən gənc yazıçıya həkimlər bir müddət quru iqlim şəraitində yaşamağı məsləhət görürlər. Bundan sonra A.Jid təxminən iki il Afrikanın şimalında – Tunis və Əlcəzairin səhralıq ərazilərində yaşayaraq müalicə alır. Bu müddət ərzində ağciyər xəstəliyi ilə bağlı səhhətində irəliləyiş olsa da, özünün yazdığı kimi, düçar olduğu daha ciddi psixoloji-fizioloji mərəzlə -- homoseksualizmlə bağlı durumu daha da pisləşərək kritik həddə çatır.

1895-ci ildə yazdığı tədqiqat xarakterli, satirik məzmunlu “Bataqlıq” əsəsində dövrün

ədəbi mühitini, o cümlədən simvolist yazıçıları kəskin tənqid edir. Bu əsər müəllifə yaradıcılıq baxımından uğur gətirməsə də, onun əvvəlki ədəbi həyat çevrəsindən, dəqiq desək, simvolistlərdən ayrılmasına səbəb olur. Həm də sonra gələn gənc yazıçılar nəslinə (o cümlədən fərdi ekzistensialistlərə) insanın mənəvi varlığının azadlığı məsələlərində güclü təsir göstərir. Yaradıcılığının ilkin mərhələsində bütövlüklə insanın daxili aləminin əks etdirilməsi problemləri ilə bağlı olan yazıçı yetkinlik dövründə müasir cəmiyyətdə insanın şəxsiyyət azadlığı məsələsini yaradıcılığının əsas motivi kimi ön plana çəkir. 1897-ci ildə nəşr olunmuş, ritmik nəsr formasında yazdığı “Yerin nemətləri” povesti A.Jidın əvvəl yazdığı əsərləri kölgədə qoyaraq müəllifə ciddi uğur qazandırır.

Bu romanda yazıçı insanın şəxsiyyət azadlığı ideyasını ilk dəfə açıq şəkildə qoyaraq belə bir qənaətə gəlir ki, cəmiyyətdə insanın sosial ehkamların köləsi olmadan sərbəst ömür sürməsi həyatın əsas məqsədi olmalıdır. Bu barədə düşüncələrini yazıçı əsrlərin kəşiməsində yazdığı “Pis pərçimlənmiş Prometey” (1899) və “İmmoralist” (1902) kimi romanlarında davam etdirir. Problemə estetik və fəlsəfi baxışlarını isə A.Jid publisistik və ədəbi-tənqidi məqalələrinin toplandığı “Millətçilik və ədəbiyyat” (1909) adlı kitabında əks etdirir. Dövrün ədəbi tənqidi bu əsərləri gənc oxucuların ədəbi zövqünə və dünyagörüşünə çox güclü müsbət təsir göstərən nümunələr kimi qiymətləndirir və vurğulayır ki, burada A.Jid ilk dəfə olaraq cəmiyyətin eqoizm normaları əsasında formalaşmış yaşam prinsiplərini cəsarətlə ifşa etmişdir.

İlk on beş kitabını gələcək Nobel mükafatçısı öz hesabına nəşr etdirir və çətinliklə yayırdı. Yalnız 1909-cu ildə çap etdirdiyi “Dar darvaza” povesti qırx yaşlı yazıçıya ilk dəfə həqiqi məşhurluq və maddi qazanc gətirir.

Elə həmin ildən yazıçı “Les nuvel revyu Fransez” (“Yeni fransız icmalı”) jurnalını nəşr etdirməyə başlayır. Bu jurnal tək Fransada

deyil, bütün Avropada ən nüfuzlu ədəbi dərgilərdən biri kimi populyarlıq qazanır.

1914-cü ildə nəşr etdirdiyi “Vatikanın zirzəmiləri” romanı A.Jidin yaradıcılığında məzmun və ideya baxımından yeni mərhələnin başlanğıcını qoyur.

Bu əsərdə qeyri-ənənəvi cinsi münasibətlərin təbliğinə yol verdiyinə görə yazıçı ədəbi və əxlaqi baxışlarında ənənələrə sadiq olan bütün oxucuların, həmçinin kilsə və ictimai təşkilatların kəskin tənqidinə məruz qalır. Buna cavab olaraq 1918-ci ildə yazdığı polemik dialoq formalı “Koridon” əsərində öz mövqeyini israrla müdafiə edir. Nəticədə, demək olar, bütün ədəbi mühit gənclərin əxlaq tərbiyəsini pozmaqda ittiham edərək ondan üz döndərir və kitablarını baykot edir. Yalnız 20-ci illərin sonlarında ictimai rəydə bu məsələyə münasibətin bir qədər liberallaşması vəziyyətin gərginliyini azaldır.

Yaradıcılığının ilk dövrlərində sosial məsələlərə, demək olar ki, maraq göstərməyən A.Jid yalnız 20-ci illərdə mövqeyini dəyişərək ictimai problemləri əsərlərinin əsas motivi kimi təqdim etməyə başlayır. Bu meyil onun bir yazıçı və vətəndaş kimi sosialist əqidəsinə bağlanmasına qədər davam edir. 20-30-cu illərdə Qərbin bir çox yaradıcı ziyalıları kimi, A.Jid də SSRİ-yə – kommunist rejiminə maraqla, hətta rəğbətlə yanaşırdı. Bu məsələdə ona böyük dostu, 1915-ci ilin Nobel mükafatçısı, görkəmli fransız yazıçısı, kommunist Romen Rollanın güclü təsiri olmuşdu. SSRİ-nin sosial sahədə həyata keçirdiyi eksperimentlərə uğur arzulayan, apardığı anti-faşist siyasəti alqışlayan yazıçının sosializmə rəğbətli münasibəti 1939-cu ildə Sovet İttifaqına səfərdən aldığı neqativ təəssüratlarla başa çatır. Kommunistlərin qurduğu anti-demokratik diktatura rejimini müşahidə edən, həyata keçirdikləri amansız, anti-insani repressiyalardan xəbər tutan humanist yazıçı “SSRİ-dən qayıdış” publisistik kitabından sonra kommunizmə rəğbətdən həmişəlik üz döndərir. Bununla da A.Jid hər hansı sosial fəaliyyətdən və hətta bədii əsərlərində ictimai mövqe

sərgiləməkdən imtina edir. Bundan sonra SSRİ-də şəxsiyyət azadlığının hətta faşist Almaniyasından daha artıq dərəcədə boğulduğunu yazan ədibin kitabları ideoloji cəhətdən ziyanlı sayılaraq 80-ci illərə qədər Sovet İttifaqında nəşr edilmir. Bu səbəbdən Azərbaycan oxucusu da onun yaradıcılığından bixəbər qalır.

20-ci illərdə Mərkəzi Afrikadakı Fransa müstəmləkələrinə uzun müddətli səfərə çıxan yazıçı bu mövzuda sosial məsələlərlə zəngin olan “Konqoya səyahət” (1927) və “Çaddan qayıdış” (1929) adlı publisistik kitablarını çap etdirir. Gənclik dövründə A.Jidin Afrika mövzusunda macərə və ekzotika mənbəyi, xoşbəxt insanların sərbəst həyat tərzinin ifadəçisi kimin götürürdü. Son kitablarında isə o, Fransa dövlətinin Afrika ölkələrindəki əməllərini azad insanların kölə halına salınmasına xidmət edən müstəmləkəçilik siyasəti kimi qiymətləndirərək kəskin tənqid edir.

A.Jidin dini inancla bağlı mövqeyi sadə deyildi. Onun mənəvi və əxlaqi görüşləri də həyatı boyu ciddi təbəddülüatlara məruz qalmışdı. Dini görüşləri barədə özü belə demişdi: “Mənim üçün katoliklik yolverilməz, protestantlıq isə dözülməzdir. Buna baxmayaraq, özümü xaçpərəst sayır, Allaha inanmaqla xoşbəxtlik arasında fərq görmürəm. Yazıçı dinə münasibətini 1925-ci ildə yazdığı “Haradan gəliрсən?” adlı əsərində qabarıq şəkildə əks etdirmişdir. Elə həmin il yazıçının etiraf xarakterli avtobiografik əsəri – “Toxum cücərmirsə” romanı nəşr olunur. Bu əsərdə öz həyatını və həyat haqqında düşüncələrini bütün çılpalığı ilə əks etdirən yazıçı qeyri-ənənəvi cinsi baxışlarına görə yenə də ədəbi-ictimai rəyin kəskin neqativ münasibəti ilə üzləşir. Üstündən illər keçdikdən, Fransa cəmiyyətinin mənəvi-əxlaqi baxışları əsaslı şəkildə dəyişərək liberallaşandan sonra bu gün A.Jidin həmin romanı bioqrafik etiraf janrının mükəmməl nümunəsi kimi hətta bu sahədə etalon sayılan J.J.Russonun “Etiraf” əsəri ilə yanaşı qoyulur.

1926-cı ildə A.Jidin

özünün ən yaxşı əsəri saydığı, onun yaradıcılığında, həqiqətən də, əlamətdar rol oynamış “Saxta pul kəsənlər” romanı nəşr olunur.

Bu roman həcminə görə də yazıçının digər bədii əsərlərindən daha əhatəlidir. Mükəmməl yazı üslubuna və bitkin kompozisiyaya malik olan pomanda məzmunca bir-biri ilə bağlı olan və olmayan bir neçə süjet xətti, geniş hadisələr silsiləsi, personajlar panoramı bəzən bir-biri ilə ziddiyyət təşkil edən baxış bucaqlarından təsvir edilmişdir. Bütün bu keyfiyyətlər sayəsində roman XX əsr fransız dilli ədəbiyyatın ən dəyərli nümunələri sırasında yer tuta bilmişdir.

Müəllif hadisələrin cərəyan etdiyi vaxtı dəqiq göstərməyib, məkan olaraq isə Parisi və balaca bir İsveçrə kəndini götürüb. Süjet üç qonşu ailənin həyatında baş verən hadisələr əsasında qurulub. Əslində, heç, həqiqətən, saxta pul kəsənlərdən söhbət getmir. Əsərin qəhrəmanlarından biri, yazıçı Eduard insanlar üzərində apardığı həyat müşahidələrini

gündəlik şəklində yazaraq bu qeydlərdən gələcək romanı üçün material kimi istifadə edir. O, hər gün gördüyü saxta duyğu və düşüncələrlə, saxta sevgi və nifrətlə, saxta xatirə və arzularla yaşayan, saxta mənəvi dəyərlərə dəyər verən insanları saxta pul kəsənlərə bənzədir.

Görkəmli fransız tənqidçisi Jan İtye A.Jidin yaradıcılığından bəhs edərkən göstərdiyi kimi, onun, həqiqətən, böyük ədəbiyyat nümunəsi sayıla biləcək iki əsərindən biri gənclik dövrünə aid olan “Andre Valterin qeyd dəftərləri” kitabı, ikincisi isə yetkin çağlarında yazdığı “Saxta pul kəsənlər” romanıdır. Bu roman sayəsində müəllif ilk dəfə həqiqi beynəlxalq şöhrət qazanmış oldu.

Sonrakı on il ərzində A.Jid ölkəsinin və qitənin ictimai həyatında fəal iştirak edir. Həmin illərdə İspaniyada faşist diktaturasının qurulmasına qarşı aparılan və bütün Avropanın ictimai-siyasi həyatına, ideoloji və təbliğat mücadiləsinə güclü təsir göstərən vətəndaş müharibəsinin gedişində nüfuzlu anti-faşist kimi ad çıxarır.

Yaradıcılığa simvolist kimi başlayan A.Jid elə gənclik dövründə bu yaradıcılıq metodu ilə vidalaşır. Özünü ifadə axtarırları ilə modernizmin müxtəlif yaradıcılıq üslublarına üz tutur. A.Jidin yeni yaradıcılıq mövqeyinin formalaşmasına şəirdə V.Uitmenin, nərsdə F.Dostoyevskinin, fəlsəfədə F.Nitşenin həlledici təsiri olmuşdur. Bundan sonra A.Jidin yaradıcılığında insanın şəxsiyyət azadlığı mövzusu aparıcı rol oynamağa başlayır və onun əsərləri fonunda bu ideya 40-50-ci illərdə fransız ədəbiyyatında və ictimai fikrində böyük önəm qazanır.

1947-ci ildə yazıçının Nobel mükafatına layiq görülməsində bu amilin həlledici rol oynaması inkaredilməzdir. İkinci Dünya müharibəsi illərini şimali Afrika ölkələrində keçirən və burada yazdığı “Tezey” romanını 1946-cı ildə nəşr etdirən ədib elə həmin il Oksford Universitetinin fəxri doktoru seçilir. A.Jidə Nobel mükafatının verilməsi ilə bağlı keçirilən müzakirədə İsveç Akademiyasının üzvü Andres Esterlinq onun yaradıcılığını

belə qiymətləndirmişdi: “Andre Jid onu əhatə edən müasirləri arasında dünyanın ziddiyyətlərini hamıdan daha artıq ifadə edə bilmişdir. Buna görə də onun əsərləri həyatsevərliklə həyata tərəddüdlü münasibət, mütilliklə sərbəstliyə canatma arasındakı daimi münaqişəni həmkarlarından daha qətiyyətlə əks etdirir”.

Səhhətində problem olduğundan Andre Jid Nobel mükafatının təqdimat mərasimində iştirak edə bilmir. Onun minnətdarlıq məktubunu Fransanın İsveçdəki səfəri oxuyur. Nobel Komitəsinə və İsveç Akademiyasına təşəkkürünü ifadə edən yeni laureat yazırdı: “Uzun illər boyu mənim səsim səhrada fəryad edən tənha adamın səsinə bənzəyirdi. Lakin bu gün siz öz qərarınızla mənim azsaylı oxucularıma müraciətimdə haqlı olduğumu sübut etdiniz. Siz öz səsinizi mənim əsərlərimin yalnız bədii keyfiyyətlərinə yox, həm də onlarda ifadə olunmuş insanın şəxsiyyət azadlığı ideyasına vermisiniz.”

1950-ci ildə A.Jid bütün ömrü boyu yazdığı “Gündəlik” əsərinin 1939 – 1949-cu illəri əhatə edən son cildini çap etdirir. Gənclik yaşlarından yazmağa başladığı, demək olar ki, bütün bədii əsərlərinin mövzu və ideya qaynağı olan bu unikal yazı nümunəsini ədib ömrünün sonuna qədər davam etdirmişdi. Görkəmli fransız yazıçısı, 1952-ci ilin Nobel mükafatçısı Fransua Moriak bu əsəri A.Jidin bütün qalan kitablarından daha dəyərli hesab edirdi.

A.Jidin şəxsiyyəti kimi, yaradıcılığı da ikili xarakter daşıyırdı. Onun əsərlərində sadəliyə və aydınlığa meyil, personajların və situasiyaların təsvirindəki həyatilik abstraksionizm və şərtilliklə; insanlararası münasibətlərdəki sinizm və amoralizm mənəvi saflıq və səmimiyyətlə paralel halda götürülür. Bir müəllif olaraq oxucuya gah bu, gah da digər profildən görünür. Bütün bunların səbəbi ondadır ki, yazıçı bütün yaradıcılığı ərzində qovuşmaz gerçəklikləri qovuşdurmağa, əkslikləri vəhdət halında götürməyə çalışırdı. Tədqiqatçılarından biri onun müəllif simasını ayın çöhrəsi ilə müqayisə etmişdi

– heç zaman eyni görünüşdə olmur, amma görüntülərinin heç biri yalan, saxta deyil, hamısı səmimidir, hər yerdə özüdür.

Andre Jid 1951-ci ilin 19 fevralında Parisdə 81 yaşında vəfat etdi və vəsiyyətinə uyğun olaraq, Küvervil şəhərində, arvadının məzarı yanında dəfn olundu. Görkəmli fransız yazıçısı, 1964-cü ilin Nobel mükafatçısı Jan-Pol Sartr onun vəfatına həsr etdiyi məqalədə yazırdı: “A.Jid yorulmadan bizi öyrədirdi ki, hər şey barədə yazmaq, istənilən fikri təlqin etmək olar, təkni bunu yüksək ədəbi formada ifadə edə biləsən.” Andre Jid özü ömrü boyu bunu bacarmış, yazdıqlarının hamısında yüksək ədəbi keyfiyyətə nail olmuşdu.

Andre Jidin aforizmlərindən seçmələr

– İncəsənət və təbiət Yer üzündə rəqib kimi mövcuddur.

– Böyük sənətkar odur ki, qarşısına çıxan maneələrdən tramplin kimi istifadə edə bilir.

– Məxluq nə qədər zəifdirsə, onun üçün dəyişikliklər bir o qədər qorxuludur.

– Təhsil ancaq güclülər üçün faydalıdır.

– İnsan başqa şəxslərin təsirindən qaça bilməz; nə qədər özümüzü qorusaq da, nə qədər ətrafımıza çəpər çəksək də, təsirə məruz qalırıq.

– İnsan öz varlığının bir çox cəhətlərini açma bilmur; yalnız o cəhətləri açır ki, onları izah edə bilir.

– Sənə olduğun kimi nifrət etmələri olmadığın kimi sevmələrindən yaxşıdır.

– İncəsənət sıxıntılar hesabına yaşayır, sərbəstlikdən isə məhv olur.

– Allah qorxusu bitən yerdən müdriklik başlayır.

– Atasının kim olduğunu bilməməsi insanı ona oxşamaqdan xilas edir.

– İnsan xarakterinin səfalətini yalnız uzun sürən ünsiyyətdən sonra anlamaq olur.

– Çox zaman qadın öz sevgisini kişinin boynuna asılan kimi asır.

– Həyatda o qədər gözəl şeylər var ki, zövqsüzlüyümüz onları görməyə mane olur.

– Başqasının səndən yaxşı edə biləcəyi bir işi heç zaman eləmə.

– İnsanın yaratdıqlarının ən yaxşısı mütəlak qəm-kədər ifadə edir.

– Həyatda ən çətin şey nəyə isə uzun müddət ciddi münasibət bəsləməkdir.

– Əlindən xeyir iş gəlmirsə, həyata nə ilə bağlana bilərsən?!

– Hamının ayrılıqla yaşadığı dünyada düz adam şarlatan kimi görünür.

– Bizim öz iradəmiz adlandırdığımız şey Allahın bizi hərəkətə gətirmək üçün istifadə etdiyi ipdir.

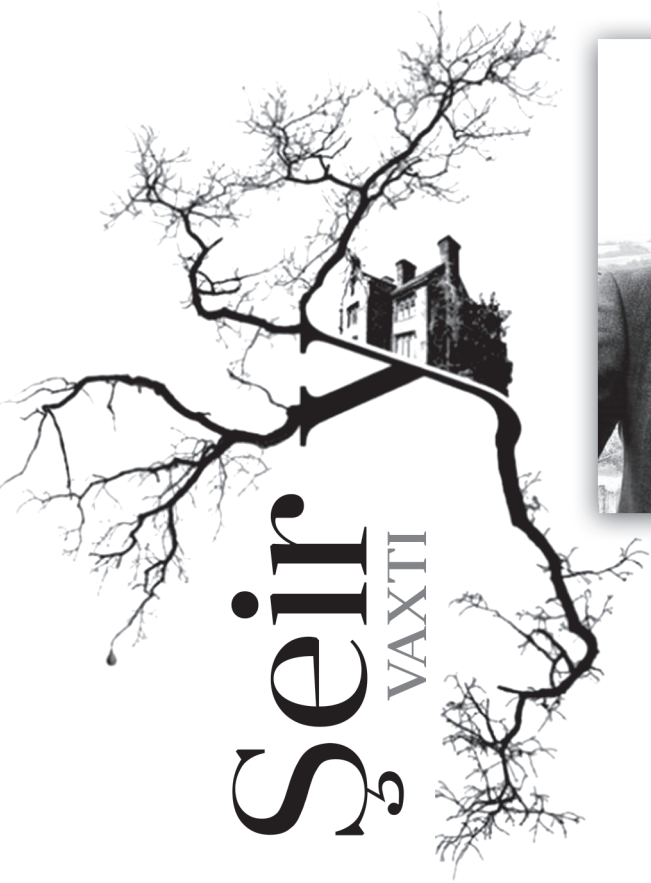
– Qadının aqlını dəyərləndirməmək kişilərin ən böyük səhvidir.

– Axşama günün ölümü kimi baxırıq, əslində isə o, yeni günün doğuluşudur.

– Qəlbimiz dini təsəvvürlərə uyduqca real həyat öz mənasını itirir.

– Adi insanın Allahın səsinə eşitmək qabiliyyəti yoxdur, qulağımıza həmişə yalnız şeytanın səsi gəlir...

Hafiz HACXALIL

İnsan da düşürmüş uzağa belə,
Yad ola bilirmiş ürək də, can da.
Qovuşdur, İlahi, vaxt varsa hələ
Köhnə sevgiləri təzə ünvanda.

***

Mənim bir dostum var qələm adında,
Sevincim, nisgilim, naləm adında.
Əlimi çörəyə yetirən odur,
Uzağı yaxına gətirən odur.
Mənim ürəyimin əkizi qələm,
Mənim kişi üzüm, erk üzüm qələm.
Qürurun, mənliyin tək üzü qələm,
Düşməni tanıdıb, dostu sevdirib,
Əlimdə qabardı, alnımda tərdi.
Bilib, ürəyimin dilini bilib,
Susdusa, qayadan, daşdan betərdi.
Çevrəmiz boyunca bu Yer üzünü
Gəzib, dolanmadıq sərgərdan, səfil.
Onun mürəkkəbi, mənim sə ömrüm
Bitəcək nə vaxtsa, hardasa qəfil.
Bir şeir, bir nəğmə, lap ikicə söz
Yadigar qalacaq, bəsimdir, bəsim.
Qoşulub güllərə şeir deyəcək,
Özümdən sonra da qələm nəfəsim.

***

Köklənər dəlisov yaz havasına,
Bu qəmli mahnının notu payızdır.
Payızdır ruhumun vətən tərəfi,
Ağacı, yarpağı, otu payızdır.

***

Bu qış da gedəcək, yaz ağacların
Qönçə dodağında dönəcək geri.
Yağışın altında qalacaq hər gün
Bizim sən görüşün xatirə yeri.

Bizim sən görüşün xatirə yeri
Ağlayar, kirməz yetim uşaqtək.
Deyinər söyüdü salxım telləri:
Bir də o sevnələr haçan gələcək?

Bir də o sevnələr haçan gələcək?
Dünyanı başına götürər bu səs.
O cavan gedənlər qoca gələcək,
Birdən yox olanlar dönəcəkmə bəs?

Birdən yox olanlar nağıla döndü,
Düşdülər dodaqdan-dodağa belə.
Sapandıdan atılan daşlar misalı,
İnsan da düşürmüş uzağa belə.

Yoruldu dümşməkdən bərkə-boşa mən,
Bir də çətin çıxam bu yoxuşa mən.
Getmək istəyirəm üzü qışa mən,
Ürəyim deyir ki, otur, payızdır.

Başımı xoş sözlə qatan ömrümün,
Ölümlə göz-gözə yatan ömrümün,
İlləri dördnala çapan ömrümün
Qamçısı payızdır, atı payızdır.

***
Bizimçün son duracaq,
Uyuduğun məzarlıq.
Sən getdiyən yol isə
Uzun, dibsiz, qaranlıq.

Sən gedəndə anladığ:
Gedənlər geri dönmür.
Ora burdan yaxşıdır?
Gedənin biri dönmür.

Şəkillər buz parçası,
Donuruq bu istidə.
Sən orda darıxırsan,
Biz də yerin üstündə.

Kimi ovuda denən,
Bu qəbir daşı, kimi?
Ana sözü tökülür
Göydən göz yaşı kimi.

***
Salamat qal, Şuşa!
Suyunu, havanı halal elə.
İki gün qoynunda qaldığım yuvanı halal elə.
Daşı güllə yarası almış Şuşam,
30 il xəyala dalmış, xaraba qalmış Şuşam.
Həsərətinə ip keçirib boğazından asan,
Taleyini özü yazan.
Ümidi 30 ildən sonra göyərən,
Bu gün də itirdiklərinə göynəyən.
Sevinci bol görməyən,
Kədəri dastan Şuşam.
Özünə yas çadırı qurulan oğullar
Çıxardılar səni yasdən, Şuşam!

***

Günəş şəkli çək, oğlum,
Çünki onun həsrətini çoxları çəkir.

***

Mən ölsəm, bir söz də düşər dilindən,
Mən ölsəm, kim axı tutar əlindən.
Mən ölsəm, küsərsən aya, günəşə,
Mən ölsəm, düşərsən oda, atəşə.
Mən ölsəm, üç nöqtə, sonunu sən yaz,
Yaz ki, bu qış ölmə, qalsın gələn yaz.

Məti OSMANOĞLU

Gənc yazarlar üçün

USTAD DƏRSLƏRİ

XORXE BORXESİN “DÖRD DÖVRƏ”Sİ

Müxtəlif ölkələrin, eləcə də ayrıca bir xalqın ədəbiyyatında yaradılan əsərlərdə süjetlərin bir-birinə oxşaması, bəzən də əhvalatların bir-birini təkrarlaması nəzəri fikrin diqqət mərkəzində olan məsələlərdəndir və süjetlərin təsnifatı ilə bağlı bir neçə yanaşma mövcuddur. Keçən əsrin ortalarında Uilyam Foster-Harris “Bədii əsərin əsas düsturları” əsərində yalnız üç əsas süjet tipinin olduğunu iddia etmiş, Kristofer Buker isə bu sayı yeddiyə qaldırmışdı. Yazıçı Ronald Tobias 20-yə qədər əbədi süjetin mövcud olduğu qənaətində idi...

Bədii əsərlərdə təməl təşkil edən süjetlərin tipoloji ümumiliyi ilə bağlı Argentina yazıçısı, XX əsrdə dünya ədəbiyyatında dərin izi qalan Xorxe Luis Borxesin (tam adı Xorxe Fransisko İsidoro Luis Borxes Asevedo) də fərqli baxışı var.

Uşaqlığından ispan, ingilis dillərini bilən, sonradan alman, fransız, latın, italyan və qədim skandinav dillərini öyrənən, ömrünün sonuna doğru ərəb dili ilə maraqlanan yazıçının fəlsəfə və psixologiya elminə də bələdliyi vardı.

Dünyanın hər yanında maraqla oxunan esselər, şeirlər və hekayələr müəllifi kimi tanınan Xorxe Borxesin həyatının maraqlı faktlarından biri də budur ki, əsərlərinin böyük hissəsini yazarkən onun gözləri görmürdü. Atasından gələn irsi xəstəliyə görə 56 yaşından sonra görmə qabiliyyətini tamamilə itirmişdi. Lakin böyük iradəyə və yaşamaq əzminə malik, gözlərində işıqlı dünya sonsuz qaranlıqlara qərq olan yazıçı fəal həyat tərzini davam etdirmişdi, ömrünün qalan 30 ilinin bir hissəsini Argentina Milli Kitabxanasının direktoru vəzifəsində çalışmış, universitetlərdə mühazirələr oxumuş, 10 şeirlər kitabı və üç hekayələr kitabı nəşr etdirmişdi.

Ən uzun əsərinin həcmi 14 səhifə olan Borxes qısa yazmağa üstünlük verirdi. Şifahi şəkildə beş dəqiqəyə ifadə edilməsi mümkün olan fikri uzadıb qalın kitab yazmağa isə ağılsızlıq kimi baxırdı.

Nobel mükafatına ilk dəfə 25 yaşında təqdim olunsa da, bu mükafatı heç vaxt almadı...

Borxesin dünya ədəbiyyatında ciddi maraq doğuran, dalğalanma yaradan yazılarından biri də oxuculara 1972-ci ildə təqdim etdiyi “Dörd dövrə” essesidir. Bu yazıda söhbət bədii əsərlərdəki süjetlərin

tipoloji təsnifatından gedir. Müəllifin qənaətinə görə, dünya ədəbiyyatı tarixində yaranmış bütün süjetli əsərlər dörd təməl əhvalata əsaslanır:

Şəhərin mühasirəyə alınması;

Yurda qayıdış;

Axtarış;

Tanrı səviyyəsinə yüksələn insanın özünü fəda etməsi.

Yazıda göstərilən anlayışlara aydınlıq gətirmək üçün bu yığcam qeydləri nəzərinizə çatdırmağı zəruri hesab etdik.

Şəhərin mühasirəyə alınması əhvalatının mahiyyəti bundan ibarətdir ki, düşmənin hücumuna məruz qalan şəhər qalasının arxasındakı insanlar döyüşdə məğlub olacaqlarını əvvəlcədən bildikləri halda, şəhəri sona qədər qoruyurlar. Bu cür əsərlərdə baş qəhrəman qələbəni görmədən öləcəyini bilir. Borxes məğlub olacağını bilən, lakin son nəfəsinə qədər döyüşən qəhrəmanın əhvalatına antik yunan mifologiyasından Axillesin süjetini nümunə göstərir.

“Dörd dövrə”nin birincisi barədə öz mülahizəsini əsaslandırmaq üçün müəllif Gözəl Helenin əhvalatını da xatırladır. Yunan mifologiyasında Helen Troya müharibəsinin başlanmasının əsas səbəkarı hesab edilir. Qeyri-adi gözəlliyi ilə kişilərin ruhunu yerindən oynadan bu qadın Sparta hökmdarının arvadı idi. Lakin Troya şahzadəsi Paris onu qaçırmışdı. Ehtimallardan biri bu idi ki, Paris Helenin özünü deyil, onun ruhunu qaçırdı. Borxesin fikrincə, Helenin ruhunun qaçırılması, yaxud axeylərin içində gizləndikləri nəhəng içi boş taxta at kimi elementlər əsas əhvalatı – şəhərin mühasirəyə alınmasını sehlə yükləyir.

Yurda qayıdış əhvalatının öz kökündən ayrı düşən baş qəhrəmanı böyük macərələr yaşayır, geriye, öz yurduna qayıtmaq üçün çoxlu əngəllərdən aşmalı, sınaqlardan keçməli olur. Borxes bu əhvalatın qəhrəmanına nümunə göstərmək üçün də Homerin yaradıcılığına, “Odiseya” eposuna üz tutur.

Odisseyin səyahəti də Troyadan başlayır. O, başının dəstəsi ilə adadan-adaya səyahət edir, onu öz vətəninə qaytaran yolda çoxlu sınaqlardan keçməli olur. Sınaqlardan biri də onun dəniz tanrısı Poseydonun qəzəbinə gəlməsidir. Odissey bu sınaqdan keçmək üçün dalğır canavarlarla vuruşur, o biri dünyaya gedib çıxır, hiyləgər qüvvələrin tilsimini sındırmalı olur. Ətrafındakı insanları itirən, gəmisindən uzaq düşən, təklənən Odisseyin öz yurdu İtaka adasına qayıtması ilə əhvalat sona çatmır. 10 il sürən macərəlarla dolu səyahətdən sonra evinə qayıdan Odisseyi burada yeni sınaq gözləyir. Doğma yurdun kişiləri Odisseyin öldüyünə əmin idilər və arvadı Penelopanı almaq üçün onun evinə basqın etmişdilər. Odissey sədaqətli arvadına göz dikənləri öldürür və uzun ayrılıqdan sonra həm öz yurduna, həm də xoşbəxtliyinə qovuşur.

Borxesin yurda qayıdış əhvalatına əsaslanan süjetlərə nümunə kimi göstərdiyi “şimal tanrıları” isə Skandinaviya mifologiyasının qəhrəmanlarıdır – onlar göylərdə yaşayan varlıqlardır.

Axtarış süjetinin qəhrəmanları daimi axtarışdadırlar, kimi özünü axtarır, öz başlanğıcına çatmağa can atır, kimi də xəzinə, sərvət tapmağın həvəsindədir.

Bu süjetə aid nümunə də yunan mifologiyasından gətirilib.

Yason öz qanuni taxt-tacına sahib olmaq üçün qızıl qoç dərisini axtarmağa məcbur olur. Bu axtarışın müsbət nəticə verəcəyi qeyri-mümkün görünsə də, Yason cadugər Medeyanın köməyi ilə öz axtardığını tapır.

Borxes bu süjet tipindən danışırkən Azərbaycan nağıllarında, eləcə də klassik ədəbiyyatımızda adı sız çəkilən mifik Simurq quşu obrazına da istinad edir və diqqəti insanın özünə səyahətinə yönəldir. Simurqla bağlı süjetin mərkəzindəki başlıca fikir insanın özünü fiziki və mənəvi cəhətdən tanıması, içindəki Allaha kəşf etməsidir.

Qeyd edək ki, Şərq ədəbiyyatında da bu quş özünü axtarmağın rəmzi kimi mənalandırılır.

DÖRD DÖVRƏ

Axtarış əhvalatı üzərində qurulmuş süjetlər barədə danışan müəllif müqəddəs kasanı (qraal) da xatırladır. Xristianların İsa peyğəmbərlə əlaqələndirdikləri bu obraz ədəbiyyatda əlçatmaz məqsədi ifadə edən bir metafora kimi qəbul olunub.

Tanrı səviyyəsinə yüksələn insanın özünü fəda etməsi əhvalatının mahiyyəti isə bundan ibarətdir ki, baş qəhrəman ümumi maraq naminə qurban getməyə hazırdır. Bu hekayə, əslində, qəhrəmanın intiharından bəhs edir. Burada bədii əsərin baş qəhrəmanının ali məqsədə nail olmaq üçün özünü fəda etməsi, qurban verməsi nəzərdə tutulur.

Borxes "Dörd dövrə" əsəsində dördüncü dövrəyə aid bu nümunələri xatırladır:

- *İsa Məsih müqəddəs kitabda – "İncil"də xalqın günahlarını yumaq üçün çarxıma çəkilib.*
- *Yunan mifologiyasının qəhrəmanlarından olan Attis tanrılar anası Kibelanın həm oğlu, həm də sevgilisi idi. Ananın bu sevgisindən aqlını itirən Attis özünü axtalayıb, kişilikdən məhrum və sonda məhv edir.*
- *Skandinaviya mifologiyasının qəhrəmanı Odin "qadın" xasiyyətlərinə malik müharibə və poeziya tanrısıdır. Rəvayətə görə, o, hikmət qazanmaq üçün gözünü qurban verib, nizə ilə ağaca sancılmış vəziyyətdə qalıb.*

Onu da deyək ki, 2016-cı ildə tədqiqatçılar süni intellektdən istifadə edərək maraqlı bir esperiment aparıblar. Qutenburq universal elektron kitabxanası layihəsi çərçivəsində 1737 bədii əsərdəki əhvalatlar təhlil olunub və bu nəticəyə gəlinib ki, həmin əsərlər altı təməl süjet xətti üzərində qurulub.

Cəmi dörd əhvalat var. Biri, ən qədimi, hücuma məruz qalan və qəhrəmanların müdafiə elədikləri qalalı şəhər haqqındadır. Müdafiəçilər şəhərin qılinc zərbələrinə və atəşə tutulmağa məhkum olduğunu, əbəs yerə müqavimət göstərdiklərini bilirlər. Fatehlərin ən məşhuru Axilles qələbəni görməmiş ölməyə məhkum olduğundan xəbərdardır. Aradan keçən əsrlər süjetə sehr elementləri gətirdi. Yəni inandıqlar ki, uğrunda ordular bada gedən Helen gözəl bir bulud, gözə görünən bir xəyal imiş; Axeyləri gizlədən nəhəng at isə içərisi boş ruh imiş. Bu əfsanəni ilk söyləyən Homer olmayacaqdı; XIV əsr şairinin bir misrası ağılıma gəlir: "The borgh brittened and brent to brondes and askes"*; Dante Qabriel Rossetti, yəqin ki, Troyanın taleyinin Parisin Helenə olan ehtiraslı eşqinin alovlandığı anda həll olunduğunu təsəvvür edəcəkdə; Yets, Ledanın qu quşu şəklini almış Tanrıya qovuşduğu ana üstünlük verəcəkdə.

İkinci əhvalat da birinci ilə əlaqəlidir, qayıdış haqqındadır. Qorxunc dənizlərin üzündə on il dolaşandan və sehrlil adalarda məskən salandan sonra üzüb vətəni İtaka-ya gələn Odisseydən, eləcə də şimal tanrılarından bəhs edir, həmin tanrılar yer məhv olandan sonra onun yenidən yaşllaşdığını və parlayaraq dənizdən necə yüksəldiyini görmüş, o ərəfədə döyüşdükleri yerdəki otlar arasından şahmat fiqurlarını tapmışdılar.

Üçüncü əhvalat axtarış haqqındadır. Bunu əvvəlkinin bir variantı da hesab etmək olar. Bu, qızıl yun tapmaq üçün də-

*Bu misra Orta əsrlərin ingilis dilində təxminən aşağıdakı mənanı verir: "Alınmış, ocaq yerinə və külə dönmüş qala". Misra "Ser Qaveyn və yaşıl cəngavər" adlı möhtəşəm alliterasiyalı poemadandır, əsər Haramzadə Vilyamın rəhbərliyi altında İngiltərənin fəthindən bir neçə əsr sonra yaradılmış olsa da, Sakson dilinin ilkin musiqisini qoruyub saxlayır.

nizlərdə üzən Yasonun əhvalatıdır, bir də otuz fars quşunun əhvalatıdır, onların hər biri və hamısı öz tanrısının – Simurqun üzünü görmək üçün bir anda dağlardan, dənizlərdən keçir. Keçmişdə hər cəhd xoşbəxt sonluqla bitərdi. Sonda qəhrəmanlardan biri qızıl almaları oğurlayar, o biri də müqəddəs kasanı əldə etməyi bacarardı. İndi axtarışlar uğursuzluğa məhkumdur. Kapitan Ahab balınanı vurur, lakin balina sonda onu məhv edir; Ceymsin və Kafkanın qəhrəmanları da ancaq məğlubiyyət gözləyə bilirlər. Biz cəsərət və inanc baxımından o qədər yoxsuluq ki, xoşbəxt sonluqda yalnız kütləvi zövqlərin kobud şəkildə uydurduğu rəğbəti görürük. Cənnətə inanmaq iqtidarında deyilik, cəhənnəmə isə ondan da az inanırıq.

Son əhvalat Tanrının intiharı haqqındadır. Friqiyada Atis özünü çıxdaş edir və öldürür; Odin özünü özünə – Odinə qurban verir, nizə ilə sancıldığı ağacdən doqquz gün asılı qalır; İsa Məsih romalı legionerlər tərəfindən çarmıxa çəkilir.

Cəmi dörd əhvalat var. Nə qədər zamanımız olsa da, onları bu və ya digər şəkildə yenidən nağıl edəcəyik.

R

RELSƏ

BAĞLANAN ÇOBAN

(sənədli hekayə)

Ayişə NƏBİ

Düzün-dünyanın genişliyi dar gələr, bu genişlikdə balaca bir yurd axtararsan, sığınasan.

Qoyunlarının doymaz qarnını doyurmaq üçün yaxşı bir otlaq axtararsan. Qoyun da qoyundur da, ağzını atdığı yerdə yaşıl ot gördüsə, başını qaldırmaz, otlaya-otlaya düz ağzı boza dirənənə qədər gedər. Sabahdan axşama qədər otlayar, doymaz.

Çoban Novruz gərməşov çomağına dir-səklənib qoyunlara baxa-baxa fikrə getmişdi. Gözü uzaqlara baxsa da, heç o dağları, xışıldayan yarpaqları, payıza üz tutan rüzgarı görmürdü, ürəyində dünyanın min bir dərdli gərdisini götür-qoy edirdi. İllərdir çobandır, bu çöllər, bu dağlar, bu yerlər onun ayağının izini yaxşı tanıyırdı. Ancaq o bunun fərqlində deyildi, buna bir anlam da vermirdi. “Ömürdür də, verilib, mən də yaşayıram. Vaxtında dədəmin-anamın sözüne baxıb oxumadım, yəni heç oxutmadılar da, bir sürü qoyunu qatdılar qabağıma ki, get otar, çörəyini qazan”.

Fikrə dalsa da, bu qədər fikrin içində heç vaxt ağlına gəlmirdi ki, birdən bu qoyu-

nun hamısı mənim olsa, bir belə qoyunum olsa, neylərəm. Yox, bu onun ağlına gəlmirdi, bir belə qoyunun olmağını heç istəməirdi də. Neynirdi axı? Gözütox sovet uşaqlığı yaşamışdı. Var-dövlət istəmək ayıbdır, birdən eşidən-bilən olar ki, mən var-dövlət istəyirəm, biabır olaram. Elə sovetin qoyduğu plan bəsimdir. Beş-altı qoyun, üç-dörd keçi, iki baş da inək. Düz eləyib, nəyə lazımdır sürüylə qoyun, mal-heyvan, dolanışığın olsun, bəsimdir. Otur kasıblığını elə də, tək canın sağ olsun. – Özündən məmnun halda bunları düşünürdü. Başqa bir həyat olduğunu, bütün peyğəmbərlərin çoxunun əvvəl çoban olduqlarını, var-dövlətli insanların daha gözəl bir həyat yaşadıklarını düşünürdü, bu barədə təsəvvürü də yox idi. Başını salıb aşağı öz dərdi, azarı ilə məşğul olub dolanırdı. Pis də dolanırdı. Ayda bir dəfə çobanlıqdan istefa verib qoyunu örüşə aparmırdı, camaat “yənə Novruzun ayı çıxdı” deyər, bir-iki adam minnətə gedər, yola gətirib yənə də qoyunları Novruzun qabağına qatıb otardardılar. Ayda bir dəfə də kənd camaatından aylığını yığardı.

Bir dəfə də bizə gəlidi yadımdadır. Çox soyuq və qara buludlu bir gün idi, yəqin ki, belə havada qoyunları çölə buraxmamışdılar. Hələ məktəbə getmədiyim vaxtlar idi. Soyuq olduğundan hamımız bir otağa yığılmışdıq. Mən raskladuşkada yatmışdım, səsə gözümü açdım, bir adama xoş gəldin deyib içəri çağırırdılar. Başımı qaldırıb gördüm, çobandır, yenidən başımı bürüyüb yatdım, uşaq ağıyla məni niyə qaldırmayıblar deyə, bir az acıqlandım da. Bizimkilər qonağı içəri gətirib oturdular süfrədə, atamla anam səhər yeməyini təzəcə yemişdilər. Anam tez odun sobasının üstündəki qaynar çaydandan çay süzüb çobanın qabağına qoydu, “booy, ay Novruz, soyuqdan gəlibsən, isti-isti iç” dedi. Mən də başım bürüklü halda öz-özümə adam gəlmədən durardım gərək, deyir, amma durmuram. Yox, bizimkilər hələ yemək də təklif edəcəklər, bilirəm, adətləridir. Anam əl-ayağa düşdü, tələsik üç-dörd yumurtanın qayğanağın eləyib gətirdi. Səhərin dadsız havasına sarı yağla qayğanağın bir gözəl ətri qarışdı ki. Qayğanaq gələndə qədər atam qoyun başına bir manatdan çobanın aylığını vermiş, o da pulu götürüb, sayıb cibinə qoymuşdu. Yemək gələndə çoban bir az duruxdu, yeməyə başlamadan: Ay bacı, əlimi pula vurdu, əlüzyuyan hardadır, əlimi yuyum – dedi. Bu an atamla anam birbirlərinə baxdılar, çobandan bu hərəkəti gözləməmişdilər. Birinci pulu saymağı qərribə gəlmişdi onlara, heç vaxt müəllimin verdiyi pulu heç kim saymazdı, müəllim etibarlı adam idi, bir də pula vurduğu üçün əlini yumağı.

Çoban əlini yuyub qayğanağını yedi, getdi.

Sentyabrın əvvəlləri idi, yağışdan sonra quruyan otların dibindən gömgöy alınsın qalxmışdı. Çöllər yaz ağzı kimi yamyaşıl idi. Çoban heç vaxt bu tərəflərə, Ağstafa çayının o tayına gətirməzdi sürünü. Həmişə çayın bu tayında, kəndin həndəvərində otarardı, bura gəlmək üçün gərək körpüdən keçəsən, həm də qoyun tütünə düşür, tütünün

dibindən qalxan otları yemək üçün tütünü ayaqlayırdı. Ona görə buralara gətirmirdi. Üzü yuxarı baxanda Şinkarın meşəsi, bu yanda Kartoflu bulağı, belə baxanda Çeranus idi. Aşağı baxanda bu tayda Taxtada həmişə tütüncülər olardı, amma indi heç kim gözə dəymirdi. Bu vaxtlar buralarda işçilər qaynaşardı, Çeranusda tütün bağı asıb qurudanlar, Taxtada tütün yığanlar, ferma işçiləri olardı. Meşəlikdən talaya çıxıb o yan-bu yana boylandı, heç kim görünmürdü. Kimsəsizliyə öyrəşmiş çobanın bu sakitlik və adamsızlıqdan birdən dalağı sancdı. Öz-özünə, çox uzaqlaşmayım, zamana o zamana deyil, dedi. Sonra da nədən qorxacam, kül erməninin başına, qabağıma çıxan olsa, bu gərməşov çomağımla təpəsinə elə endirərəm ki, elə yerində qalar. Ağına gələndə bu fikirdən ürəklənib qoyunu bir az da yuxarı yaydı. Dəmiryolu xəttini bayaqdan keçmişdi. Son illərdə burada dəmir yolu xətti çəkənlər də olurdu, əməlli şennik idi, ancaq indi dəmiryolu çəkilib qurtardı, Bakı-İrəvan dəmir yolunun açılışı da oldu. Sonra niyəsə qatar işləmədi, elə gündə bir dəfə yük qatarı keçir, bir də yol işçiləri drezenlə gedib-gəlirlər, vəs-səlam.

Ermənilərin araqarışdıranlıqları başlayandan adam bir az üşürgələnir, düzdü, qorxaq millətə, heç nə qələti eləyə bilməzlər, amma yenə də bilmək olmaz, təklilyə düşəndə hər qələti elərlər, buna erməni deyiblər, azmı görmüşük elədiklərini. Çoban Novruz bu fikirlərlə qoyunu ohalayıb otun gur yerinə çəkdi. Qoy otlasınlar, dedi, erməni-zad vecimə deyil.

Ətrafda quş belə uçmurdu. Çöl adamı çölü bilirdi, çölü səsindən, bəzən də səs-sizliyindən tanıyırdı, hardan hansı səs gəlsə, nə deməkdir, nə işarədir, duyduq düşürdü. Amma bu gün Novruzun bütün hissiyyatı qapanmışdı. İndiyə kimi heç qorxu hiss etməmişdi. Ömrü boyu biyabanda, çöllərdə olmuşdu. Bir dəfə yenə bir kəndçisinə acıq eləyib sürünü çöldə buraxıb gəlmişdi. Qoyun-keçi dağlıb püsəreng olmuşdu. Kən-

də xəbər yayıldı ki, yenə Novruzun ayı çıxıb, sürüyü buraxıb gedib. Camaat meşələrə, çöllərə düşüb hərə öz qoyununu, keçisini axtardı, tapan tapdı, tapmayan da qurdaquşa yem oldu, deyib əlini üzdü. Sonra Novruz ağılna nə gəldisə, təzədən qayıdıb meşələrdə camaatın qoyun-keçisini axtardı, o gün axşamdan keçmiş, hava qaralıb lap zinrikləşənə qədər gəzdi. Neçə qoyunun cəsədini tapdı, neçəsini gördü canavar parçalayıb, neçəsini ağacların dibində yaralı tapdı. Yaralı qoyunlar üç bir, beş bir bir-birinə qısılib yazıq-yazıq can verirdilər. Heç onda gecə vaxtı da qorxmamışdı ki, gecədi, çöldü, meşədi, erməninin qulağının dibidi, azan-təzən olar, o qədər namərd erməni var ki, qabağıma çıxsa, neylərəm. Yox, dünyanın düz vaxtı, qocaların dediyi kimi, sovetin qılıncının dalı da, qabağı da kəsən vaxt idi, bəlkə, ona görə qorxmamışdı ki, erməni kimdi ki, ona nəşə eləsin. Bizdə də it-qurd, azan-təzən deyəndə ayıdan-canavardan qorxmazdılar, it-qurd deyildimi, hamı bilirdi ki, söhbət ermənidən gedir.

Novruz fikrə dalmışdı, qulağına motor səsi gəldi, bir az səsin səmtini tutub baxdı,

aralıdan relsin üstü ilə gələn lokomotivi gördü. Stansiya sayılan yerdə işçilər düşüb relsləri qurdaladı, ora-bura baxdılar, sonra yollarına davam etdilər.

Novruz onları baxışları ilə qarşılayıb yola saldı. Qoyunları qatar yolundan keçirib üzüyuxarı yaydı. Haylayıb bir az da meşənin içinə yeritdi. Özü də irəli gedib Kartoflunun başında çöməldi, matarasında qalan bayaqkı suyun dibini boşaldıb təzəsini doldurdu, başına çəkib bir az içdi, sonra matarasının başını bir də doldurub torbasına qoydu. Burda bir az oturdu, elə bil nəyəsə dəyərlənmişdi, kövrəlmişdi, görün, bu işlərin axırı noolacaq deyə, qara-qara düşünürdü. Gül kimi yaşayırdıq. Bu erməni köpəyuşağı qınından çıxmasaydı, min il də belə yaşardıq. Erməni də ki qınından çıxdısa, ya qan tökəcək, ya qanı töküləcək. Qanları dolub yenə, axmasa, dincəlməyəcəklər. Kənddə bir həyəcan var, hər gün bir xəbər gəlir, hər axşam erməni hücum edəcəkmə deyə, səksəkə ilə yatırır, çünki ordan-burdan eşitdiyimiz hadisələr bu nanəciblərin sinsilik etdiklərini, altdan-altdan iş gördüklərini deyir. Düzdür, cavanlar kəndi qoruyurlar, ancaq üç-beş adam ov tufən-

gi, finkayla, bıçaqla nə qədər qoruyacaq bu it xılından.

Ürəyindəki narahatlıq bir yana, çoban oturduğu yerdə bir az qurcalanı, arxasını bulağın üstündəki iri palıda verib bir hovur dincəlmək istədi. Qoyunlar da əmin-arxayın yayılıb, bir az gözümlün acısını alım, çimir eləyim, – dedi. Palıdın qalın yarpaqları payıza döndüyündən suyu çəkilib ağırlaşmışdı, bir az sərt xışıldayırdı. Bu onun qulağını dırmalasa da, fikir vermədi, sanki uzaqdan gələn soyuğun üşütməsi keçdi canından, irpəndi, sonra özünü topladı, deyəsən, meşədə kimsəsizlikdə eyməndin ha, deyə, özünü qınadı. Yox, bu, eymənmək deyildi, sanki bir qara yuxu basırdı onu və bu qara yuxunun içində də bir qara ağırlıq çökürdü canına. Günün bu vaxtı bu nə yuxudur, deyə, özünü danmaq istəsə də, ağaca söykənib üstünə gələn ağırlığa təslim oldu, gözləri yumuldu.

Çoban balacaydı, quzu otarırdı. Quzu otarmaq uşaqlar üçün elə oynamaq bəhanəsi idi. Məhlənin uşaqları yığışib çilingağac oynayırdı. Başları oyuna qarışanda quzu otlaya-otlaya baş alıb getdi. Birdən kəndə hay düşdü ki, quzular itib, uşaqlar quzuları buraxıblar. Anası tərənin başından hikkəylə çağırırdı, – Ay Noyruz, ay Noyruz, a dalın yansın, a qara vurğunnu, ə quzuyu neylədin, quzu yoxdu?

Novruz tələsik əlindəki ağacı tullayıb qaradalaq üzüaşağı qaçdı ki, gedib quzuları tapsın. Anasının hələ də dalınca qarğayan, çağırın bayaqkı səsi qulağında əks-səda verirdi. Anası çağırmasa belə, bayaqkı hikkəli səsi qarşı qayaya çırpılıb qayıtdığından Novruzun qulağına şapalaq kimi dəymişdi, beyninin içinə işləmişdi. O üzüaşağı qaçdıqca səs beyninə daha da işləyir, daha da dərindən yüksəlirdi. Özü də bilmirdi ki, niyə üzüaşağı qaçırdı, quzular, bəlkə, heç o tərəfə getməyib, bəlkə, Ağtapdadı, bəlkə, İvananın düzünə səpələnib, bəlkə, Sarımsaqlı tərəyə qaçıb. Bilmirdi, eləcə qaranəfəs gedirdi. Qəbristanı keçdi, heç Vəliöyünün dərəsinə də baxmadı, bəl-

kə quzu ora su içməyə enib, yox, üz tutub qaçırdı. Məhəmməd yolqayırana çatıb, tək dağdağanın yanından burulub hara tərəf gedim, deyəndə bomboz yolda ayağı daşa ilişib yıxıldı. Özü də bilirdi ki, quzular heç vaxt kənddən belə uzaqlaşmaz, ancaq onu nəşə bir hiss kənddən uzaqlara aparırdı. Birdən yenə anasının səsini eşitdi, hara qaçırsan, ay bəduğur, quzu hardadır, sən hara gedirsən? Yıxıldığı yerdə üzünü torpaqdan qaldırmadan ətrafa baxdı, doğrudan da, hara gedirdi, durum qayıdım deyə tərpməmək, qalxmaq istədi. Başını qaldırdı, sağa baxdı Qaraməmmədli dərəsi, sola baxdı İsti dərə idi. Ortadan yol gedirdi, bir az aşağıda Ağ yolu keçəndə köhnə qəbristandı, orda köhnə künbəz vardı, o qədər oynamışdı ki o künbəzin yanında, ancaq içinə girə bilməmişdi, içəri girməyə bütün uşaqlar qorxurdular. Özünü künbəzin içində gördü bir anda. Mən bu künbəzin içinə necə gəlib düşdüm. – Ayyyyy anaaa! – deyə qışdırdı var gücüylə. Ancaq səsi qırıldı, cırcırma kimi aaaa deyə alçaq bir səs çıxara bildi. Başını torpağa qoydu, bir üzü torpaqda, o bir üzünə dəyən havadan sağ olduğunu hiss etdi, başını qaldırmaq istədi, künbəzin içi qaranlıq idi. Axı gündüzdür hələ, bura niyə qaranlıqdır? Künbəzin pəncərəsi yoxdur axı, deyə düşündü. Yox, bir neçə balaca pəncərəsi var, ordan içəri işıq düşürdü. Çünki biz o bala pəncərə kimi yerdən içəri baxırıdık ki, görək orda nə var. Bəs mən niyə qaranlıqdayam?

Anlamırdı. Qalxmağa çalışdı. Durub oturdu. Başına ağır bir şey dəydi, deyəsən, başımı künbəzin divarına vurdum, dedi. Sonra başının bu tərəfinə də eyni zərbə dəydi. Mən niyə başımı divara vururam ki, – dedi öz-özünə. Qaranlığın içində yer aşağı çökdü sanki, o daha da qaranlığa batdı. Birdən ilan vuran kimi sıçradı. İki əlini üzünə çəkib yuxudan oyanan adamların etdiyi kimi, sanki özünü oyandırmağa çalışdı. Oyandı. Ətraf işıq idi. Başının üstündə üç nəfər durmuşdu, ona təpik vururdular. Başı künbəzin divarına dəymirmiş, yox,

adamın təpiyi imiş başına dəyən. Hər iki tərəfdən dəyən zərbədən başı ağrıyırdı. Üç nəfər qarşısında durub nəsə deyirdi. Siluetlər gah birləşir, gah aralanırdılar. Adam-dırımı, qarabasmadırmı? Dərk edəmmədi.

Fikrini topladı. Səslər bir-birinə qarışırdı. Siluetlər bir az aydınlaşdı. Üç nəfər qarşısında idi, biri də səslənə-səslənə arxadan gəlirdi. Qoyunlar dağılışmış, orda burda mələşirdilər. Kartoflu bulağın başında duran 3-4 qoyun çaşqınlıqla ona baxırdı.

Çoban neyləməli olduğuna bir anda qərar verə bilmədi. Çomağına güvəndi, qaldırıb təpələrini əzim dedi içində. Elə bu vaxt bunların ermənicə danışdığını, erməni olduqlarını bildi, yuxuda düşdüyü qaranlılığı bir anda anladı. Eşitdiyi kobud səs onu daha ayıltı, səs:

– Çoban, ay çoban, bu qoyunları biza ver, – dedi.

Çoban cavab verdi:

– Qoyunlar mənim deyil, verə bilmərəm.

– Necə sənin deyil, görürük ki, sənindir.

– Yox, mən çobanam, otarıram, qoyunlar kolxozundur.

– Nə olsun, biz də kolxozun adamıyıq, gətir kəsək, kabab edək.

– Nə danışırırsınız, kolxoz malını kəsmək olmaz, məndən alarlar sonra.

– Sonra alarlar, düz deyirsən. Sonra səni tapsalar, alarlar, – biri kinayə elədi, arsızca gülüşdülər.

Bu yerdə o biri irəli yeriyib çobanın yaxasından tutmaq istəyəndə Çoban əlindəki çomaqla qarşısındakının təpəsinə vurdu. O, ayı kimi böyürdü: – Ara, sən mənim kəndimdə məni vurursan, – deyə kobudca söydü. Çoban:

– Sənin deyil, mənim kəndimdir bura, – deyib özünü müdafiə etdi. Aralarında əlbəyaxa vuruşma başladı. Çoban bu azğınları qorxutmaq üçün, – axşam milisə şikayət edəcəm, siz kolxoz malını ələ keçirmək istəyirsiniz? – deyəndə ermənilər yenə gülüşdülər:

– Bu hələ axşama qədər yaşamaq istəyir e, tutun bunun əl-qolunu bağlayaq. Türkə bax ha, gəlib burda bizə meydan oxuyur.

Dördü də birdən irəli yeriyib hərəsi bir-iki yumruq-təpik vurub yaşlı çobanı yerə yıxdılar. Ağaca meyillənən çobanı dartıb ağacdan araladılar. Çoban arxasını palılda söykədiyindən bunlara doy gələcəyinə arxayın idi. Amma bunlar onu ağacdan araladıqda çoban dayanaqsız qaldı, onu çevrələdilər. Əvvəl yüngül hərəkətlər, sözlərlə lağa qoyub onu sındırmaq istədilər. Bu çobana ağır gəldi, yenə çomağını qaldırıb qarşısındakına vurmaq istəyəndə arxadakı erməni daşla başına vurdu. Qan şoralanın başını tutanda digəri təpiklə vuranda çobanın dizi qatlandı. Yerə yıxılmağa qoymadan havadaca hərəsi bir yandan üstünə düşüb o ki var vurdular. Başına çomaq dəyən erməni başındakı qanı əli ilə silib Çobana, – sən mənim qanıma tökdün, hə, indi gör, mən sənə qanıma necə tökəcəm, – deyib yanıdı. Döyülməkdən heydən düşən çobanın hərəsi bir yandan qamarlayıb düz bayaq lokomotivin keçdiyi dəmiryolunun yaxınlığında yerə atdılar. Aralarında öz dillərində nəsə qırıldırdılar. Döyülməkdən heyi qalmasa da çoban ayağa qalxmağa çalışır, əl-qol atır, yerdən daş-ağac tapıb onların başına atırdı. Cibindəki bıçağını çıxarıb gizlicə erməniyə saplamağa çalışanda qarşısındakı erməni gördü, bıçağı alıb onun qarnına soxacaqlar zənn etdi, amma onlar gülüşüb, – bu bıçaqla biz qoyun kəsəcəyik, sənə kolxozunun qoyununu kabablayıb ləzzətlə yeyəcəyik, deyəndə çoban elə bildi, onu buraxacaq, qoyunları aparacaqlar. Odur ki, – yox, eləməyin, – deyərək onlar daha da qızıdır, onun hər yerinə vurur, qalxmağa aman vermirdilər.

Sonra erməninin ən qəddarı, ən çox vurunu, bıçağı alıb qırağa atan yerdən götürdüyü, bayaqdan sıgallayıb hamarladığı məftili göstərib, – buna bax, ə, a türk, gör bu necədir, gedər, yaraşarmı sənə? – deyərək ədalı səslə dedi. Onların nə etmək istədiklərini kəsdirəmməyən Çoban əvvəl

dinmədi, vaxt qazanıb nə etmək istədiklərini anlamağa çalışdı. O birisi, – yaraşar, yaraşar, – deyib məftili onun əlindən alıb Çobanın ayağının birinə bağladı. Çoban ayağını dartsa da, əl-qol atıb erməniləri vursa da, özünü çəkib çabalasa da öz ayağını bu iki kinli erməninin əlindən qurtara bilmədi. Onlar məftili onun bir ayağına möhkəm sarıdılar. Eyni zamanda ermənilər öz aralarında türklərə söyə-söyə zaraflaşaraq, gülüşərək, qəhrəmanlıq ədası ilə Çobanın ayağına bağlanmış məftildən tutub dardılar, itələyib arxası üstə yıxdıqları Çobanı yerində fırlatdılar. Çoban əbədəyə düşmüş at kimi çabalayıb, böyrü üstə dönüb qalxmağa çalışırdı, ancaq o biri erməni də köməyə gəlib ikisi birgə dartıb sürətlə fırlatdıqlarından Çoban özünü tara

zlayıb çevrilə, qalxa bilmirdi. Digər ikisi də baxıb gülüşür, yüksək və arsız səslə nəsə deyirdilər. Yerdə otlar əzilib iri bir dairə cızmışdı, sonra nə düşündüsə erməni məftili dartaraq üzünü yuxarı çəkdi. Çoban dartınır, getmək istəmirdi. Ancaq onun iki yekəpər kinli erməniyə gücü çatmırdı, onlar ikisi birgə dardıqları məftillə Çobanı dəmiryol relslərinə çəkdi. Çoban qışqırdı, bağırdı, o da söydü, hədələdi, yaxında ola biləcək ağına gələn adları çağırırdı. Amma onun bütün cəhdləri boşa çıxırdı, nə səsinə səs verən vardı, nə harayına gələn, nə də bu ermənilərə Allah insaf verirdi. Aralarındakı çarpışma bir xeyli davam etdi, çoban dörd nəfərlə vuruşmaqdan yorğun düşsə də, yaşamaq eşqi güc gəlir, məğlub olmaq istəmir, dirənməyə, məftildən və ermənilərin əlindən qurtulmağa çalışırdı. Amma olmurdu, qurtula bilmirdi. Ermənilər onu lap relsin yaxınlığına qədər sürüyüb gətirmişdilər. Ayağını məftil kəsib qanatmışdı. Arxaya baxan olsa, yaşıl otların üstünə damlayan qanın qırmızılığını görər, yaşılın üstündə qırmızı çiçək açdığını zənn edərdi.

Zaman o zaman, an o an deyildi. Yuxudakı qaranlığın yaxınlaşdığı an idi.

Erməni, çobanın ayağına bağladığı məf-

tili dartaraq relsin yanında yerə çölkdü. Çobanın çırpındığına, ağzına tıxanan əski parçasının ardından zorla eşidilən boğruq bağırtıya fikir vermədən məftili relsə bağladı. Çoban gücü çatdığıncə başını qaldırıb özünü geri dartmağa çalışırdı. Bunu görə erməninin biri onun başını yerə endirib dizi ilə basdırdı. İstəsəydi çobanı elə vurardı ki, huşunu itirərdi, amma bunu istəmirdilər, bütün faciəni gözü görə-görə yaşasın istəyirdilər. Çobanın iki ayağını relsə bağladılar. Əllərinin birini bağlayıb birini açıq qoydular. Amma elə elədilər ki, açıq əli bağlıya çatmırdı. Çoban çarmıxa çəkilmiş kimi qalmışdı. Ağzındakı kirli əski səsini də çıxmağa qoymurdu.

Ermənilər bağlayıb kənara çəkildilər, kənardan çobanın çarəsiz vəziyyətinə baxıb öz dillərində danışır, gülüşürdülər. Sonra yenə nəsə deyib rədd oldular.

Çoban relsin kənarında xırlıqda uzanmışdı. Baş yerdəydi və uzaqlaşan ermənilərin ayaq tappıltıları yerdən qulaqlarına çatırdı. Bir azdan bu tappıltı da kəsildi. Başını çevirdi. Dağın ardında enməkdə olan günəş gözüne vurdu. Gözü qamaşdı. Fikirləri qarışdı. Görəsən, qatar gəlməz ki? Düşündü. Birdən gəlsə. Düşüncəsi qırıldı. Gözünü yumdu. Qoyunlar görəsən necə oldu? Qoyun hayıdır, yenə düşündü.

Neyləsin? Ağzındakı əskinin pis tami ürəyini bulandırır. Artıq ona da fikir vermirdi Allahı, bəndəni köməyə çağırırdı ürəyində. Beləcə nə qədər qaldı bilmədi. BİR də başını döndərüb gözüne açanda artıq gün əyilmişdi. Başına dolanan cücülər seyrəlmişdi. Başının altında əzilən otlardan yaşıllıq iyi vururdu. Bu qoxudan bir dincilik gəldi canına. Xeyli belə qaldı. Çarə axtarırdı. Nə çabalamaq, nə özünü ora - bura vurmaq fayda verməmişdi. Bütün çarələr tükənəndə adam sonsuzluğa üz tutub Allahım, sən nə istərsən, o olur, deyər, özünü Allaha əmanət edər.

Vaxt getdimi, getmədimi, fərqi nə deyildi. Canında axşamın dar vaxtının sıxıntısı vardı. Elə bu vaxt qulağına yeri silkə-

ləyən taqqıltı gəldi. Aramlı bir taqqıltı idi. Qatar səsi kimi. Aman, Allah, yoxsa qatar? Taqqıltı yaxınlaşır, yaxınlaşır, yaxınlaşır....

Çoban dartınır, dartınır, dartınır. Məftil ayaq topuqlarını qanadır, ağrıya fikir də vermir, dartınır, əllərinin məftilni qoparmağa çalışır. Alınmır. Olmur, olmur. Relsdən qopa bilmir, qopa bilmir, qopmur. Səs lap yaxınlaşır. Qorxu. Səs qorxuya çevrilir.

Ağlı səslə qorxu arasında sıxılır.

Dişlərini sıxır. Sıxa bilmir. Kirli əski dişlərinin arında acı tam verir.

Qatar yaxınlaşır.

Gözünü açıb günəşə baxmaq istəyir. Gün dağların dalında görünmür.

Üşürgələndi.

Bütün bədənini bir cərəyan titrətdi. Bədəni spiral kükmi yığılıb açıldı bir də yığıldı.

Qatar lap gözünün qabağındadır.

Taqqıltı güclənib qulaqlarını deşir artıq eşidə bilmir.

Qatar gözünə girir. Qatar ayağına toxunur. Qatar. Qatar ayağını əzir. Qatar bədənini əzir.

Qatar, qatar qatar...

Qaranlıq.

Hər yan qaranlıq...

Yoxdur... Heç nə...

Relsdən aralı düşən baş hələ də hiss edir. Hədəqədən çıxan gözlər yuvasında fırlanır, görmür....

Başın hiss etdiyi ağrı azalır, azalır. Yoxluğa keçir... Bədən yoxdur, parça parçadır tikə tikədir qol ayaq baş hərəsi bir yandıdır.

Əzilən bədən relsdən aşağı düşüb, relsdə məftilə bağlı ayaq qalıb.

Gecə kənddə sakitlikdir. Çoban evə gəlməyib. Bəlkə, qoyunu.. Qoyunlar... itirib... bəlkə... bəlkə...

Hərə bir söz dedi.

Sabah oldu. Kəndin Bəhlul Danəndəsini çağırdılar. Həmin yerə getdilər. Çobanın hissələrini yığdılar, ələ gələn parçaları tikib adam formasına saldılar. İcevan xəstəxanasına morqa apardılar. Morqda, “çoban dəmir yolunu keçərkən ayağı relsə ilişib, yıxılıb qatarın altında qalıb ölüb” yazdılar ölüm kağızına.

Ölüm səbəbi dağda-daşda quş kimi səkən çobanın relsi adlayamaması oldu. Kimsə “erməni vəhşiliyidir” deyə bilmədi.

Darıxan YAZI

ESSE

Aydan ABDULLAYEVA

Adamlar da bir hekayədir.

Mən... Bir hekayədən qopub düşmüşəm. Yazıçım məni tərک edib gedib. Yarımçıq qoyub gedib. Bitirə bilirdi... Bitirsəydi, indi nə vaxtsa gələcək və bitirəcək deyə gözləməzdim də...

Bir də ki, ehh... Yarımçıq qalmaq da heç yaxşı deyil. Bir gün yazılacağına ümidin olsa belə...

Yuxulara ulduz ələnən vaxtda, gecənin birində sən durub birdən-birə yazılmaq həvəsinə düşsən... Nə vaxtsa gördüyü yuxunu – yazını – səni oyanıb ulduzlardan xəbər ala yazıçın, “gördüm” deyən olma...və gözündən düşən yaşın yazıçının çiyinlərinə qona. Sənin göz yaşın onun mürəkkəbi ola, yaza səni, sənin gözündən düşən yaşlarla. O əziz, isti, təlatümlü yaşlarla...Yaza və bircə dəfə ürək edib oxumaya heç kimə...

O yazıçının ürəyindən özgə oxuyan olmaya səni. Sən də biləsən səni yazan müəllifin ürəyindən savayı daha heç kimin yoxdu. O ürək ki, hərflərin kölgəsində təkcə səni gizlədir. Olur ki, yazmağa çəkinir.

Beləcə... sən böyüyürsən, nisgil olursan, həsrət olursan yazıçının ürəyində. Olursan öz yazıçının ürəyinə düşən dən. Lap elə də olur ki, yer də, göy də bir olub yenə də ala bilmir səni yazıçının əlindən...

Adamlar da bir hekayədir.

Məsələn, bir qəbirəm indi bir hekayənin içində. Dayanmışam, içimdəki külək səsi haraylayır kimisə. Kimi?.. Yazıçım bilir. Yəqin, nə vaxtsa gələr. Yəqin, nə vaxtsa yazar. Haqqı yoxdu yazmasın. İllah da ki bu külək belə möhkəm əsirsə... Hələ bir erk edib deyir: – Ay yarımçıq hekayə, de görüm, niyə belə tez bitməyə tələsir-sən?..

Deyə də bilmirsən ki, səsin yazıçının ürəyində dolandıqca gedib səni gətirəcək hekayəyə. Yazdığı hekayədən üşüyüb gen düşəcək.

Səni, yaramaz külək... Məni yarımçıq qoyan yazıçının nə günahı?.. Sənsən günahkar, sənsən!

Vaqif Bayatlıya miniatur məktub...

Vərəqlərdən alınının yazısını oxuyursan. Görürsən qəbrində nə külək var, nə ağac...

İstəyirsən dirilib Vaqif Bayatlıdan soruşasan:

– Sən bilərsən, niyə mənim qəbrimdə göy üzü yoxdu?

İstəyirsən Vaqif Bayatlıya deyəsən ki, şeirlərinin əlindən tut, gətir qəbrim üstə!..

Vərəqlərdən alınının yazısını oxuyursan. Görürsən Yer üzündə bir doğman səni tapşırır göz yaşlarına... və deyir: — Mən tək-tənha quruyan bir ağacam.

Qəfil yadına düşür ki, ağaclar Vaqifin qardaşıdır!

Tapşırırsan evindəki ağacı Vaqif Bayatlıya!

Vərəqlərdən alınının yazısını oxuyursan. Görürsən günəşdən uzaq düşmüş evlərin birindən çağa səsi gəlir! O sənsən.

Kiridə bilmir Tanrı səni ayıyla, ulduzuyla. Qardaşının üzünü köməyə çağırırsan Vaqif Bayatlı kimi.

Vərəqlərdən alınının yazısını oxuyursan. Görürsən, uşaqsan, kamança səşindən qorxub ağlayan. Kimsə dolmuş gözlərinin içində şeir oxuyur. Odur e, Vaqif Bayatlı. Deyir ki,

daha sən də,
sən də ağladammazsan məni,
mən zalım adamam, kamança.

Vərəqlərdən alınının yazısını oxuyursan. Görürsən, qardaşının ayağı ilişib sarı yarpaqlara, yıxılıb. Ağlayır doğum evində. Şükür! deyirsən. Şükür! Daha nə Vaqifin şeiri üstə top-top oynayan qardaşı tənha deyil, nə mən, nə də sarı yarpaqlar...

Bu yazı başqa yazıdır. Bircə Vaqif qanadlanıb uça bilər bu yazıda!

Qəbrin də dillənib deyər: – Nə yaxşı ki, Vaqif var!..

Orxan Cuvanlıya...

Ət bazarına atamın tövsiyəsini pıçıldaya-pıçıldaya girdim: yaxşı ət qırmızı yox, zoğalı olur. Pərdəsi, piyi də ağappaq! Bir də çalış, arıq malın ətini satmasınlar sənə. Yazağzı kök mal tapmaq çətin olur.

Qəssabların üzünə yox, salxım ətlərə baxa-baxa təzə yağ iyi və rən örtülü bazarla addımladım. Qəssablara baxsaydım, üzlərindəki ifadə zoğalı ətdən inandırıcı olacaqdı.

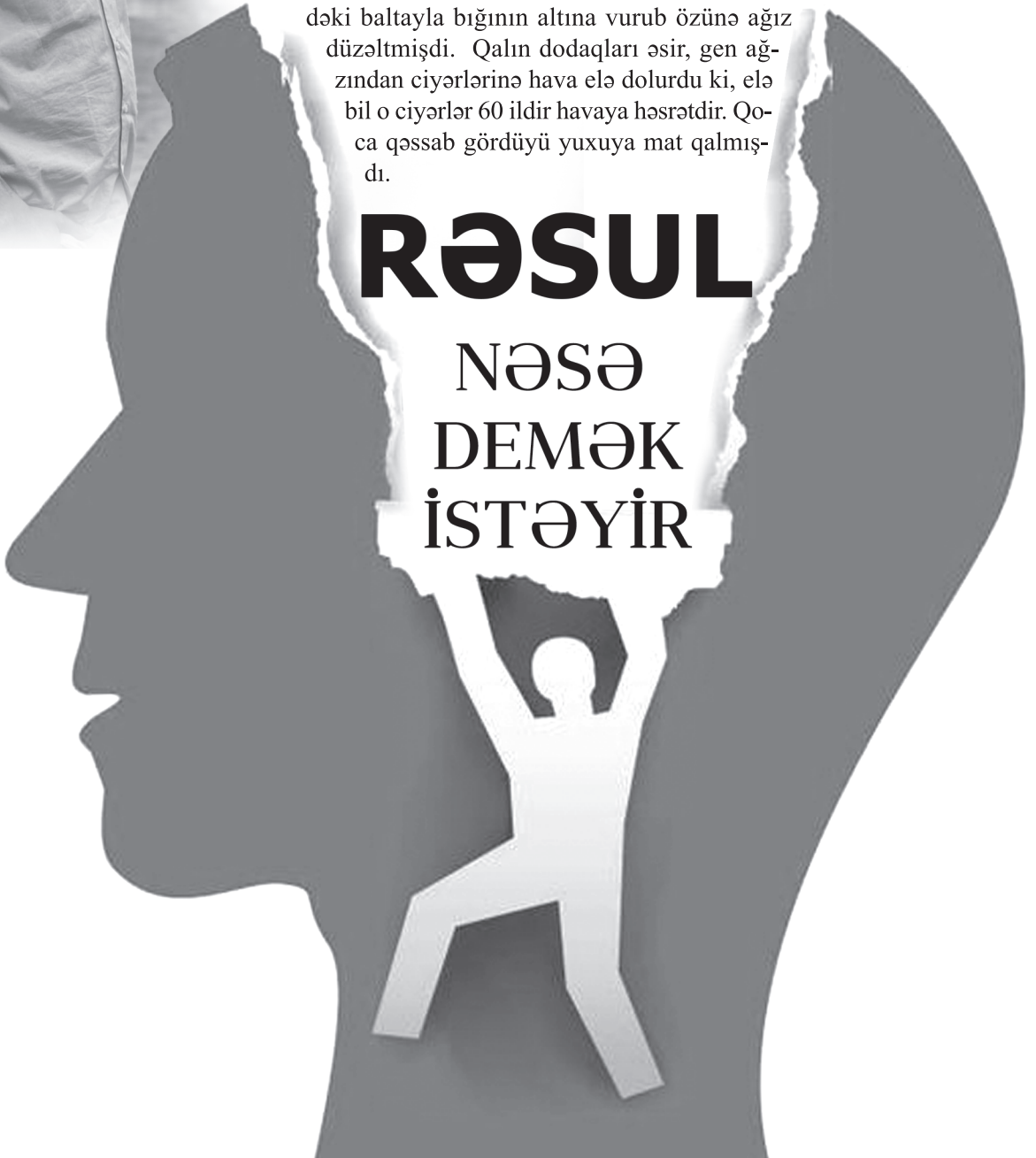
Atamın dediyi ətin qiymətini soruşanda qəssabdan səs çıxmadı. Keçəl, lopabığ, yaşlı kişi daş kimi yatmışdı. Yuxuda olsa da, sağ əlini baltasının sapından çəkməmişdi. Elə bil ömrünün 60 ilini ağzsız yaşayan bu kişi bayaq əlindəki baltayla bığının altına vurub özünə ağız düzəltmişdi. Qalın dodaqları əsir, gen ağzından ciyərlərinə hava elə dolurdu ki, elə bil o ciyərlər 60 ildir havaya həsrətdir. Qoca qəssab gördüyü yuxuya mat qalmışdı.

RƏSUL

NƏSƏ

DEMƏK

İSTƏYİR

Sarı, nimdaş şalvarına xırda ət tikələri yapışan bu yekəpər qəssab, görəsən, yuxuda nə görürdü? Şaqqaşaraqla ət doğrayan qəssabların baltasından qopan xırda sümüklər, ət tikələri onun köynəyinə, şalvarına dəyib yerə dığırlandı.

Bəlkə də, gördüyü yuxunun yelkəni idi xorultusu, hay-küylü bazarda saniyəbəsanıya yüksəlirdi.

Xorultunun nərilətiyə çevrildiyini eşidən dindar qəssab baltasını göyə qaldırıb kimi-sə hayladı:

– Ayə, durğuzun onu, yenə tüpürçəyi nəfəsinə gedib boğulacaq.

Saqqalı az qala qasığına çatan qəssab baltanı göyə qaldıranda yaranan vahiməli şəkildənmi, nədənmi, hamı əlini saxladı. Sallaqxanada ani sükut yarandı. Əlini önlüyünə silə-silə xoruldayan kişiye yaxınlaşan gənc qəssablardan biri əmrə müntəzir görünməsin deyə, dindara baxıb deyindi:

– Əxi, boğular, boğular da! Özün deməmişdin, boğulub ölən şəhid sayılır?

– Suda boğulanı deyirəm, tüpürçəyində yox!

Dindar qəssab bunu deyib baltanı əsəblə kötüyə çırpdı, sallaqxanadakı ani sükut orucunu pozdu. Baltalar təzədən neft buruqları kimi kötöklərə təzimə davam etdi.

Ancaq bu təzimi başladan zərbədən sonra xoruldayan qəssab oyanmışdı. Oyanan kimi də hövlnak “Rəsul!” demişdi. Əllərini önlüyünə silən cavan qəssab da onun oyandığını görüb piştaxtasına qayıtmışdı. Piştaxtasına çatanda da ağzının içində “Rəsul çıxacaq axırına!” demişdi.

Kişi də özünə baltayla təzəcə düzəltdiyi körpə ağzını marçıldadıb yazıq-yazıq ətrafa baxmışdı...

O yazıq gözləri görəndən sonra əti he-kayəyə dəyişdim. Deyinən qəssaba yaxınlaşib Rəsulun kim olduğunu soruşanda əvvəl cavab vermədi. Sonra müştərini qacırmasın deyə, astadan dedi:

– Oğlu. Fərari... İtkin... Bilinmir hardadı.

* * *

Rəsul toranlıqda Məryəm gölünün sahilində çömbələndə hər yerdən əlini üzmüşdü. Dörd gün idi möcüzə gözləyirdi. Möcüzə isə gecikirdi...

Sabah əsgər gedəcəkdi. Mühəribə isə dördcə gün idi başlamışdı. Əsgərgətdi şənliyində bircə anasının üzündə şadlıq görməyəndə azcana sevinə də, bu sevinc qadının gözlərini ondan çəkib yanına gələndə qədər davam etmişdi. Anasının səs-küyün içində Rəsulun qulağına pıçıldadığı bu cümlə onu Məryəm gölünün sahilinə gətirmişdi:

– Quzu, “kənd soveti” deyir, sizi gedən kimi mühəribəyə aparmayacaqlar, üç ay təlimdə olacaqsız. O vaxta mühəribə bitəcək. Qorxma.

“Qorxma” sözünə qədər birtəhər dözmüşdü, anasının son sözü onu təntitməmişdi. Qulağını anasının ağzından çəkib üzünə baxmışdı. Elə bu an çalğı, hay-küy içindən qaratoyuğun həyəcan qıyı eşidilmişdi. Bu qıydan sonra Rəsul deməyə söz tapmamışdı. Təəssüflə anasının üzünə baxmışdı.

Bəlkə də, anası o sözləri deməşəydi, onu heç olmasa bir adamın başa düşdüyünə inanardı, təsəlli tapardı, ümidini Məryəm gölünə bağlamazdı. Lap mühəribənin içinə düşsəydi də, erməni minası onu parça-parça etsəydi də, bu qədər çarəsiz qalmazdı.

Rəsul dərdini heç kəsə danışa bilmirdi. Heç ərk edib özünə də pıçıldamağa söz tapmırdı. Mühəribədən qorxurdumu? Yox! Rəsulun heyfi gəlirdi.

Onu ala-toranda Məryəm gölünün yanına gətirən əfsanələr idi. Məryəm gölünün kərəmətinə bəni-adəm şəkk gətirməsə də, üstü yamyaşıl yosunla, ərplə örtülən bu bədheybət gölə kimsə yaxın düşməzdi. Adının mənasını bilən sonuncu qarı da illərdir sayıqlayırdı.

Qədimdə bura sağalmaz xəstələr, xora içində boğulan zavallılar gələmiş, çərləyən insanlar suya girib çıxandan sonra şəfa taparlarmış.

İndi Məryəm gölü bircə gecələrin işinə yarayırdı. Yalnız gecələr lil qoxuyan Mər-

yəm gölünün cəng atan sahillərindən başlayar, kənd zülmət payını bu gölün ətəklərindən alardı. Kəndin tən ortasındakı bu axmaz gölün möcüzələrindən biri də o idi ki, bura nə bir arx tökülürdü, nə bulaq axırdı. Ancaq göl qurumurdu ki, qurumurdu. Deyirdilər, Məryəm dibindən su içir.

Məryəmin təkcə kəraməti yox, vahiməsi də xeyli əfsanələrə hekayət olmuşdu.

Hec kəs bu hekayətləri evinə buraxmaq istəmirdi. Gölün yaxınlığındakı evlərin sahibləri də yavaş-yavaş dədə-baba yurdlarını dağıdıb yerində təzə binə salır, gölə baxan divarlarında bircə dənə də olsun pəncərə qoymurdu. İl-ildən kəndin tən ortasındakı Məryəm gölündən hamı üz çevirirdi. Kəndin ortası dəyişirdi...

İndi Rəsulün da hamıdan ümidi üzöldükcə, təkləndikcə içində vahimə yaranmışdı. Məryəm gölünün böyük vahiməsi ahənribə kimi Rəsulun balaca köksünü qabardıb özünə çəkmişdi.

Sabah əsgərə gedəcək Rəsul, quzu qurda dartıran kimi ala-toran vaxtı Məryəmə yaxınlaşdı.

Sağalmaq istəyirdi. İçindəki vahimənin keçməsinə istəyirdi. İstəyirdi müharibəyə gözündə şimşək getsin. Hər addımını atanda heyifslənməsin.

Asta-asta qaranlığa təslim olan gölün sarmaşiq örtən o başı gündüzlər də görünməz idi, o da qaldı ala-toranda.

Gölün kənarında durub ətrafa baxdı. Sonra qüdsi bir ehtirasla köynəyini soyunub əlində tutdu. Ala-toran sahildə gənc bədəni ağardıqca göl yaraşığa gəldi. Daim dibindən su içən Məryəm gölünə Rəsulun qaməti boyda su töküldü. Əgər kənd adamları evlərinin pəncərələrini Məryəm gölünə bağlamasaydı, təzə bir əfsanə yaranardı. Deyirdilər, hər axşam ala-toranda Məryəm gölünə süd şələləsi axır.

Rəsul qız nəfəsi dəyməyən bəyaz sinəsinə yazdığı duanı pıçıldadı. Həmin duanı zülmət gecələrdə atını tapmayanda, sərxoş atası anasını döyəndə pıçıldayırdı:

“Allahım, nə yaxşı ki, ayaqların yoxdur, yoxsa sən də bizi tərkd edərdin. Nə yax-

şı ki, gözlərin yoxdur, yoxsa sən də təkcə birini sevardin. Allahım, nə yaxşı ki, yoxsan, yoxsa sənə də inanmazdıq”.

Lil, yosun, kif iyi burnuna dəydikcə duasının sehrini hiss etdi.

Daha bir sentyabr yağışına qonaq olan qoca Məryəm gölü soyumuşdu. Ayaqları dərinə batdıqca suyun buz kimi olduğunu hiss etdi. Bu an heyfisləndiyinin adını tapdı. Bu duanı ondan başqa kimsə bilmirdi. Bəyaz köksünə yazdığı başqa fikirlər, hekayələr də gəlib hülqumunda durdu. Hec birini yazmamışdı, kimsəyə danışmamışdı. Danışmadan, yazmadan ölmək istəmirdi.

Məryəm gölünün sarmaşıqların yosunlara sarıldığı zülmət başına yaxınlaşdıqca qabağında təzə bir dünya açıldı. Bəlkə də, kənd adamları bir əsrdir gölün bu başından xəbərsiz qalıblar. Sarmaşıqları yosunlardan ayıraraq yeni dünyaya keçdi. Yaşıl tavanlı gölün altında yosun qoxusundan daha çox payız çiçəklərinin ətri gəlirdi. Burda gölün suları ilq, havası təmiz idi.

Titrətsə də, vahiməsi içindən çıxırdı. Ömrünün qalan payını bu sarmaşiq tavan altında, bu yosun döşək üstə yata bilirdi.

Xeyli vaxt sinəsində bəslədiyi, kimsəyə danışmağa qısqandıqı hekayətin qəhrəmanı içindən çıxmaq istəyirdi.

Kimsə ona hekayət danışmaq orucunu pozdururdu. Danışdıran kəsi də özü yaratmışdı. Tək qalanda “ol” demədən yaradırdı belələrini. Özünə düşmən, dost, Allah düzəltməyi bacarırdı Rəsul.

– Qədimdə ən ağır susan, sirri dərinə gömən adamları belə danışdırırlarmış.

– Dırnaqlarını çəkirdilər?

Rəsul sinəsinə sürtülən sabahgüllərindən birini öpüb dedi:

– Yox. Soyuğa verib qızdırmalı edirlər. Titrətdirdilər. Qızdırmalı olanda adam sayıqlayır. Kimi ki danışdıra bilmirdilər, ona həqiqəti sayıqladırdılar.

– Onda sayıqla.

– Mənim qəhrəmanım sehrli təşbehlərlə adamları istədiyi şeydən iyrendirə bilir. Sevdiklərimizi elə şeylərə bənzədir ki, mə-

şum oxşarlıq insanları dəhşətə gətirir. Bizi hər şeydən, istəsə, yaşamaqdan da iyrəndirə bilər. Bunu dünyada heç bir dərman, məlhəm bacarmaz.

– Gəlsin, məni qəlyandan iyrəndirsin.

– Ən asanı budu.

İçi boşalan kimi mübarək su Rəsulun köksündəki boşluğa doldu. Allah da görürdü ki, bu üzdə əvvəlki Rəsulun simasından əsər-əlamət yoxdur. Son çırpıntıdan sonra ətrafındakı yosunlar, yaşıl ərp yarılmışdı. Özü boyda şəffaf səthdə asta-asta batırdı. Gözləri dəhşətdən yox, heyrətdən bərəlmışdi. İndi Allah yox, bir adəm övladı da bəs edərdi həqiqəti anlasın. Bir adəm övladı onun üzünü görsəydi, başa düşərdi ki, Rəsul nəyə demək istəyir.

Şahvarın vaxtsız saraldıb sarmaşıqların üstünə sərdiyi bir neçə sarı qoz yarpağı başqa bir şahvarın sığalıyla yelləndi, yelləndikcə də onlar Rəsulun gözündə sarmaşığı yuvadan başlarını əsə-əsə qaldıran ətcə quş balalarına oxşadı.

Uzaqda “Böyük Vətən müharibəsində həlak olanların xatirəsinə” salınmış kiçik parkdakı nəhəng küknar ağacları narıncı üfüqdə göy tüstü kimi səmaya yüksəlirdi.

Sudan doyan bədəni üzə çıxmışdı. Son çırpıntıda yardığı yaşıl ərp, yosunlar öz yerini tutur, Rəsulun üstünü örtürdü. Gecədən xeyli keçmiş bir topa yosun qadın əli kimi astaca alından aşağı sürüşüb açıq qalan gözlərini örtüdü.

Qoca Məryəm gölü yosunla örtülü üzündə ayı əks etdirə bilməsə də, sarmaşıqlar altında xoşbəxt idi.

ŞEİR VAXTI

QUM SAATI

Ömrümə şeir boylanır,
Kəm xoşbəxtlik misrası.
Yuxulu dəniz səhəri,
Boylanır son hecası.

İlk iki heca düşüb,
Qalıb gün batımında.
Ömür süzülüb gedir,
Bitir qum saatinə.

Həyat mənasız gəlir,
Düşünürsən, keçmir vaxt.
Yel qanadlıdı illər,
Gənclikdən yoxdu soraq.

Göz dikilir göylərə,
Günəş çıxır, ay batır.
Göz göyə dikilsə də,
Son mənzil torpaqdadır.

Nə var-dövlət, nə mal-mülk
Nəfsini tox tutana.
Əbədi heç nə yoxdur,
Borcluyuq quru cana.

Aysel NƏSİRZADƏ

SƏNSİZ UCALMAQ OLMAZ

Hər dərdə mübtədə sən, hər ağrıya xəbərəm,
Ayı doğmayan gecə, günəş gəzən səhərəm.
Sən məndən uzaqdasan, mən sənsiz birtəhərəm,
Belə öc almaq olmaz.

Qəlbindən eşqi aldım, səpdim şeirin sətrinə,
Şeirəm çiçək açdı, büründü eşq ətrinə.
Bu qızın da mövludu düşüb təvəllüdünə,
Mənsiz qocalmaq olmaz.

İki başı yoxuymuş qarğış kimi alqışın,
Dua etdim, yazılsın qismətimə naxışın.
Ən yüksək zirvəmdir, bil, sevgi dolu baxışın –
Sənsiz ucalmaq olmaz.

MƏN SƏNƏ GƏLİRƏM...

Güzdə çiliclənir əksim,
İlahi, kimdir bunlar?!
Çilik-çilik olanların hanı bütöv bir "Mən"i ?
Kim qaraya sürmələdi yaşla dolu gözlərimi,
Kim soldurdu baxışımı?
Kim dəyişdi o sən yazan taleyimin naxışını?
Artdıqca artır alnımdakı ağrıların xəritə izi,
Beynimə aqah olmur ürəyimin üsyan səsi.
Əksliklərin vəhdətidi
gerçəkliyin içində məhv olan Mən.
İlahi,
Mən Sənə gəlirəm, Sənə gəlirəm...

***

Bütün olmaz nə var, cəm olmuş məndə,
Bütün olmazlara oldu deyən mən.
Baxdım ki, ortada bir mən qalmamış
Bütün olmazlara oldu deyəndən.

Qırılmış ruhumun qolu, qanadı,
Məndə mənə aid arzu, dilək yox.
Əlimi qoydum sinəmin üstünə,
Duyğuyla yaşayan həzin ürək yox.

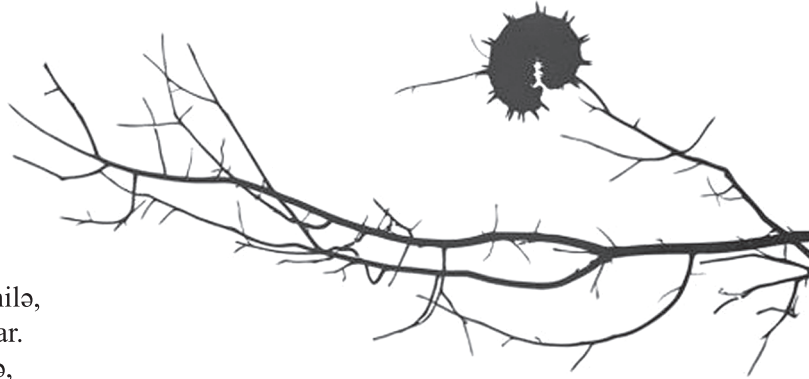
Hanı dünyanı qurtaran o qız?!
Xəyalı göylərdə pənbə buludlu.
Kim aldı qəlbimdən o qəhrəmanı,
Bu qız o saf qızı harda unutdu?

SUSQUNLAŞAN AĞRILAR

Dəniz yorğun ruhunu təslim edər sahilə,
Bəzən də dalğa-dalğa qayalara dağılar.
Ürəyim də dərdini açıb deyər qələmə,
Susqunlaşan ağrılar şeirlərə yığılar.

Kağız üstə göynəyər kəlmələr, qafiyələr,
Ömrün yaşantıları heca-heca dil açar.
Fikirlər misra-misra havalanar göylərə,
Əlim çatmayanlara doğru uçar, hey uçar.

Bir uşaq saflığıyla bəndlər gələr yanaşı,
Boynubükük kəlmədə neçə tale görüşər.

Mən məndən yazdığımı
düşünərkən yazanda
Bir həsrət şeirindən neçəsinə pay düşər.

Təkcə mən deyiləm ki kədəri başdan aşan,
Həyat asan olmayıb gəlib-keçən hər kəsə.
Betərindən saxlasın, Allah, budur təsəlli,
Onsuz da həyat qısa, onsuz da ömür kəsə.

İKİNDİ AZANIYLA...

İkinci azanıyla yol alır
Üfüqə doğru günəş.
Yol aldığı yerdən sarır buludları atəş
rəngi.
Bəzəyir göy üzünü
Qırmızının sarıyla ahəngi.
Qıyıldıqca günün gözü
Zamanı xatırladır –
Dünəni xatirə,
Sabahı xəyal,
Bu günü acısıyla,
Şiriniylə gerçəkliyin bəmbəyaz üzü.

SƏN ÜMİDSƏN

Ən ağır itkilərdən sonra belə
İnsan tutunur həyata –
Zərrəcə bir ümiddən!
Çünki kimin üçünsə də sən
Yaşamaq üçün ümidsən.

HƏYATIN ÖLÜMƏ NİSBƏTİ

Axşamdan qalma yalanlar olur –
Sabaha satdığımız,
Özümüzü aldatdığımız.
Hər aldanış
Uğursuzluğumuza bir ümiddir.
Uğradığımız hər xəyal qırılığında
Ümid tutdu əlimizdən,
Həyat üçün böyütdü.
Odur yaşam səbəbi,
Həyatın ölümə nisbəti.

Ümidin hesabına həyat üzümü zə gülür,
Hər şeyə rəğmə, insan öləndə belə
Cənnətə düşmək ümidilə ölür.

***

Hilalın əksi düşür dənizə,
Zülmətin yarıb gecənin.
Sanki almış şəhəri qoynuna,
layla çalır.
Göy üzünü yaxın gəlir,
yerə ulduz səpilir,
Bir baxışdan min baxışa
özgə bir nəzər salır.
Sığal çəkir dalğalar
xəfifdən narın qumlara,
Dəniz coşub daşdığı sahilin
könlün alır.

ÖZÜ YIXILAN KƏSİN

Özü yıxılan kəsin
Gözündə yaşı olmaz.
Darıxmağın vədəsi,
Bəlkəsi, kaşı olmaz.

Xoşbəxtlik ilıq mehtək
Toxunar qəlbə, keçər.
Tale ölçü götürər,
Həsrəti ömrə biçər.

Keçər ömür qatarı
Arzuları aparar.
Xatirələr qoynunda
Xəyallardan qoparar.

Gündüzün fikirləri,
Gecənin dərd-ələmi.
Görən, xoşbəxt olaram...
Yerə qoysam qələmi?

HƏSRƏT YOLU

Sənsiz bu şəhərə
Nə gecənin qaranlığını yaran

Ay mavisi boylanır,
Nə gündüzünü aydınladan şəfəq sarısı.
Ala-toranlıqdı xəyallar,
Ümitsizdi arzular.
Hər şey kəm-kəsir,
Ürəyim qəfəsdə susqun, əsir.
Darıxmaq var, darıxmaq,
Ağlamaq var, gözü dolu.
Saxsıdakı çiçəkləri
Göz yaşıyla sulayaraq,
Pəncərə önündən başlayır həsrət yolu.

KÖLGƏ OYUNU

(Qızım Nilufər üçün)

Öz kölgəsiylə oynayır Nilufər,
O gedir, kölgə uçuq qabaqda ürkək kəpənək kimi.
Tapdalamaq istəyir, tapdalaya bilmir,
Tutur, tuta bilmir,
Qaçır, çata bilmir.
Düşür kölgənin üstünə hünəri dəyənək kimi,
günəşin əksində günəşdən əzəmətli addımlayır.
Bir an fərqi varır – yanında ananın nəhəng kölgəsi,
Nəvazişlə səslənən səsi,
Qaçıb öz kölgəsinə çata bilməyən balaca
yorğun vücudu.
Sığır nəhəng kölgənin qucağına,
Günəşdən qıyılmır gözləri, dincini ala-ala
Rahat boylana bilir ətrafına,
Yolun elə ən başında fərqi varır –
Sığındığı güvənilir, kölgənin içində öz kölgəsi
qeyb olub,
Ana kölgəsində vücudu dincəlsə də, ruhu sıxılmışdı öz
kölgəsinin yoxluğuna.
Təlaşla çıxıb atılır günəşin qoynuna...
Günəş azadlıqdır ...özgürlükdür ...hürriyyətdir...
Onun işığıyla öz kölgəsinin izinə düşür –
İnamlı, cəsur, özgür.

Adamlar köçəri quşlar kimi Yer üzündən uçub gedirdilər – Murad da getdi. Gələcəyinə ən çox ümid bəslədiyimiz gənc yazıçı Murad Muradovu deyirəm...

Muradı həyatda görməmişəm, mesencerimə hekayələrini göndərmişdi, onu sözlərindən, hekayələrindən, ədəbiyyata olan sonsuz sevgisindən tanıdım. “Ulduz”-da çap elədik, “Ulduz”un Ulduzu oldu, sevildi, qəbul olundu...

Amma elə bil heç nə onu xoşbəxt edə bilmirdi, darılırdı, yerə-göyə sığmırdı. Dünyaya Van Qoqun Günəşə baxdığı kimi baxırdı. Sanki axtardığı həqiqəti tapmışdı.

Kulis.az saytında “Kərimin ördəkləri” hekayəsi yayımlanmışdı. Mesencerimə: “Salam, Təranə xanım. Bu hekayəmi bəyənən çox oldu. Çox istərdim, bu hekayəm “Ulduz”da olsun”, – yazmışdı.

Oldu. Təəssüf ki, bu sevinci yaşaya bilmədi.

Muradı “Bal köpüyü” kitabı, bir-birindən işıqlı hekayələri, bir də xatirələriylə xatırlayacağıq.

Ruhu şad olsun!..

T.Vahid

Murad MURADOV

KƏRİMİN ÖRDƏKLƏRİ

Günün ikinci yarısı saat beşdə telefonum zəng çalır.

– Bu gün axşam saat doqquzda görüşək?

Əvvəl istəyirəm deyim ki, bəlkə, qalsın? Amma demirəm. Könülsüz razılaşıram.

Kərim ortaboylu, pota, qaraşın biridi. Biz uşaqlıq dostuyuq. Başını ülgüclə qırxır. Hədsiz iri, yumru gözləri var. Danışanda tez-tez rusca söyüşlər işlədir. Eyni vaxtda həm mədəni, həm də kobud olmağı bacarır.

Çox ləngiməyə gərək duymuram. Saat doqquzda görüş üçün seçdiyimiz məkana gəlirəm. O artıq burdadı. Yeməkləri yaxşı olmasa da, bu restoranda içmək bizdə artıq vərdiş çevrilib.

Zalın dərinliyindəki masalardan birinin arxasında əyləşirik. Müştəri əlindən tərpnəmək olmur. Hər kəs öz işindədi: dayanma-

dan şərab süzüb badə toqquşduran, başını bulaya-bulaya öz-özünə nəşə danışan, yeyib doyduqdan sonra sağ ayağını qatlayıb siqaret çəkən, təsbəh çevirən, sınıq-sınıq sözlər, yarımçıq-yarımçıq cümlələr, stəkan səsləri...

Çöldəki soyuğa görə içərinin isti olması çox gözəldi. Mənim üçün isti hər şeydən dəyərlidi. Hiss edirəm ki, o, mənə nəşə demək istəyir.

Menyunu masadan götürüb mənə uzadır:

– Yemək seçməyə həvəsim yoxdu, xahiş edirəm, sən seç.

Məcbur qalıb başımın üstün kəsdirən ofisiantdan bizim üçün iki göbələkli pitsa, bir şüşə də şərab gətirməyi xahiş edirəm. Ofisiant bir qədər sonra geri qayıdıb sifariş etdiklərimizi masaya düzməyə başlayır. Yüksələn səs-küy Kərimi öz fikir aləmindən ayırır.

– Səni and verirəm Allaha, mənə gülmə!..

Ona göz vurub başımı yellədirəm. Kərim yaxşı bilir ki, ateistəm. And verdiyinə inanmıram.

– Başma çox qəribə bir iş gəlib.

– Nəylə bağlıdır? – deyər soruşuram.

– İki həftədi canımı alan qorxu səngimək bilmir. Yuxum da qaçıb. Çox vaxt donmuş, gərgin və keyimiş oyanıram. Artıq evin içində o baş-bu başa gedə-gedə, heç kimə fikir vermədən öz-özümü danışmaq vərdisi də əmələ gəlib. Gəl söhbətimə lap əvvəldən başlayım. İşin qəribə tərəfi, ötən yaz hardansa uçub gələn iki ördək bağ evimin ətrafında dövrə vuraraq həyətdəki hovuzda enib, burda sudan bir “ev” qurdular. Onlara toxunmadım, – qoy elə burda yaşasınlar, – dedim. Beləcə ördəklərdən dişi olanı çox keçmədən yumurta qoyub beş bala çıxartdı. Buna çox sevindim.

Məndən və uşaqlardan fərqli olaraq, arvadım bütün yayı deyindi. Onun belə tərs olduğunu ağıma da gətirməzdim. O, hovuz çirkəndirdikləri üçün ördəklərə nifrət edirdi. Hətta ördəklər ucbatından aramızda,

adına mübahisə deməyə, xəfif incikliklər də yaşanırdı. Mənsə qəti belə düşünmürdüm. Sevimli ördəklərimlə eyni hovuzda suyu şappıldada-şappıldada üzmək mənə çox xoş təsir bağışlayırdı...

Kərim gözlərini yumub başını badəyə tərəf əyir, qırmızı çaxırın qoxusunu arı kimi içinə çəkir.

– Düz iki həftə bundan öncə, səhər yeməyindən sonra evin hovuzda baxan pəncərəsindən ördəklərə tamaşa edirdim, – O susur, önündə olan yarımçıq badədəki çaxırdan bir-iki qurtum içir, iri, yumru gözlərini qıyır, söhbətini davam etdirir. – Başma gələnələrə inanmayacaqsan, – siqaret yandırır, siqaret dodaqlarında əllərini başına qoyur, – həmin gün sevimli ördəklərim ailəlikcə məni tərək etdilər. Heç ağıma da gətirməzdim. Hamısı ucub getdi. Nə qədər gözləsəm də, geri qayıtmadılar. Onlara elə öyrəşmişdim ki. Yəqin, getməyə yerləri var ki, mən onları itirdim. Ördəklərimin uçub uzaqlaşdıqlarını izlədiyim dəqiqələr mənim üçün təsvirolunmaz bir həyatın başlanğıcı oldu. Arada düşünürəm ki, bəlkə də, fırladaq qurbanı olmuşam.

Bir müddət Kərim kəlmə kəsəcək halda olmadı.

– Onların gedişindən sonra yuxularım da qarışıb, dünən yuxuda gördüm ki, qarnımda kvadrat formalı vint yeri var və göbəyimdən su fışqırır. Vinti sıxdıqca bu dəfə qulaqlarım qopub yerə düşür. Bərk həyəcanlanıram, onları əlimə alıb qonşuluqdakı ustanın yanına tələsirəm. Mənim üçün onları yerinə qaynaq etsin, mən heç cür bacarmıram. Qəribədi, qulaqlarım olmaya-olmaya ördək vaqqıltısı eşidirəm. Başımı qaldırıb göyə baxıram, sevimli ördəklərim başımın üstündə dövrə vurur... Göyün üzündə ağıl-qaralı buludlar var, məzəli şəkillərə düşüb oynayırlar. Gülümsəyirəm, bir az da kövrəlirəm, gözlərim dolur. Qulaqlarımı tutduğum əlimin tərsi ilə gözümün yaşını silirəm. Elə bu vaxt ördəklərdən biri dimdiyi ilə qulaqlarımdan birini barmaqlarının arasından götürür. O biri ördəklərə

qoşulub, bir-iki dövrə vurub uçub gözdən itir...

Kərim bir anlıq sükuta dalır, elə bil ha-fizəsindəki hadisələri sistemləşdirir.

– Lənətə gəlmiş ördəklər məni dəli et-məsələr, yaxşıdı. Sən öl, işdən-gücdən də soyumuşam.

Məni gülmək tutsa da, özümü əla alı-ram. Onunla göz-gözə gəlmək istəmirəm.

– Səbirli ol! – deyib, bu dəfə mən ma-sadakı boş qədəhləri çaxırla doldururam. Başını qaldırıb üzümə baxır. – Məsələ bu-nunla bitmir!

Bilirsən, mən çox qorxuram, ailəm də bu ördək sürüsü kimi elə bilirəm, tezliklə ucub əlimdən çıxacaq. Ürəyimə damıb. O ördəklər mənim evimin həyətinə yuva qurdular, bala çıxartdılar, sonra onlara üzməyi, uçmağı öyrəndilər. Bütün bunları mənim sayəmdə bacardılar. Elə bilirdim, məni özlərinə doğma bilirlər. Vaxtı gələndə isə vidalaşmadan, ev sahibi kimi mənə təşəkkür belə etmədən uçub getdilər. Hər şeyə rəğmən, məhz bu şəkildə məni tək qo-yub getmələri çox pisimə gəlir.

Ailəm də, çox güman ki, belə edəcək. Vaxtı çatanda övladlarım da yuvadan ucub gedəcək. Onları itirmək qorxusu məni sər-səmə çevirir. Mən artıq ürək ağrısı da tap-mışam. Düşdüyüm vəziyyəti anlamaq çətin deyil.

Kərim utanıb-eləmədən salfetka ilə burnunu iki barmağı arasında sıxıb təmiz-ləyir. Babat bir söyüş də söyür. Dərindən ah çəkirəm. Əlimi çiyinə toxundurub, – səni çox yaxşı başa düşürəm, – deyirəm.

Sonra təskinlik verməyin mənasız ol-duğunu düşünüb dinmirəm. Mən danışmaq istəmirəm, susmaqdan xoşum gəlir. Ayağa qalxıb balkona çıxıram, əsən sərin mehi si-nə dolusu ciyərimə çəkirəm.

Vaqif Yusifli

YENİ ƏDƏBİ NƏSİL

1. Ədəbi nəsillərə bir gəlişmə

Ədəbiyyatda nəsil anlayışı şərti və nisbidir. Belə ki, sözün yaşarılığını müəllif yaşı təyin eləmir. O söz çox istedadlı cavan bir müəllifin bədii təxəyyülündən də doğa bilər, yaşlı bir sənətkarın qələmindən də. İndi otuz səkkiz yaşlıları çox vaxt cavan şair adlandırırlar, halbuki, bu yaşda Əli Kərim öz ömrünü başa vurmuşdu. Yaxud 30-35, hətta 40 yaşlı elə “cavanlar” var ki, onların yazdığı şeirlər, hekayələr, müəllifləri kimi həyatdan əlini üzmüş qocalara bənzəyir. Lakin “ədəbi gənclik” anlayışına bir qədər başqa – “rəsmi” şəkildə də yanaşmaq olar. Bütün zamanlarda insan ömrünün ən təzə, ən tərəvətli, ən qaynar dövrü gənclikdir və bunu ədəbiyyata şamil edəndə “təzə səs”, “təzə nəfəs”, “tərəvətli söz” ifadələri yada düşür. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı bir neçə “ədəbi gənclik” dövrü keçirmişdir və məlum oldu ki, bu dövrlərin hər biri ədəbiyyatda yeni bir nəslin özünüifadəsinin başlanğıcı olub. Və o da maraqlıdır ki, yeni ədəbi nəslin gəlişi qalmaqalsız və mübarizəsiz keçməmişdir. Xa-

tırlayaq 60-cı illəri. Bu elə bir dövr idi ki, artıq ədəbiyyatda bir çox şablonlar, stereotiplər dağılmalıydı – həyatın, cəmiyyətin inkişaf tempi qarşısında köhnə bədii təfəkkürə duruş gətirmək mümkün deyildi. Formalar, qəliblər sınımalı, dağılmalıydı. 60-cı illərdə bu missiyanı ustad Rəsul Rzanın başçılığı ilə “altmışıncılar” ədəbi nəslə həyata keçirdi. “Altmışıncılar” Azərbaycan poeziyasında sənətin inkişafına sədd çəkən köhnə, yıpranmış ənənələrdən imtina etdilər, “qum dənəsində kainat” axtardılar, Azərbaycan poeziyası vasitəsilə dünyaya pəncərə açdılar. “Altmışıncılar” özlərindən sonra gələn ədəbi nəsillərin taleyində də müəyyən rol oynadı. “Yetmişincilər” hesab etdiyimiz ədəbi nəsil – Ramiz Rövşən, Çingiz Əlioğlu, Nüsrət Kəsəmənli, Eldar Baxış, Vaqif Bəhmənli keçilmiş yolu təkrar etmədilər. Ancaq mahiyyət etibarilə bu nəsil də eyni ədəbi missiyanı yerinə yetirdi. Ədəbiyyata 70-ci illərin sonları, 80-ci illərin əvvəllərində gələn nəsil bu sanki hamar, heç bir maneə törətməyən yolla irəliləməyə başladı. Onlar da bir nəsil kimi formalaşdılar – Rüstəm Behrudi, Tofiq Qaraqaya, Ağacəfər Həsənli, Əjdər Ol, Adil Cəmil, Zahid Sarıtorpaq,

Əlisəmid Kür, Ramiz Qusarçaylı, Akif Əhmədgil, Barat Vüsal, Ağamir Cavad, Məhəmməd Astanbəyli adları ilə təmsil olunan bu ədəbi nəsil (onların sırasında Adil Mirseyidin, Əhməd Oğuzun, Nisəbəyimin, Sabir Adilin ölümünə təəssüflənirik) müxtəlif fərdi üslubları ilə diqqəti cəlb etdilər.

Sonra gəlir “doxsanıncılar”. Hərəsi bir yol seçən “doxsanıncılar” nəslində eyni həqiqətə ayrı-ayrı prizmalardan baxdılar. Məqsəd nə idi? Məqsəd o idi ki, bədi sözün potensialı artsın, ədəbiyyat – söz sənəti dünya, gerçəklik sözün dünyasına çevrilsin. Bu ədəbi nəsil içərisində kimlərsə fərqləndirmək olar. Başda Salam Sarvan, Qulu Ağsəs, Balayar Sadiq, Əlizadə Nuri, Mələhət Yusifqızı, Rəsmiyyə Sabir, Tərən Əbilov, Bilal Alarlı, Fərqanə Mehdiyeva, Əlirza Həsərət “doxsanıncılar” içində istedadlı şairlər kimi diqqəti cəlb etdilər və əlbəttə, Salamın sözə münasibətindəki təzəliklər indi də unudulmayıb: “Söz ilə oyun oynadım”.

Təbii ki, “doxsanıncılar” içində Avropa şeir modellərinin milli şeir ölçüləri ilə əvəzlənməsi hallarını biz heç də tənqid etmirik. Rasim Qaracanın, Azad Yaşarın, Həmid Herişçinin, Murad Köhnəqalanın, Zahir Əzəmətin, Xanəmirin, İbrahim İbrahimlinin modernist şeirə meyilləri bir təzə hava idi.

2. İkimininci illərin ədəbi nəslində “Ulduz”un üç sayında.

“Ulduz” jurnalı yeni ədəbi nəslin yarıdıcılığını əks etdirən seçmə nümunələri oxuculara təqdim edir (iyun – 2023, Proza, oktyabr – 2023, poeziya yanvar – 2024 – tənqid). Nəsr nümunələri yalnız hekayələrdən ibarətdir və onları gənc nasir Furqan seçib, şeirlərdən ibarət nümunələri Ramil Əhməd, tənqid yazılarını isə Elnarə Qaragözova hazırlayıb. Əlbəttə, onların hər birinin seçimində natamamlıq ola bilər, hansısa gənc şair və nasir bu seçimlərdən kənar qala bilər, yaxud Furqan, Ramil

Əhməd, Elnarə xanım öz ədəbi zövqlərinə uyğun seçim edə bilərlər. Lakin bütün bunlar o qədər də əhəmiyyətli deyil.

3. Poeziya

Dahi rus tənqidçisi V.Q.Belinski yazırdı: “Kim istəsə ki yazdığı şeirlərdə şairliyi görünsün, o gərək əvvəlcə qəlbən şair olsun və təbiətinə uyğun olaraq həyatın poetik tərəfini görsün”. Bu fikri müəyyən mənada iki mininci illərdə ədəbiyyata gələn gənc şairlər haqqında söyləmək olar. Hər bir gənc şairin ədəbiyyata gəlişi müxtəlif yollardan keçə bilər: kimisi ədəbiyyata hansı ustadınsa kitabından, o kitabdakı şeirlərin təsirindən, kimisi poeziya iqliminin zahiri, cəlbədicə havasından (belələri nə qədər desən, var), kimisi də daxili tələbatdan, ürəyinin səsiylə. Fikrimizcə, iki mininci illərin gənc şairləri ədəbiyyata, poeziya aləminə ürəyinin səsi ilə gəlirlər, burada, təbii ki, istedad amili mühüm rol oynayır. Aqşın Evrən, Allahşükür Ağa, Fərid Hüseyn, Günel Şamil qızı, İntiqam Yaşar, Ramil Əhməd, Ruslan Dost Əli, Şəhriyar del Gerani, Ulucay Akif, Həbil Rzanur – indi bu adlar müasir poeziyamızın gənclik bölmələrindən tez-tez səslənir. “Poeziya” sayına ön söz yazan gənc şair Ramil Əhməd yazır: “Əminliklə demək olar ki, “Ulduz” jurnalının bu nömrəsi ədəbi mühitin poetik dünyagörüşünü geniş bir şəkildə əks etdirməkdədir. Bu poetik nümunələr şeirimizdəki istiqamətlər, üslublar, işlənən ana mövzular haqqında fikir yaratması baxımından önəmlidir”. Ramil Əhməd öz yaşadlarının şeirləri barədə çox yüksək fikirdədir. Təbii ki, burada təshih edilməli ifadələr var: “Ədəbi mühitin poetik dünyagörüşü” əvəzinə “şeirimizin gənc nəslinin poetik aləmi” ifadəsini işlətmək daha məqbul görünərdi.

XXI əsr təkcə dünyada, konkret olaraq bir məmləkətdə, ictimai həyatda baş verən hadisələrdə deyil, ədəbiyyatda, xüsusilə poeziyada öz əksini tapır. Bu gənc şairlər elə

bir dövrdə yaşayırlar ki, dünya onların gözləri qarşısında dəhşətli mənzərələrlə canlanır – müharibələr, insan ölümləri, acılıq, səfalət, mənəviyyətsizlik dalğaları birbirini əvəz edir. Dünyanın əzəli, əbədi rəngi, ahəngi dəyişir. Biz Azərbaycan adlı bir məmləkətdə yaşayırdıq və yaxın keçmişdə bütün bu mənzərələr bizə tanışdır. Amma müstəqillik sevinci, məlum düşmən üzərində qələbələrımız, heç şübhəsiz, poeziyaya, o sıradan gənc şairlərin düşüncə tərzinə də təsirsiz qalmayıb. Gənc şair Gülay Tahirlinin şeirlərində Vətənin keçmiş və müasir dövrü tarixi həqiqət kimi dərk olunur: insan və Vətən vəhdəti şeirin qayəsinə çevrilir:

*Mən ən çox sənə bənzəyirəm, Vətən!
Ürəyim sənini kimi parçalanıb.
Xəritən kimi kiçilmişəm,
Zərrə-zərrə biçilmişəm,
Nə qədər idim,
Nə qədər olmuşam, Vətən!*

*Ən çox torpağına bənzəyirmiş adam.
Minillik yaralarını əlimdə sıxsam, sıxsam,
Ürəyim qoruyarmı, görən?*

*Darıxma, Vətən, darıxma.
O quşlar ki var:
Təbrizindən dən gətirib
Bakında əkən quşlar,
Onlara baxıb deyərəm,
ümid var.*

Əlbəttə, gənc şairlərin yaradıcılığında Vətənə, torpağa, mənəvi dəyərlərimizə, yaxın və uzaq tarixi keçmişimizə, Qarabağ müharibəsinə həsr olunan, sadəcə dəb xatirinə deyil, milli duyğu kimi yazılan şeirlər heç də az deyil. İkinci Qarabağ müharibəsinin iştirakçısı Həsən Kürün əksər şeirlərində onun cəbhə xatirələri, döyüşçü həyatı əks olunur. “Cəbhədən məktub” şeiri döyüşçü atanın qızına yazdığı təsirli sözlərlə diqqəti cəlb edir:

*Mən burda yaxşıyam, sən də yaxşı ol,
Bilim ki, sənini də günün şən keçir:
İnan, göndərdiyin bütün dualar
Gəlir başımızın üstündən keçir,
Allah başımızın üstədir, qızım.*

İki mininci illərin gənc şairlərini müxtəlif mövzular üzrə qruplaşdırmaq olar, amma bunun heç bir səmərəsi yoxdur, çünki şairin şairliyini mövzu deyil, onun şeirində özünü necə ifadə etməsi müəyyən edir. Özünüifadə hər hansı şairin fərdi poetik üslubuyla bağlıdır. Ədəbiyyatı müxtəlif adamlar yaradır, lakin onların hamısını müəyyən ideya birləşdirir, ancaq ayrılıqda hər birinin öz dünyası, fərdi yaradıcılıq keyfiyyətləri, fərqli yazı manerası var. Poeziyada üslub ilk növbədə, şairin həyat hadisələrinə özünəməxsus və subyektiv münasibəti ilə bağlıdır. Əgər iki şair payızı eyni cür, eyni poetik vasitələrlə qələmə alırsa, burada fərdilikdən söhbət gedə bilməz.

Fərdi üslubu ilə seçilən bir neçə gənc şairin şeirləri barədə söz açaq. Ramil Əhməd bu gənc şairlər arasında xüsusilə seçilir, desək, səhv etmərik. On il öncə onun “Zaman tuneli” adlı ilk şeirlər kitabı çapdan çıxmışdı (o zaman 21 yaş vardi). O kitabda Ramil metaforik düşüncə tərzini şeirlərində başlıca ifadə vasitəsinə çevirmişdi. Ancaq bizi daha çox maraqlandıran onun “Müharibə” silsiləsindən olan şeirləri idi. Ramil də bir çox yaşlıları kimi, müharibəni görməyib, o, dünyaya gələndə müharibə bitmişdi. Ancaq onun şeirlərində müharibədən sonrakı ovqat ön plana keçir, deməli, müharibə hələ bitməyib – şikəst qollar, qoparılmış ayaqlar, evin divarlarındakı şəhid ataların şəkili, sevgililərin göz yaşları... hələ varsa, müharibə bitməyib.

Ramil Əhməd müasir şeir mədəniyyətinə yiyələnmiş cavan şairdir. Təbii ki, XXI əsrin poeziyası (dünya və milli aspektdə) yeni poetik qanunauyğunluqlarla təsbit olunur. Baxın:

Üzündə təbəssüm donmuş şəhərin dəlisi,
Tül pərdələrin ardındakı gizlin baxışlar;
Yayılan pıç-pıçlar, dedi-qodular;
Kölgəsini qovalayan uşaqlar,
Yarpağı titrəməyən,
Yarpağı soyuqqanlı qatilin əlləri kimi
Titrəməyən ağaclar,
Gözlərinə baxa bilmədiyim yandırıcı bir
günəş,
Çayımın rəngsizliyində gülümsəyən evin
qadınısızlığı
Ruhumu saran dibsiz bir çan sıxıntısı
hamısı, hamısı, hamısı...

Raminin “Can sıxıntısı” adlı şeiri başdan-ayağa beləcə metaforalarla, sözlərin və ifadələrin assosiasiyalarla ifadəsi ilə diqqəti cəlb edir. Ümumiyyətlə, müasir şeirdə məna və məzmunun bədii təsvir vasitələrindəki orijinal metaforalar, təşbehlərlə ifadəsi daha çox gənc şairlərin şeirlərində nəzərə çarpır. Bəzi misallara müraciət edək:

“Ayrılıq” ölüm deyil,
ölmək deyil,
“Ayrılıq”
heç vaxt şuxluğunu itirməyən,
aranızda yaşayan diridir.
(Cahan Seyidzadə)

İflic adamın göz yaşları qədər kimsəsizəm,
Nə əllər kömək edir,
Hə də çiyinlər.
Payız axşamüstüsü
Yorğun ağacların qorxulu yuxusu kimi yəm.
Ölmək – yaşayanlara qalib gəlməkdir–,
deyir içimdəki qoca.
(Habil Rzanur)

Qollarını itirsə də, geri dönməyən əsgər
Olmayan qollarıyla
Yol göstərmək istəyirdi yoldaşlarına.
İndi
Fərqi yox idi, amma
Ondan uzaqda döyüşən qolları
Ön cəbhədə

Usta dirijor kimi
Qələbə nəğmələri bəstələyirdi.
(Malik Atılay)

Müharibə şəkilləri asılıb
Gözlərimlə dünyanın arasında.
Güllələnmiş körpənin “ana” hayqurtısı
bəzəyir qulaqlarımı –
sırğa əvəzi.
(Şahanə Müşfiq)

Misalların sayını yenə artırmaq olar. Bu yazıda Aqşin Evrənin “İnikas” şeirindəki insan-təbiət vəhdəti ilə bağlı orijinal deyimləri, Aygün Bayramlının “Qayağı” şeirindəki uçmaq metamorfozası, Arzu Hüseyinin bitib-tükənməyən sevgi duyğuları, Allahşükür Ağanın “pəncərədən gözəl görünən payız”, Cavid Qasımovun “Görürsənmi, əzizim, Bizdən çox-çox uzaqda afrikalı uşaqlar günəş şəkli çəkirlər” misraları ilə başlayan gözəl bir şeiri, Eminqueyin hər bir şeirindəki az qala poetik aforizmlərə çevrilən deyim-duyumları, Nadir Yalçının özünəməxsus şeir dili, Günel Şamilqızının sadə və səlis dillə ifadə etdiyi həqiqətlər, Səddam Laçının “Yuxuyozma”, “Tremor rəssam”, “Unudulan qadın” şeirlərindəki poetik obrazlar, Sərdar Aminin “Göbələkli kötüyü”, Şəfa Vəlinin “Mən səninçün darıxıram, İlahi” misrası ilə onun bütün şeirlərinin zəncirvari birliyi haqqında daha geniş söz açmaq olardı.

Biz İntiqam Yaşarın, Ruslan Dost Əlinin, Ruzbeh Məmmədin və Şəhriyar del Geraninin şeirlərindən də qısaca söz açmaq istəyirik. Fikrimizcə, bu şairlərin hər biri fərdi poetik üslublarını artıq müəyyənləşdiriblər. Maraqlıdır ki, onların şeirlərində bəzən eyni mövzulara müraciət olunsada, bu şeirlərdə tamamilə başqa notlar nəzərə çarpır. İntiqam Yaşar darıxmağa bir ayrı məna verir, Ruzbeh Məmməd bir ayrı, Şəhriyar da tamamilə ayrı. Ruslan Dost Əli bu şairlərin heç birinə bənzəmir (“Sənin saçların tökülər, mənim əllərim, neyləyim?”).

Nəticə etibarilə deyək ki, “Ulduz”un gənc şairlərə həsr etdiyi say uğurludur, (bir çox cavan şairlər bu sayda görüşməsələr də...)

4. Proza

“Ulduz”un gənc Azərbaycan nasirlərinə həsr etdiyi sayda ancaq onların hekayələrinə yer verilib. Bu da təbiidir. Hekayə, nəsr janrları içərisində həcminə görə ən kiçiyidir. İkincisi, tanınmış yazıçıların yaradıcılıq yolunu izlədikdə onların ilkin olaraq hekayəyə müraciət etdiklərinin şahidi olur. (Mirzə İbrahimovun, Mir Cəlalin, İlyas Əfəndiyevin, Ənvər Məmmədخانlının, Yusif Səmədoğlunun, Anarın, Elçinin, İsi Məlikzadənin, Afaq Məsudun, Məmməd Orucun ədəbiyyata gəlişi məhz hekayə ilə başlanıb).

Böyük qırğız yazıçısı, dünya şöhrətli Çingiz Aytmatov məqalələrinin birində yazırdı: “Hekayəni damla ilə müqayisə etmək olar. Lakin bu damlalarsız okean ola bilməz. Mənim fikrimcə, hekayə dövrün mozaikasındır. Mozaika isə, məlum olduğu kimi, xırda və zərif hissəciklərdən ibarətdir. Hekayə həmçinin qravüraya bənzəyir. Yazıçı əməyindəki ifadə vasitələri – zəriflik, maksimum yığcamlıq, detalların dəqiqliyi də qravüranı xatırladır”.

Böyük ədəbimiz Mir Cəlal Paşayev isə yazırdı: “Hekayənin əsasını xarakterik bir hadisə, yığcam bir süjet, ümumiləşdirici bir mətləb, şirin, sadə söyləmə üsulu təşkil edir”.

Gəlin, bu meyarlarla bizim gənc nasirlərin hekayələrinə müraciət edək. Əlbəttə, “Proza” sayında təqdim edilən hekayələrin heç də hamısı bu meyarlara cavab vermir, amma biz sözün əsl mənasında HEKAYƏ adını doğruldan nümunələrdən söz açacağıq.

Nadir Yalçının “Nina Nikolayevna” və “Səfər müəllimə nəşə olub”, Həmid Piriyevin “Şanapipik haqqında mahnı”, “Şaftalı çiçəkləri fəslə”, Furqanın “Mustafa Həbib-

zadənin meyidini mən oğurlamışam”, “Yeni dünya düzəni” hekayələri, fikrimizcə, janrın tələblərinə az-çox cavab verir. Nadir Yalçın “Nina Nikolayevna” hekayəsində xarakterik bir obraz yaradır. “Kafir qızı” Nina bir müsəlman ailəsinin gəlini olur. Təbii ki, bu müsəlman ailəsində hamı ona yad nəzərlə baxır və günlərin bir günü məlum olur ki, onun boynunda xaç var. Kəndin “şəriət aşığıları” şikayətə gəlirlər, onun boynundakı xaç qeybətə çəkilir. Nina müsəlmanlığı qəbul edir və getdikcə kəndin müsəlman qadınlarından seçilmir. Amma o öləndən sonra məlum olur ki, xaç saçlarının arasında gizlədib: “Nina... O necə də sədaqətli idi. Ninanın saçını ölüncə nazilmədi, tərəvətdən düşmədi, həmişə gur, qıvrım-qıvrım dalğalandı”.

Maraqlı hekayədir, – deməkdən özümüzü saxlamırıq. “Xarakterik bir hadisə”, “Ümumiləşdirici mətləb”, “Sadə, şirin təhkiyə” – bir az da novella janrını xatırladır.

Nadir Yalçının ikinci hekayəsi də maraqlı süjet əsasında qurulub. Səfər müəllimin qardaşının faciəsi ilə bağlı söylədikləri çox təsirlidir. Amma bu hekayədə (xüsusilə başlanğıcda) artıq təsvirlər, süjetlə bağlı olmayan hissələr də diqqətdən yayınmır. Ümumiyyətlə, Nadir Yalçının istedadlı bir hekayəçi kimi formalaşmağına inanırıq. Həmid Piriyevin “Şanapipik haqqında mahnı” hekayəsində müəllifin kənd həyatına, kəndçi xarakterinə, adət-ənənələrə bələd olduğu aydın görünür. Hər bir abzasda müəllifin koloritli, şirəli dili hiss olunur. Amma bununla yanaşı, müəllifə sual verməli oluruq: hər şey (təsvirlər, adamlar, onların səciyyəsi) yerli-yerində, amma onun təsvir elədiyi kənd bu günün kənidirmi?

Digər hekayələr haqqında da qısaca söz açaq. Furqanın “Mustafa Həbibzadənin meyidini mən oğurlamışam” və “Yeni dünya düzəni” hekayələrində xoşagələm cəhət odur ki, bu hekayələrdə müəllif kompozisiya bitkinliyinə riayət edib. Nihat Pirin “Bir kəndin manifesti” hekayəsi haqqında

da eyni fikri söyləyə bilərik. Müəllif kənd həyatının xarakterik bir yönünü – dini xurafatı, insanların etiqadını, inamını təhkiyə hədəfinə çevirir. Yumor hissi ilə ciddilik bir-birini əvəz edir.

Ümumiyyətlə, gənc nasirlər arasında hekayənin həcmi ilə bağlı iki meyil diqqətə cəlb edir. Cavanların bir qismi, məsələn, Orxan Həsəni, Həmid Piriyev, Orxan Çuvarlı uzun hekayə yazırlar, amma Nadir Yalçının, Təvəkkül Boysunarin, Orxan Saffarinin, Rəvan Cavidin hekayələri həcmə qısa və yığcamdır. Əlbəttə, hekayənin həcmi heç də onun bədii dəyərini təyin edə bilməz, amma “uzun” hekayələr içində elələri olur ki, təfsilatlar həddini aşır, müəllif qayəsi uzunçuluğa, yoruculuğa meydan verir. Yaxşı hekayədə hər şey – obrazların və hadisələrin təsviri ölçülü-biçili olmalıdır – nə uzunçuluğa yol verib həddini aşsan, nə də hekayə qısa olsun deyə, normativ meyarı kiçildəsən. Bu baxımdan Rəvan Cavidin “Dəvələr, atlar, şarlar” və “Xudavi” hekayələrini (həmçinin öncə təqdir etdiyimiz digər hekayələri) Çexov və Mirzə Cəlil üslubuna uyğun hesab edirik.

5. Tənqid

“Yeni nəsil: tənqid” sayında biz gənc tənqidçi adına cəmi 5 yazıda təsadüf etdik. Elnarə Qaragözova, Gülnar Səma, Mehman Həsənli, Nərgiz İsmayılova və Ülvi Babasoy. Əlbəttə, daha gənc tənqidçilərin yazılarını bu sayda izləyə bilərdik. Amma bununla kəmiyyət məsələsi düzələcəkdimi?

Səbəb nədir? Niyə gənc şairlərin sayı az qala həndəsi silsilə təşkil edir, gənc nasirlərin sayı da yetərincədir. Bəs niyə gənc

tənqidçilər deyəndə yalnız barmaqlarımızı sayırıq? “Yetmişinci illərin, səksəninci illərin ədəbi prosesi parlaq bir tənqidçilər nəslini yetişdirdi”. Unudulmaz Aydın Məmmədov, Kamil Vəliyev, Nadir Cabbarov, Vaqif Yusifli, Vilayət Quliyev, Kamal Abdulla, Şirindil Alışanlı, Rəhim Əliyev, Nizaməddin Şəmisizadə, Qurban Bayramov, İlham Rəhimli, Məryəm Əlizadə, Nizami Cəfərov, Arif Məmmədov (Elçin Əfəndiyevin Vaqif Yusifliyə həsr etdiyi “Tənqidimizin zəhmətkeşi” məqaləsindən).

Doxsanıncı illərdə, daha sonra iki mininci illərdə də ədəbi tənqiddə yeni qüvvələr gəldi: Məti Osmanoglu, Cavanşir Yusifli, Əsəd Cahangir, Tehran Əlişanoğlu, Nərgiz Cabbarlı, İradə Musayeva, Bəsti Əlibəyli, Südəbə Ağabalayeva, Elnarə Akimova, Rüstəm Kamal, Aydın Talıbzadə... Yenə eyni sual: Bəs nə səbəbdən ədəbi tənqiddə yeni müəlliflərin sayı azdır? Bu ilk növbədə ali məktəblərdə filologiya fakültələrində tənqid kurslarının təşkili ilə əlaqəlidirmi? Bəlkə, Yazıçılar Birliyində axtaraq? Bəlkə, qəzet və jurnallarda tənqidçilərə diqqətin ayrılmadığını səbəb gətirək? Hər halda, bu məsələ kompleks araşdırılmalıdır.

“Ulduz”un “Yeni nəsil: Tənqid” sayında dərc olunan yazılara gəldikdə heç olmayan yerdə Gülnar Səmanın müasir yazarlara həsr etdiyi məqaləsi, Ramil Mərzilinin “Qadağan olunmuş şeirləri”, Mehman Həsənlinin “Çingiz Aytmatovun “Dəniz kənarıyla qaçan alabaş” əsərində mif və gerçəklik”, Ülvi Babasoyun esseləri, Nərgiz İsmayılovanın “Bir qış gecəsi əgər bir yolçu” yazılarını təqdir edirik. Xüsusilə Nərgiz İsmayılovanı müasir gənc tənqidin istedadlı bir nümayəndəsi hesab edirik.

Vəssalam! Bizim “Ulduz” jurnalında yeni nəslin ədəbi tənqidi yaradıcılığını əks etdirən yazılarla bağlı söhbətimiz də burada tamamlanır və jurnalın baş redaktoru Qulu Ağsəsə, “Ulduz” kollektivinə uğurlar arzulayıram.

Rəsmiyyə SABİR

MƏNİ

Yolum üstə daş qoydular,
Tuş etdilər qışa məni.
Harda kədəri gördülər,
Keçirdilər başa məni.

Min fitnə-fəsad qurdular,
Hiylələriylə yordular,
Kövrək qəlbimdən vurdular,
Sındırdılar şüşə məni.

Heç işim olmadı şərlə,
Yoldaş oldum dərdi-sərlə,
Bundan sonra tək kədərlə
Görərsiniz qoşa məni.

Həsət gəldi incə-incə,
Dərd qəlbimi sıxdı küncə,
Bu qədər əzab verincə,
Tanrım, döndər quşa məni...

Neyləyirdim bunca dərdi,
Fələk bir ucdan göndərdi,
Bilmədim, Allah döndərdi,
Ya insanlar, daşa məni?..

QAYIDACAM

Qəlbinə cığır açırım,
Büküb sonra qayıdacam.
Dünya adlı bu qəfəsi
Söküb sonra qayıdacam.

Bu həyat da bir oyundur,
Fələk hələ məni udur,
Ömür-gün bulanıq sudur,
Çöküb sonra qayıdacam.

Siləcəyəm qırıqları,
Gözlərimdəki yaşları,

Ətəyimdəki daşları
Töküb sonra qayıdacam.

Tale əlində mən naşı,
Qazanacam bu savaşı,
Bu torpağa məhək daşı
Əkib sonra qayıdacam.

Qədər dayanıb qəsdimə,
Kor oluram öz tüstümə,
Ana torpağı üstümə
Çəkib sonra qayıdacam.

SƏNİNLƏ ARAMIZDA

Səninlə aramızda
məsafələr var.
Sevgi qədər yaxınıq,
həsrət qədər uzaq.

Səninlə aramızda
məsafələr var.
Bir söz qədər yaxınıq,
susqunluq qədər uzaq.

Səninlə aramızda
məsafələr var.
Xəyal qədər yaxınıq,
həyat qədər uzaq.

Səninlə aramızda
məsafələr var.
Nəfəs qədər yaxınıq,
ölüm qədər uzaq...

Səninlə aramızda
məsafələr var.
Ömür-gün keçib gedər.
Səninlə aramızda
Eh, üç nöqtə dayanar...

ŞEİR QADIN

Zərifliyini görüb
Səni
çiçəyə bənzətdilər...

Şıltaqlığını görüb
Səni
küləyə bənzətdilər...

Gözlərində yaşı görüb
Səni
dənizə bənzətdilər...

Sonsuz vəfanı görüb
Səni
torpağa bənzətdilər...

Sən –
Tanrının yaratdığı
şeyrən, qadın.
Mən
Səni
ruhumu oxşayan
şeyrə bənzədirəm.
Şeyridir sənin adın...

Şeyr kimi doğulmusan.
Kuplet-kuplet yaşayarsan.
Heca-heca ağlayarsan.
Sətir-sətir gülərsən.
Gülüşünlə yer üzünün
kədərini silərsən.

Gah şeyr kimi sevinclisən.
Gah şeyr kimi kədərli...
Lakin
şeyr kimi əbədisən, qadın!
Şeyridir sənin adın...

ANAM

Bu tale baş alıb gedir,
Məni də sürüyür, anam.
Yığılıb ay ilin üstə,
Ömür-gün çürüyür anam.

Tale durubdur qəsdimə,
Boğuluram kor tüstümə,
Ayaq alıbdır üstümə,
Dərd-kədər yeriyir, anam.

Gözlərim tox, ruhum acdı,
Bir dəli sözə möhtacdı,
Ürəyim bir qızmar sacdı,
Dözümüm əriyir, anam.

Düşdüm görmədiyim günə,
Bir həsrətim döndü minə,
Ölümün addım səsinə
Uşağın kiriyir, anam...

ADAM

Mən bu nağılın sonunu
Əzəldən bilirəm, Adam.
İçimdə dörd bayram edir,
Yalandan gülürəm, Adam.

Əlləşirəm günlə, ayla,
Həyatın məhək daşıyla,
Buludların göz yaşıyla
İzimi silirəm, Adam.

Mən yendim zəif qorxumu,
Qovdum gözümdən yuxumu,
Azad eylədim ruhumu,
Haqqa yol gəlirəm, Adam.

Gəzərsən məni çıraqla,
Gözümü sevginlə bağla,
Üstümdə bir ağız ağıla,
Görmürsən, ölürəm, Adam?..

AĞLADIM

Sənin yoxluğunda hər gün,
Bir bilsən, necə ağladım.
Misra-misra gah hönkürdüm,
Gah heca-heca ağladım.

Özümə bir dünya qurdum,
Gözləyib dözüümü yordum,
Küləklərdən səni sordum,

Hey gündüz-gecə ağladım.

Səni unutmadım bir an,
Güman əlimdə verdi can,
Utandım mərd qürurumdan,
Sakit, gizlicə ağladım.
Yoruldum eşq romanından,
Ömür kitabın bağladım.

Nazilə GÜLTAC

İKİ LİMON

İşdən bir neçə saat bundan əvvəl çıxsa da, evə getməyə həvəsi olmadı, ayaqları onu dartıb sahilə apardı. Xeyli dolaşdıqdan sonra üzündə, gözündə yeni il ərəfəsi bir neçə gün evdə tək və tənha olmağın kədəri ilə metroya endi. Gecə saat on ikiyə az qalırdı. Xeyli adam qatar gözləyirdi. Bir kişi iki yeşik limonu gətirib düz onun yanında yerə qoydu. Hiss olunurdu ki, kişi bərk yorulub, üz-gözündən yorğunluq yağdı, limonlarsa adamın üzünə gülürdü. Getdikcə ətrafa qərribə bir xoş rayihə yayılmaqda, sanki hər tərəf limon rənginə boyanmaqdaydı. “Kim deyir ki, sarı rəng bədbinlik rəmzidir”. İlk dəfə sarı rəngin nə qədər gözəl bir rəng olduğunu düşündü. Limonların rəngində həyat eşqi, təravət vardı. Hərə bir-iki limon aldı. O da limon almaq istədiyini bildirdi. Kişi ona iki limon seçib verdi, amma nə qədər israr etsə də, limonların pulunu almadı. “Gözəl qadına hədiyyə edirəm, məndən yeni il hədiyyəsi olsun, ikiniz də gözəlsiniz – sən də, limon da”, – dedi.

...Yeni il hədiyyəsi olan iki limon stolun üstündə sarı-sarı gülümsəyirdi, elə bil ki, evdə iki balaca günəş doğmuşdu. Özünə çay süzdü, əli gəlmədi limonu doğramağa.

Yeni ili bu bir cüt limonla bərabər qarşıladı. “Hər şey gözəl olacaq”, – deyərək, limonlara baxıb gülümsədi. O, tək deyildi...

MURAD FUTBOLA BAXIRDI

Vəssalam! Hər şey bura qədərmiş. Palpaltarını çantasına yığıb dəhlizdəki dolabın yanına qoydu. İnamsızlıq onu yormuşdu. Son zamanlar bütün bədbəxtliklərin inamsızlığa bağlı olduğunu yəqinləşdirmiş, bildiyi, gördüyü həqiqəti kimlərə inandıra bilmədiyi üçün zaman keçdikcə özü də başqalarına qarşı inamını itirməyə başlamışdı. Və əslində, inanmamağın faciəsini bildiyi üçün bu illər ərzində çox şeylərə göz yummuşdu. Son vaxtlar ərinə qarşı içində bir şübhə baş qaldırmışdı. Ərinin bəzən evə gec gəlməsi, qayğılı və soyuq rəftarı qəlbinə kölgə salırdı Mədinənin. Nə illah edirdisə, şübhələri başından çıxara bilmirdi, özünü danlayır, içindəki narahatlığı boğmağa çalışırdı.

Murada olan inamsızlığının səbəbini ilk vaxtlar özündə axtarmağa başladı. Bəlkə də, bunlar uşaqlıq illərində baş verənlərlə bağlıydı. Hərdən nəinki səsini, ətrini də duyurdu xatirələrin, hissi, duyğusu o qoxuya bələnirdi. Zamanın xəlbirindən ke-

çən bəzi xatirələr ilişib qalmışdı yaddaşında, keçməyənlər isə qəlbinin dərinliyinə gömülmüşdü.

Yeddi-səkkiz yaşı olardı, əmisi Rusiyadan öz qızına bir cüt qəşəng əlcək almışdı. Mavi rəngli əlcəklər Mədinənin də xoşuna gəlmişdi. Əmisigillə onların evini bir çəpər ayırırdı.

Qarlı günlərin birində əmisi qızı əlcəklərini taxıb həyətdə qardan dovşan, saxtababa düzəltdi, sonra onlara gələndə əlcəklərini unudub getdi. Mədinə dərhal əlcəkləri əlinə keçirdi. Əlində əlcək sevinə-sevinə evdə gəzişir, əlcəyin yumşaq tüklərini, iltmələrini sıgallayırdı. Sonra onları çıxarıb döşəyin altına qoydu ki, heç olmasa bir gecə onun yanında qalsın əlcəklər.

Səhərin gözü açılar-açılmaz əmisi arvadı qaranəfəs gəldi ki, bəs qızın əlcəyi itib, hardasa qoyub, ağlayıb özünü öldürür.

Mədinə tez əlcəkləri döşəyin altından çıxarıb əmisi arvadına verdi: “Axşam bizdə unudub, mən də saxladım ki, itməsin”. Arvad bərk qəzəblənmişdi: “Niyə oğurlamısan?!”

Onun qınağından qızcığaz çox pərt olmuş, əmisi arvadını öz sözü ilə heç cür inandıra bilmədiyi üçün ağlamışdı. Əmisindən də ilk dəfə onda qırıldı. Ürəyində dedi ki, nə olardı, mənə də alaydı... Daha nələr olmuşdu, yadımda deyil. Anasının vurduğu şillənin yeri ağrıyırdı hələ də qəlbində. Ürəyində əmisi və əmisi arvadıyla heç vaxt barışmadı.

Bu hadisənin acı təsiri onu uzun müddət tərək etməyərək adamayovuşmaz eləmişdi. Daha nə əmisigillə gedir, nə də əmisi qızıyla evcik-evcik oynayırdı. İllər keçsə də, əmisigillə onun arasındakı soyuqluq isinməmişdi. Uşaqılıq dünyasına elə bil raket atmışdın, nələrsə sınımış, dağılmışdı. O, əmisi ilə atasını müqayisə eləyir, öz kasıb atasının necə səxavətli olduğunu yaxşı görürdü. Çünki atası konfet alanda belə bölüb qardaşı uşaqlarına da verirdi. Amma əmisi elə deyildi. Bütün bunlar onun uşaq dünyasını yaralaydı.

Zaman keçdikcə gözüylə gördüklərini qəlbinin aynasına tutmağı öyrəndi Mədinə. Bir də baxdı ki, qəlbinin aynasında çirkin ürəklər daha aydın görünməyə başlayıb. Amma heç vaxt haqlı olduğunu isbat edə bilmədi. Bunun üçün dəridən-qabıqdan çıxmağa da cəhd etmədi heç.

Bir dəfə yayda anası onları dağ kəndində yaşayan qohumları ilə aparmışdı. Qohumunun qızı Rəna sözə baxmayan və yalançı idi. Mədinəni daim ağıllı bir qız kimi tərifləyir, ona nümunə göstərirdilər. Rəna paxıllıqdan yola getmirdi onunla. Ondan gen gəzən Mədinə öz ələminə dalıb, həyətdə qara kömürlə rəsmlər çəkməyə başlamışdı. Gülləri, bir də quşları çəkməyi çox sevirdi. Bir gün başı rəsm çəkməyə necə qarışmışdısa, evində qaldığı qohumunun yaxınlaşdığını duymamışdı. Qəfildən qadın onun yaxasından dartaraq yuxarı qaldırmış və üzünə tüpürmüşdü: “Biz də buna ağıllı deyirik, o nə şəkillərdi divara çəkmiş?”

Çaşıb qalan qızcığaz ağlamışdı, elə bilməmişdi, gül şəkilləriylə divarı korladığı üçün danlanır. Qadın onu darta-darta evin arxasına gətirmişdi. Evin arxa divarına öpüşən qız-oğlan rəsmi çəkilmişdi. Bunun Mədinənin işi olduğunu söyləyibmiş qohumunun qızı. Yenə də inandıra bilmədi ki, bu, mənə işim deyil. Axı kömür onun əlində idi. Göz yaşlarına boğulan Mədinənin gözləri birdən Rənaya sataşdı. Qız bic-bic gülürdü. Mədinə başa düşdü ki, bu onun işidir. Daha onlara da getmədi...

Həmişə danışanda deyirdi ki, mənə xatirələrim ilin qış fəslə kimidir. Həm də deyirdi ki, mənə xatirələrim yarımçıq filmi...

Hər şey keçmiş qonşusu Rəbiyə ilə qarşılaşandan sonra baş verdi. Qadınla görüşəndən sonra illərlə qaysaq bağlamış yarası yenidən göynəməyə başladı. O gün eşitdikləri Mədinəni odsuz-ocaqsız yandırdı. Yenidən o əzablı, məşəqqətli günlərə qayıtdı. Hər şeyi unutmuşdu az qala, ərini belə ürəyində bağışlamışdı. Amma bax,

budur, yenidən qəzəb varlığını bürüdü, qovurdu. Nə qədər özünü ələ almağa çalışsa da, danlasa da, xeyri olmadı ki, olmadı.

Gör bir qonşu qadın necə dedi; – O arvad yenə də sənə qarşı tökür. Gözü sən in ərində qalıb. Deyir ki, mərdimazar Mədinə iki sevəni ayırdı.

Dəli olmadımı! Bəlkə də, o qarğışlara görə səkkiz ildir ki, ailə quran oğlu övlad üzünə həsrət qalıb. Hər şeyin unudulduğunu zənn etmişdi. Sən demə, boşuna ümidlənilib, heç nə unudulmayıbmış. Əgər belədirsə, demək, əri də hələ o qadını sevir. Unutmur! Çünki heç vaxt onunla qarşı-qarşıya səmimi söhbət etməyib. Bu illər ərzində yataqları da ayrı olub. Əvvəl-əvvəl o incidiyini göstərmək üçün yatağını başqa çarpayıda saldı. İlk vaxtlar davam edən bu küsülülük yerini sülhə versə də, o gün-bu gün ayrılan yataqlar bir daha birləşmədi.

Keçib arxa otaqda yana-yana, için-için ağladı. Ömrünə, yalanla dolu həyatına acıdı.

Sonra qonaq otağına keçdi. Əri televizora baxırdı. Mədinənin nə vaxt içəri keçməsindən heç xəbəri belə olmadı. “Bir buna bax!” – deyər təsirləndi. “Mənim varlığımı duymur. Amma bəlkə də, o qadını səbirsizliklə gözləyirdi”. Çox kədərləndi. Heç bir şey demədən iti addımlarla mətbəxə keçdi, çaynin altını hikkə ilə yandırdı. Qazanı qəsdən əlindən yerə saldı, soyuğunun qarısını bərkədən çırpdı. Əri otaqdan səsləndi ki, nə haray salmışsan, bir az asta iş gör, futbola baxıram. Mənə çay gətir.

Əvvəllər deyirdi ki, bir quru qaraltısı da bəsdə ərinin, amma indi yanıldığını anladı. Neynirəm onun qaraltısını?! Ömrü mətbəxlə iş yeri arasındakı yollarda keçdi. Nə bir xoş rəftar, nə də bir qayğı gördü... Dörd uşaq böyüdü. Bu acı həqiqət onu xeyli düşündürdü, qəlbini cırmaqlayıb qanatdı ötüb keçənlər.

Əri Muradla ana tərəfdən qohum idilər. Muraddan uşaqılıqdan xoşu gəlirdi. Elə sanmışdı ki, Muradın da ondan xoşu gəlir. Muradın atası rəhmətə getməsəydi, qarda-

şı balalarına himayədarlıq edən əmisi onlara elçi gələrdimi, görəsən? Toyu da Muradın əmisi elədi. Ailə qurandan sonra şəhərə köçdülər.

Murad həm işləyir, həm də oxuyurdu. Mədinə çox təkid elədikdən sonra ailə büdcəsinə kömək üçün mağazaya satıcı düzəlməyə ərini razı sala bildi. Dal-badal iki övladı dünyaya gəldi. Beləcə, illər keçdi...

Murad institutu bitirdi, zavoda mühəndis düzəldi. Mədinə həmişə evin, uşaqların qayğısının çox hissəsini öz üzərinə götürürdü ki, əri yorulmasın, yeməyin ən yaxşı yerindən ona pay saxlayırdı, pərvanə kimi onun başına dolanırdı.

Özünə bahalı paltar almır, deyirdi ki, Murad, sən özünə kostyum al, mühəndis-sən.

Muradı şöbə müdiri keçirmişdilər, dolanışığı get-gedə yaxşılaşdı. Son vaxtlar Murad evə çox gec-gec gəlməyə başlamışdı. Gələndə də lal-dinməz yemək yeyir, televizora baxırdı. Qadın yenə də onun qayğısına qalır, işinin ağır olduğunu düşünür, qara fikirləri özündən uzaqlaşdırır, evin bir çox problemlərini ona açıb demir, hər şeyi özü təkbəşinə həll edirdi.

Bir gün evdə paltar yuyurdu. Qapı qəfil döyüldü. Açılanda kandarda bərli-bəzəkli bir qadın gördü. Qadın onu başdan-ayağa ikrahla süzdü:

– Muradın yoldaşı sənsənmi? – deyər soruşdu.

O, ətri bütün evə yayılan qadındən – Bəli, nə lazımdır? – deyər soruşdu.

Çağırılmamış qonaq dəvət gözləmədən içəri keçdi. Gözlərini hirsə ona bəzəldərək: – Sən Murada yaraşmırsan. O, məni, mən də onu sevirəm. Boşan ondan. Əl çək Muraddan, – deyərək qışqırdı.

Mədinə sarsıldı.

– Sən kimsən ki, belə sözlər deyirsən?! Yalan deyirsən. Onun üç uşağı var. Ailəli kişidən sən əl çək, əxlaqsız! – deyər hönkürdü.

Qadının irəli keçib Mədinəyə şillə vur-

masıyla Muradın otağa girməsi bir oldu. Gördüyü mənzərədən dəliyə döndü Murad. Qadını itələyib bayıra çıxardı. – Rədd ol, bir də bu qarıya gəlmə, – dedi.

Qadın çaşdı, özünü itirdi. Ani sükutdan sonra iti addımlarla çıxıb getdi. Mədinə isə hələ də ağlayırdı. Dünyası qaralmışdı.

O gün, bu gün Murad o qadıncıdan ayrıldı. And-aman elədi, Mədinədən dönə-dönə üzr istədi. Sonralar Mədinə qonşu qadıncıdan öyrəndi ki, sən demə, əri həmin qadınla düz beş ildir ki, bir ailə kimi imiş.

Muradın qadıncıdan uzaq durduğunu görün Mədinə də çox dərinə getmədi. Hər kişi büdrəyər, deyib, uşaqlarını düşündü. Murad da çox dəyişdi, onu heç vaxt acılayıb incitmədi, amma əzizləmədi də. Murad öz övladlarını çox istəyirdi. Yaşadıqları yerdən başqa yerə köçdülər.

Murad iş yerini dəyişdi, yavaş-yavaş yağışlar yağdı, çatlar örtüldü, yaralar qaysaqlandı. İndi budur, təsadüfən küçədə rastlaşdığı keçmiş qonşusu yarasının qaysağını qopardı, onu təzədən iyirmi beş il əvvələ qaytardı. Bir andaca bu iyirmi beş ildə yalan bir ömür yaşadığını fərq elədi Mədinə. Belə çıxır ki, o, Murada ancaq qulluqçuluq eləmişdi. Uşaqlar böyümüş, qızları köçürmüş, oğlanlarını evləndirmişdilər. Artıq övladlarının ona ehtiyacları qalmamışdı. Onun bəbəklərində əri tərəfindən aldadılan, sevilməyən, sevilmədiyi üçün əzab çəkən bir qadın mənliliyinin son damla yaşını parladı.

Otaqda çay içəicə televizora baxan ərinə sarı boylandı, ona elə gəldi ki, Muradın gözləri televizora baxsa da, fikri başqa yerdədir, bəlkə də, o gözəlçənin yanındadır. Düşündü ki, doğrudan da, Murad bu illər ərzində evdə bir kölgə kimi dolaşmışdı. Həmişə evdə istilik yaratmaq üçün özünün necə çabaladağı gəldi gözünün önünə, birdən-birə Murad yadlaşdı gözündə.

Artıq əri ilə bir dam altında qalmaq mümkün idi. Getmək, bu evdən, bu insandan, bir ömürlük aldanışdan uzaqlaş-

maq fikri onu xeyli yüngülləşdirdi...

Dəhlizə qoyduğu çantasını da götürüb, səssiz addımlarla evdən çıxdı. Kəndə – atadanqalma evlərinə getməyə qərarlıydı. Kiçik bir zərf qoydu yastığın üstünə. “Güvənə bilmədiyim yalan ömürdən gerçək həyata gedirəm. Əlvida!”

Murad televizorda futbola baxır, çay gözləyirdi.

STABİLİZATOR

İki yüz manat pulu pəncərənin önündəki jurnalın arasından götürüb çan-tasına qoydu. Evdə ən çox etibar etdiyi yer bu jurnalıydı, çünki evdə jurnalı ondan başqa kimsə oxumurdu.

Ucuz bir məhəllədə yaşayırdı. Əynini geyinib evdən çıxdı, Sədərək Ticarət Mərkəzinə gedən avtobusa mindi. Fikirləşdi ki, 120 manata bir stabilizator, özünə də ucuz bir çəkmə alar. Artıq havalar soyumuş, ayağındakı yay ayaqqabısı çoxdan köhnəlmişdi.

Ticarət mərkəzinə gedən avtobusun oturacaqları didilib sökülmüş, kirdən rənglərini itirmişdi. İçəridə ayaq basmağa yer yoxuydu, adamlar bir-birinə pərçim olmuşdu. Yəqin ki, bu gedənlər istədiklərini ordan ucuz qiymətə ala biləcəklərinə ümid edirdilər.

Doğrudan da, ticarət mərkəzində nələr yox idi! Nə istəsən, tapmaq olardı. Gördü ki, iki manat əlli qəpiyə əl-üz dəsmalı var, yadına düşdü ki, təzə dəsmal qalmayıb. Bir cüt aldı. Amma əsas məqsədi stabilizator almaq idi. Məhəllələrinə işıq çox zəif idi. Kreditlə yenidən aldığı soyuducunu, kondisioneri belə zəif işıqda işlədə bilməzdi. Qorxurdu ki, bir ətək pul verdiyi bu şeylərin motoru qəfil yanar, qalar yaman günə. Ona görə də son xərcliyi götürüb evdən çıxmışdı...

Avtobusdan düşüb təsərrüfat malları satılan tərəfə keçdi, qarşısına çıxan ilk mağazaya girdi. Satıcı oğlan nə istədiyini

öyrənmək üçün ona yanaşdı. Bildirdi ki, ona beş min kilovatlıq stabilizator lazımdır. Oğlan: – onun qiyməti iki yüz iyirmi manatdır, – dedi.

Məəttəl qaldı. Narahatlıq onu bürüdü.

– Başqa marka yoxdurmu? Bir az ucuz – deyə asta səsle soruşdu.

– Xala, ən yaxşısı budur, mis dolaqlı, iki motorlu. Işıq 150-yə düşəndə 220-yə yüksəldir. Sonra yalan-gerçək stabilizatorun bir sıra əlavə üstünlüklərindən də dəm vurdu.

– Qoy o biri mağazalara da dəyim, – deyib bayıra çıxdı.

İlahi, böyük mağazalarda nələr yox idi! Gözqamaşdıran çilçıraqlar, bahalı qablar, servizlər, güldanlar, televizorlar, qabyuyan maşınlar... Daha nələr, nələr! Bütün bunları gördükcə içində büzüşdü, balacalaşdı. Gözlərinə bir qəmginlik çökdü, kövrəldi. Yoxsul, kasıb evini gözləri önünə gətirdi. Ömrü boyu işlədi, hələ də çalışır. Başqaları 8 saat işləyəndə o, 18 saat işlədi, amma yenə də çox şeyləri ala bilmir. Əynindəki ucuz geyiminə nəzər saldı. Stabilizatorun qiyməti onu lap dilxor etdi.

İndi necə eləsin? Bir neçə mağazaya da baş vurdu. Yüz səksən, iki yüz iyirmi manatlıq stabilizatorlara xeyli baxdı, dərin fikrə getdi. Qəti bir qərara gələ bilmirdi. “Alaram, birdən keyfiyyətsiz olar, birdən aldadarlar! Ən yaxşısı, oğlumla gələrəm”. Mağazadan qanıqara çıxdı. Artıq yorulmuşdu. Cibindəki 190 manatı bərk-bərk tutub avtobus dayanacağına tərəf yollandı. Qıyıb özünə çəkmə də almadı, – “o da baha olar, yəqin” – deyə düşündü. Bu zəngin bazarda özünü böyük bir ağırlıq altında hiss eləmişdi. Elə ki avtobusa mindi, xeyli yüngülləşdi. Aldığı iki dəsmalla avtobusun arxa qoltuqlarından birinə sığındı. Bir əyin-başı özü kimi olan sərnişinlərə, bir də əlindəki dəsmallara baxdı. Dəsmalları dolmuş gözlərinə sıxıb başını avtobusun şüşəsinə söykədi...

LİKBAŞ

**Mətanət
ULU ŞİRVANLI**

“Prado” markalı “cip” musiqi sədaları altında sürətlə şütüyürdü. Xarici estradanın gurultusu maşının kabinəsindən ətrafa yayılır, küçədəki insanlar narazılıqla başlarını bulayırdılar. Maşın bir neçə dəfə küçəni boş-boşuna şütüyəndən sonra sürətlə dar dalana buruldu.

Əlil arabasında oturan, hər iki ayaqdan məhrum olan cavan, şikəst adam zorla darvazanı açıb küçəyə çıxmışdı ki...

Elə o andaca böyük uğultu və səs-küy küçəni başına götürdü. Cavan sürücü əyləci basmağı ilə maşının burnu yerə dirəndi, sonra da fırlanıb yaxınlıqdakı dəmir darvazaya çırpıldı.

Əlil arabasındakı adam donub arabanın üstündə qaldı. Sürücü maşından düşüb yüyürərək əlil arabasındakı adamın yaxasından yapışdı:

– Ə, axmaq oğlu, yolun ortasında nə gəzirsən? Canından bezmisən, bilərəkdən özünü maşının altına atırdın?!

Adam kəkələdi:

– Siz...z...siz qəfildən peyda oldunuz. Mən imkan tapıb yoldan çıxma bilmədim. Hələ, üstəlik, darvazamı da əzdiniz.

– Sənin ucbatından təzə maşınım əzildi. Mərdimazar! – deyib, oğlan əlini cibinə atdı. Telefonunu çıxarıb:

– Papa, qəza oldu. Maşınım əzilib, – bir neçə saniyəlik susan cavan sürücü sözüünə davam elədi – yox, özümə heç nə olmayıb. Nə bilim, əşsi, bir mərdimazar çıxdı qarşıma. Yox, sağdı, adamı vurmamışam. Deyərəm, gələ, yaxşı, – deyib telefonu söndürdü.

Oğlan üzünü əlil arabasındakı adama çevirib əlindəki kartı ona uzadaraq dilləndi:

– Götür bunu, get burada yazılan ünvana, səni gözləyirlər.

– Niyə? Mən nə günahın sahibiyəm ki? Maşını siz aşırıdınız – desə də, əlini uzadıb kartı oğlandan aldı.

– Az danış, get, yoxsa başın ağrıyar, – deyib maşına qayıtdı.

Əlil adam arabasını əli ilə sürərək dalanı burulub gözdən itdi. Onun arxasınca baxan oğlan kişinin dalınca tüpürüb dedi:

– Dilənçi köpək oğlu, indi dilənib yığdığı pulları verərsən təzə maşına.

* * *

Rəisin gur səsi yarıaçıq qapıdan dəhlizə qədər yayılırdı. O, bərkdən danışib-gülür, kimə isə oğlundan fəxrlə danışdı.

– Bu il universitetə qəbul olunub. Hədiyyə? Hə, bağışladım. Ə, köpək oğlu bayaq zəng eləmişdi ki, bəs ona bağışladığım maşını əzib. Nə bilim, əşşi, deyir, bir mərdimazar kişi özünü yolun ortasına atıb. Bu da ki xam sürücüdür də. Qoy o adam gəlsin, görüm ondan nə qoparda bilirəm.

Bu söhbətdən sonra rəis danışdığı adamları sağollaşdı. Sonra uca səslə:

– Ay qız, orada gözləyən adamı burax yanıma, – deyib qaşqabağını tökərək, kreslonun arxasında yerini rahatladı.

Katibə qapını geniş açıb əlil arabasında oturan kişini kabinetə yola saldı. Rəis araba ilə qəbula girən adamı görüb təəccüblə gözlərini bərəldərək dilləndi:

– Ay qız, mən gözlədiyim adamı göndər, – dedi.

Katibə sızıla-sızıla:

– Rəis, elə həmin adamdı.

– Lənət şeytana! – deyən rəis kişinin üstünə çımxırdı. – A kişi, niyə mərdimazarsan?!

– Rəis, vallah, mənim heç bir günahım yoxdu. Sürətlə sürürdü maşını. Ona görə aşırıd, sonra da maşın yumbalanıb dəydi mənim darvazama. Darvazamı da əzdi. Kasıb adamam, vallah. Darvazamı necə düzəldirəcəyəm, heç bilmirəm.

– Darvazamı necə düzəldirəcəksən, bilmirəm, amma maşını düzəldirəcəksən!

– Qardaş, başına dönüm, mən kasıb adamam, necə düzəldirim maşını. Özüm də şikəst adamam, görürsən.

– Mənə nə var? şikəstənsən. Şikəstənsən, qaxıl otur evində. Tay küçəyə çıxıb özünü bilə-bilə maşının qabağına niyə atırsan, hə?!

– Bilə-bilə etmədim. Küçəyə də həkimə getmək üçün çıxmışdım. Kəsilmən ayağıma...

Rəis əlil adamın sözünü ağzında qoydu:

– Sənə nə lazımdır? – kinayə ilə güldü. Ayağını niyə kəsiblər, bilmirəm, amma onu bilirəm ki, mənim maşınımın pulunu kəsməyəcəksən. Eşitdin?!

Şikəst adam dözmədi, əsəbiləşdi:

– Mənim ayağımı döyüş bölgəsində – Qarabağda kəsiblər. Sən burada rahat yatanda mən güllə altında, döyüş bölgəsində səni, sənin qudurğan oğlunu qoruyurdum.

Rəis özünü itirdi. Kəkələdi:

– Qazisən... – deyər mızıldadı:

– Gərək ayaqlarını qoruyaydın, – dedi.

– Mənim ayaqlarım səndən, sənin oğlundan qeyrətlidir. Özüm döyüşdən qayıtsam da, ayaqlarım qayıtmadı. Vətən torpağına qarışıb orda qaldı.

Rəis duruxdu. Nə deyəcəyini bilmədi. Qarşısındakı adama haqsızlıq etdiyini bilsə də, özünü o yerə qoymadı. Özünü vətənpərvər adam kimi göstərərək dilləndi:

– Çıx get, qurban olasan Qarabağda qalan ayaqlarına. Dikbaş!

– Dikbaş? Hə, mənim üzüm ağ, başım dikdir! Qarabağım azaddır!

* * *

Əlil arabası rəisinin otağından azadlığa çıxdı. Keçmiş döyüşçü göz yaşları içərisində gülümsəyir, “Dikbaş” kimi gəlidiyi yolu məğrurcasına geri dönürdü...

P

inqilab isAQ

OEZİYA, POEZİYA

Hərdən mənə deyirlər: – Poeziya nədir? Susub çiyrimi çəkirəm, ani olaraq baxışlarım üfüqə dikilir. İçimdə cavab axtarışına çıxıram. Bir də baxıram ki, İlahi, nə gündəyəm. Qu desən, qulaq tutular. Sükut, sükut, sükut...

...Qələm əlimdə titrəyir, yoxsa bu həyəcandımı Poeziya? Bilmirəm, sadəcə, avtobusa tələsirəm... İçimdə yollar və saat... Gecikirəm – ömür isə dar macalda...

Çantamda nəvəmə aldığım rəngli kitablar, dərmanlarım, bir də heç kimə deyə bilmədiyim sirr dolu sirlərim...

Öz-özümə şeir pıçıldayıram – eşdirsinizmi?

İNDİ, İNDİ...

Getmə uzaqlara... bezdi o yollar
Bulana-bulana soyudu hava.
Üz-üzə oturub qapını örtsək,
Görərik sükutdu ən zalım dava.

Ta xəbər dalınca yüyürmə, gecdi...
Ləngitdik bahara açan çiçəyi.
Payız küləyinin hirsə sovurdu
Bir vədə arxanca qaçan çiçəyi.

Əcəl də əzəldən bərədə ovçu...
Min şübhə oyadar bir can ovuna.

Hələ də nağıllar uydururuq biz,
Quru təsəlliylə kimdi ovunan?

Bu gün də sözümü qoşdum adına
Ona da ayrılıq sahib çıxdı, bax.
Kimsə şam söndürüb... ulduz uçurdu,
Qurulu bir eşqi belə yıxdı, bax.

Daha dağıntı da, tozanaqdayıq...
Abad könül sevməz bayquş xisləti.
İndi yüz gümanı bir zamana yığ –
Gətirsən, ömrümə aydınlıq gətir.

2022

GEC, TEZ...

Yoxsa istəklərim qorxu böyüdü?
Çaşdırdı səni də dilimdəki söz.
Gör necə işıqlar çilıkləndi, bax,
Cavabsız suala bacardıqca döz...

Gördüyün mənə, pozduğun cığır –
Bir də ayaq basmaz xəyallar bura.
Ayın aydınlığı küsən yerlərin
Nədən sevdaları çatmaz uğura?

Hələ bilmədiyim sözdü olanlar,
Qaş-qabaq tökməklə könül açılmaz.
Utancaq bənövşə təbəssümündə
Gərək nəfəsini dərsən bir az.

Səhər o səhərdi, axşam o axşam...
Bir evin altıdı susub ağlayan.
Nə qədər ayrılıq çəksə də ömür –
Gec-tez yol açandı yolu bağlayan.

2022

BAX, ODUR...

Yaman arxayınığı bu boşluqlara
Gerçək yaşamağın xəyalları qıt.
Hardan gəldiyini hardan biləsən? –
Qayıt, gəlmədiyən tərəfə, qayıt.

O yorğun səmada bulud da incik...
Giley-güzarlardan olma xəbərsiz.
Dünyanın altını üstə çevirib
İndi bilirsənmi neyləmişik biz?

Qalmışığı ömürlə, vaxtla üz-üzə...
Sən demə, qış imiş – bəd, soyuq baxış.
O uçan yuvaya, quruyan çaya
Necə söyləyim ki, barışma, barış.

Bir də yaxşı düşün olacaqları,
Balta var, qorxusu meşə qurudur.
Yamanca inciyik bir-birimizdən, –
Görmürsən, dəryanı milçəklər udur...

Uzan kölgəliyə, utan demirəm –
Tər tökən zamanın bizim günahı.
Gərək yuxuların əlindən əlaq
Hər ötən gecəni, doğan sabahı...

Sanma dava-dalaş xeyir gətirə,
Hamımız bir yerdə dünyaya əlac.
Bütün günahlara xoş bir savabdı,
Bax, odur, puçurdu... əkdiyim ağac...

2022

SAĞLIQLA...

Bu dilsiz taleyə dil öyrədincə...
Sözüm, kəlmələrim yamanıb daşa.
Ayağa çəkənlər çəkdikcə mənə
Bəs nədən özləri keçirlər başa?

Hərə yerinə özü cavabdeh,
Kimi uşaq ağı... kimi də qoca.
Çör-çöp oyununda quş yuvaları...
Azmi sökülmüşük biz ev olunca.

Hələ də fəsillər – ömür fəslidi...
Hələ də arzumuz qış köynəyində.
Könül uçuranın, ağrı quranın
İnsafı bitəydi kaş ürəyində.

Bax, bu da hənirti, o soyuq daş da...
Qulaq ver, gör necə xəlvət danışır.
Mən də qəribliyə düşməyim deyə
Sükuta çəkmişəm dostu, tanış.

Getdiyim, yetdiyim mənzil qarşıda...
Yuxusu gecəmə duzlanmış yara.
Sözümü sağlıqla yaşamaq üçün
Ömür köçürürəm ta misralara.

2022

AYRILIQ

Yorur bizi bu yolların get-gəli...
Bir yoxuş da fəth olunmur arada.

Sükuta bax, pıçılı da oyatmaz –
Çarəsizdi sızıltılar yarıda.

Gün batanda gözlərimiz qaralır,
Duman çökür ayrılığın boyuna.
Gizlətməz ki payız da oyunları...
Yarpaq-yarpaq kölgəsini soyunar.

Sən fikirli, mən fikirli... göz-gözə,
Əl tutmağa bir əl tapmaz əlimiz.
Üfüqdürmə yenə həsrət zolağı,
Dərdə çatar, bəxtə çatmaz əlimiz.

Yenə sözsüz bəhanələr hünərdir...
Füsrət gəzir hər əzab hər görüşə.
Qisas yeri olmasa da ayrılıq
Yol tapdıqca yol uzadır həmişə.

2022

GÖR NECƏ ƏSİRƏM...

O söz dustağına, qıfıl bəndə bax,
İç-içə nəfəsə, qıfıl, bəndə bax.
Halıma acıyan qafil bəndə, bax,
Gör necə əsirəm o təbəssümə.

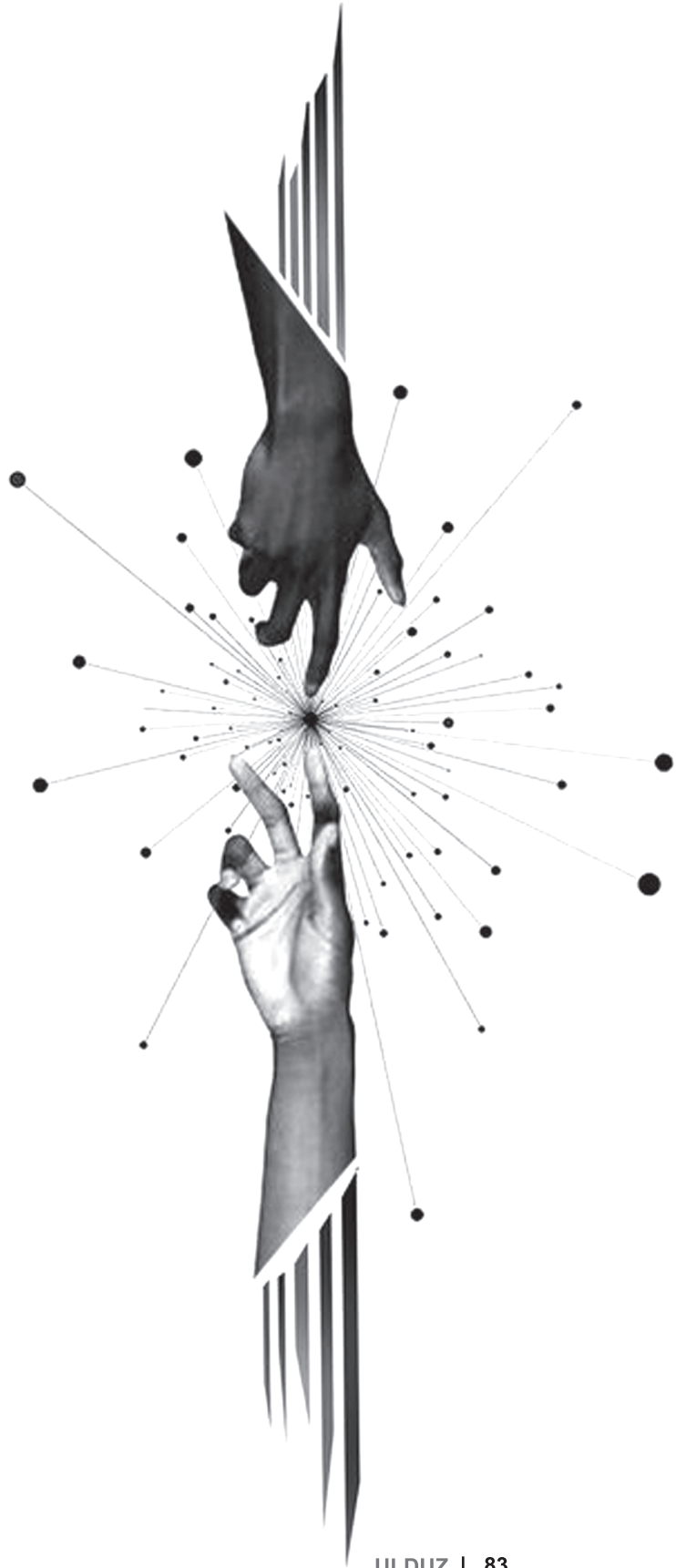
Azdımı o orman, gen dərəm sənə,
Canımı odumla göndərəm sənə,
İstəsən, yer dərim, göy dərim sənə,
Gör necə əsirəm o təbəssümə.

Çəkmə o tünlüyə, yığnağa məni,
Qəsdinmi oyaqdı yıxmağa məni?
Tələsmə qəlbinə yığ mağıl məni,
Gör necə əsirəm o təbəssümə.

Demə, yerişimin ləngəri yorğun,
Demə, döyüşümün səngəri yorğun,
Nə olsun, dağ, duman... çən gəlib yorğun,
Gör necə əsirəm o təbəssümə.

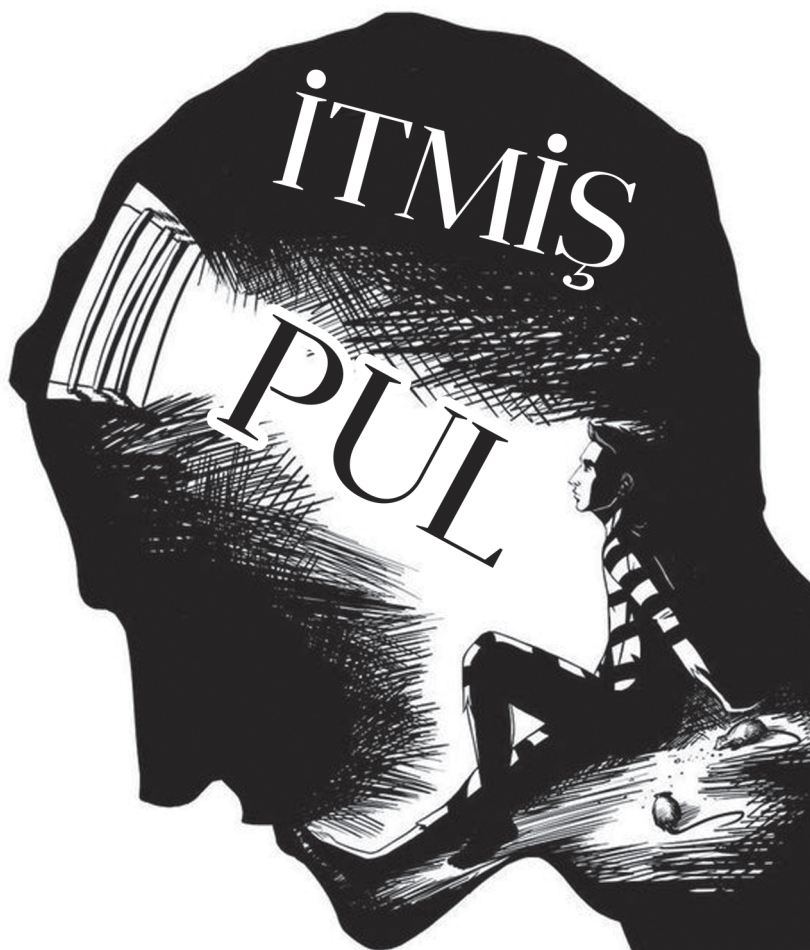
Çatmaz çataqlarım düyün, düyünə,
Qıyma, qaş-qabaqla ömür üyünə,
Eşqə yaxa açsan, könül döyünər,
Döyünər, öyünər o təbəssümə...

2022

İlqar İSMAYILZADƏ

(Turqayın acı hekayəsi)

Bu hekayədə rayon mərkəzindən xeyli uzaqda yerləşən ucqar bir kənd sakininin başına gəlmiş real və acı hadisədən bəhs olunur. Hekayənin əsas qəhrəmanı 18 yaşlı Turqaydır. Turqay hələ 5 yaşında ikən atasını bədbəxt hadisə nəticəsində itirmişdi, o vaxtdan zəhmətkeş anası və kiçik bacısı Aytənlə birlikdə böyük çətinliklə yaşayırdılar. Anası həyatıyanı sahədə tərəvəz əkib-becərir, evin ehtiyacını ödəməklə yanaşı, onların satışı ilə də məşğul olurdu. Bəzən maddi durumları çox ağır olanda qonşu kəndlərdə ev işində çalışaraq övladlarını saxlamaq üçün pul qazanırdı. Turqay və kiçik bacısı fədakar ananın zəhməti sayəsində böyümüş, boya-başa çatmışdılar. Turqay ananın evdən kənarında işləməməsi və evdə qalıb istirahət etməsi üçün özünə uyğun iş

axtarır, lakin kənd yerində belə bir işi tapa bilmirdi. Tək anası və balaca bacısını evdə qoyub Bakıda fəhlə işləməyə getməsi də düz gəlmirdi. Bütün bunlara rəğmən, ara-sıra həm yaşadığı kənddə, həm də qonşu kəndlərdə fəhlə və usta köməkçisi kimi çalışırdı. O, orta məktəbi yalnız natamam şəhadətnamə ilə bitirmişdi, maddi durumun aşağı olması, həm də yolun uzaqlığından onun yaşadığı kəndlə 8 km. məsafədə yerləşən qonşu kənddə orta təhsilini davam etdirə bilməmişdi. Bir neçə yaxın qohumu olsa da, yalnız Turqayın Rusiyada yaşayan dayısı onları fikirləşir, çətinliyə düşəndə imkanı daxilində onlara yardım əlini uzadırdı. Lakin iki əmisi və başqa qohumları atası dünyasını dəyişən gündən bəri onları heç düşünmür, vəziyyətləri ilə maraqlan-

mırdılar. Bu kiçik ailə birmərtəbəli, həm də kiçik və köhnə ata evində yaşayırdı. Bu ev, əslində, Turqayın babasından onlara qalmış ata evi idi. Mərhum atası bir neçə dəfə Rusiyaya işləmək üçün gedib yenidən ev tikməyə qərar versə də, kifayət qədər qazana bilmədiyindən buna nail ola bilməmişdi. İndi havalar yağışlı olanda evin hər iki otağı və eyvanına ara-sıra damırdı. Buna görə yağışlı havada su daman yerlərə böyük qazan və qablar qoyurdular.

Artıq mart ayının yarısı arxada qalmış, ağaclar tumurcuqlamış, ətraf yaşılalmış, bahar fəslinin müjdəçiləri sayılan qaranquşlar uçub gəlmişdi. Ötən ilin ortalarından etibarən ananın xəstələnməsi həm Turqayı, həm də bacısı Aytəni çox sarsıtmışdı. Turqay bu ilin ilk ayında anasını rayon mərkəzində yerləşən xəstəxanaya gətirib həkim müayinəsindən keçirmiş, onun ağır xəstə olduğunu öyrənmişdi. Lakin maddi durumları çox aşağı olduğundan Bakıda müalicə almağa və həkimin yazdığı bahalı dərmanları almağa imkanları çatmamış, yalnız ev şəraitində təbabət üsulu ilə hazırlanan dərmanlardan yararlanmağa çalışmışdı. Anasının müalicəsi üçün dayısından kömək istəsə də, dayısı maddi vəziyyətinin yaxşı olmadığından hələ ki pul yollaya bilməmişdi. Qarşıdan Novruz bayramı gəlirdi. Anası xəstə halda evi və həyət-bacanı təmizləsə də, Novruz bayramını qeyd etmək üçün əllərində heç bir pul, heç bir imkan yox idi. Neçə il idi ki, imkansızlıq ucbatından Novruz bayramına görə özlərinə yeni paltar da ala bilmirdilər. Ana adəti üzrə səhər günəş doğmazdan öncə yuxudan oyanıb evin işlərini görməli, çay hazırlamalı və daha sonra işləmək məqsədi ilə torpaq sahəsinə getməli idi. Lakin belə bir gözəl və ürəkəcan səhərdə evə tam səssizlik hakim idi. Turqay yuxudan oyanıb ətrafa baxdı və anasından səs gəlmədiyini duydu. Dərhal anası ilə kiçik bacısının yatdığı otağa yaxınlaşıb qapını astaca döydü. Səs gəlmədiyindən qapını yavaşca açıb içəri baxdı. Anasının yataqda uzandığını və yaxşı və-

ziyyətdə olmadığını gördü. Aytən isə ananın yanında uzanıb ona qısıllaraq yuxuya getmişdi.

– Ana! Sabahın xeyir! Niyə qalxmırsan? Axı sən bu vaxta kimi heç yatmırdın.

– Turqay, oğlum, bu gün heç yaxşı deyiləm. Heç ayağa qalxmağa belə təqətim yoxdur.

– Ana, sənə hazırladığım bitki suyundan gətirim?

– Yox, balam. Bitkidən hazırladığım dərman bitib. Gərək yenidən hazırlayaq. Bax gör imkan olsa, dayına yenidən xəbər yolla. Bu vəziyyətlə davam edə bilmirəm. Dayına de ki, ananın vəziyyəti çox ağırdır. Turqay anasına bir az xidmət göstərdikdən sonra qonşuluqda yaşayan dostunun evinə tələsdi. Qapını döyüb onu çağırdı. Sonra ondan Rusiyada yaşayan dayısına whatsapp vasitəsilə mesaj atmasını xahiş etdi. Əslində, Turqayın dostuna müraciət etməsinin səbəbi özünün mobil telefonu və internetə çıxışının olmamasına görə idi. Turqay evə qayıdıb anasının yanında əyləşdi. Anasının təqətsiz və ağırlı halına baxdıqca ürəyinə çox qorxulu fikirlər gəlirdi. Sanki tezliklə anasını itirəcəyini düşünür, ondan sonra həyatının qaralacağı kimi xəyallar içində batıb qalırdı. Bacısı Aytən də anasına qısıllaraq astaca ağlayır, göz yaşı töküdü...

Axşam saatlarına yaxın evə səssizlik, qəm-qüssə və kədərin hakim olduğu bir vaxtda birdən dostu onu səslədi. Dərhal həyətə tərəf qaçdı. Dayısından cavab gəlmiş xəbərini alıb sevinclə anasının yanına qayıtdı.

– Ana! Dayı cavab göndərmiş. Yazıb ki, mənim adıma 300 manat pul yollayıb. Səhər tezdən rayonda banka gedib pulu götürəcəm! Ana, narahat olma, pulu alan kimi həkimin yazdığı dərmanları alaram. Birisi gün isə səni yenidən rayona həkimə apararam. Yaxşı olarsan...

Bu xəbər xəstə və halsız vəziyyətdə olan ananı, bir də ona qısılmış ağlar gözlü bacını çox sevindirdi. Ananın gözlərindən yaş axdı və yavaşca ağlamağa başladı. Am-

ma ağlaya-ağlaya şükür edir, ona belə bir çıxılmaz vəziyyətdə yardım əlini uzatmış qardaşına dua edirdi. Turqay isə o gecəni səhərə qədər yata bilmədi. Yerində gah sağa, gah da sola fırlanıb fikirləşir, yarışevinc, yarıkədər sabahın açılmasını gözləyirdi.

O, günəş doğmazdan öncə hazırlaşdı, şəxsiyyət vəsiqəsi və ötən il həkimin anası üçün yazdığı, lakin imkansızlıq üzündən ala bilmədiyi dərman reseptini götürüb rayon mərkəzinə doğru yola çıxdı. Əlində bu qədər böyük məbləğdə pul olacağını düşünüb özü ilə uzun illər evdə saxladığı boş pulqabını da götürdü. Amma bəlkə də, buna heç ehtiyac yox idi... Bir az yol qət etdikdən sonra qonşu kənddən rayon mərkəzinə gedən bir yük maşını saxladıb mindi. Beləcə Turqay müəyyən müddətdən sonra rayon mərkəzinə çatıb bankın yerləşdiyi küçəyə tərəf tələsdi. Banka çatıb sevinclə içəri daxil oldu. İçəridə böyük izdihamın olduğunu gördü. Bir saat gözlədikdən sonra növbəsi çatanda dayısının onun adına yolladığı pulu götürüb özü ilə gətirdiyi pulqabına yerləşdirdi. Daha sonra pulqabını əynindəki gödəkcənin cibinə qoyub kəndə qayıtmağa qərar verdi. Amma o həm də keçən il həkimin anası üçün yazdığı dərmanları almalı idi. Onun dərman alacağı aptek kəndə gedən maşınların dayanacağına yaxın yerləşirdi. Turqay özünü itirmiş kimi dayanmadan hərəkət edir, bankın ətrafı və önündə hesabından pul çıxarmaq və eləcə də pensiyasını almaq üçün ora toplanmış adamları yara-yara tələsirdi. Təxminən 20 dəqiqəlik yol qət etdikdən sonra kəndə tərəf hərəkət edən maşınların dayanacaq yerinə çatdı və sevincindən aptekə getməyi belə unudaraq maşınlardan birinə əyləşib yola düşdü. Maşın hərəkət edərkən sevinc və ümid hissi ilə əlini gödəkcəsinin cibinə yaxınlaşdırdı. Lakin cibinin boş olduğunu görüb birdən-birə diksindi. Dərhal maşını saxlatdırıb pulunun itdiyini söylədi. Əvvəlcə aşının içində, sonra dayanacaqda axtarmağa başladı. Pulunu itirdiyini söyləyib,

ətrafdakılardan onu görüb-görmədiklərini soruşdu... Orada pulunu tapmadıqda gəldiyi yolla banka doğru geriye qayıtmağa qərar verdi və yol boyu sağa-sola baxaraq iztirabla geriye qayıtdı. Bəlkə də, bu, Turqayın ömründə üzləşdiyi ən ağrılı, ən acılı və ən sarsıdıcı hadisə idi. O, itmiş puldan daha çox, bəlkə də, ölüm ayağında olan xəstə anasını düşünür, itirdiyi pulla əziz anasını da itirəcəyini fikirləşirdi.

Banka çatan kimi yenidən ətrafdakılar və ətrafda yerləşən dükanlara bir-bir yaxınlaşaraq pulunu itirdiyini bildirdi, onlardan pulunu görüb-görmədiklərini soruşdu. Lakin bir cavab almadı, bəlkə də, heç kəs onun nə çəkdiyini anlamır, bəlkə də, anlamaq istəməirdi. Çünki ətrafdakı adamlar özünü və öz rahatlığını düşünən kimi görünürdü. Turqay banka daxil olub məsul şəxslərə pulunu itirdiyini söylədi. Lakin onlar bundan xəbərsiz olduqlarını, hansısa tapılmış pulun qeydə alınmadığını bildirdilər. Turqay bütün bunlardan sonra özünü çox çətin və acı bir durumda hiss etməyə başladı. Anladı ki, artıq itirdiyi pulu tapmaq mümkün olmayacaq. Lakin yenə də tam ümitsiz deyildi. Bankın önündə dayanıb gəlib-gedənlərə yaxınlaşaraq pulunu itirdiyini söyləyir, ümidini üzürdü...

Artıq günəş batmaq üzrə idi. Hava get-gedə qaralırdı. Turqay bu vəziyyətdə kəndə qayıtmağı münasib bilmədiyi üçün gecəni rayon mərkəzində qalmağa qərar verdi. Hava soyuq olduğundan hansısa parkda və ya küçədə gecələyə bilməzdi. Buna görə rayon məscidlərindən birinə gedib gecəni orada qalması düşündü. Cibindəki qəpikləri toplayıb iki ədəd pirojki aldı, aqlığına qalib gəlməyə çalışdı. Məsciddə gələndə orada 3-4 nəfərin olduğunu görüb sakitcə bir küncə yaxınlaşdı. Bura yarıqaranlıq olduğundan məsciddə olan azsaylı adamlar onu görmədilər. Beləliklə də, orada yığılmış nalçaların arxasında özünə yatmaq üçün balaca bir yer hazırladı, kəndərli və ümitsiz halda uzanıb gözlərini yumdu. Nə qədər yatmağa çalışsa da, san-

ki ölüm ayağında olan xəstə anası və kiçik bacısını düşünür, düşdüyü bu çıxılmaz vəziyyətdən necə qurtulmağıyla bağlı fikirlərdən rahatlıq tapa bilmirdi. Turqay illər boyu evdə saxladığı pulqabını özü ilə gətirib bankdan götürdüyü pulları da pulqabına yerləşdirdiyinin yanlış və yersiz hərəkət olduğunu fikirləşib özünü danlayır, məzəmmət edirdi. O, pulunun ya əlini cibindən çıxararkən yerə düşdüyünü, ya da kiminsə onu izləyib izdiham içində cibindən götürdüyünü düşünürdü. Lakin bu fikirlər onun itirdiyini geri qaytara bilməzdi. Gözlərinə yuxu gedənə kimi Tanrıya yalvarır, itirdiyi pulu tapmaqda ona yardımçı olmasını diləyirdi...

Gözlərini açanda artıq saatin 9-10 rədlərində olduğunu gördü. Dərhal məsciddən çıxıb bank tərəfə getməyə tələsdi. Lakin məscidin gözətçisi onu yolda yaxalayıb gecəni məsciddə qaldığını, əsəblə bunun yolverilməz olduğunu söylədi. Turqay başına gələnləri gözətçiyə danışdıqda yaşlı kişi dayandı, əsəbləri sakitləşdi və gözləri doldu. O, Turqayın cibinə 2-3 manat pul qoyub ümiddən düşməməyi, pulu itirdiyi yerə gedib yenidən axtarmasını tövsiyə etdi. Həm də bildirdi ki, günorta namazı vaxtı məscidə gəlib məscidin axunduna olanları söyləyib ondan yardım ala bilər. Turqay ağsaqqal ilə sağollaşdıqca yoluna davam etdi. Bankın ətrafında saatlarla dayanıb dünənki kimi pulu axtarmağa, divarlara yazılan elanları oxumağa başladı, puldansa heç bir xəbər olmadı və heç kim onun itirdiyi pulu tapdığını söyləmədi. Günorta çağı azan səsinə eşitcək məscid gözətçisinin məsləhətini xatırladı və dərhal məscidə getdi. Məscidin həyətinə çatanda orada 15-20 nəfər vardı. Onlar artıq namazı qılıb məscidi tərk edirdilər. Ətrafdakılardan məscidin axundunu soruşdu, qapının girişində nuranı bir ruhani ilə üzləşdi. Ona salam verib başına gələnləri danışdı və gözətçinin ona verdiyi məsləhəti xatırlatdı. Məscidin axundu onu təmkinlə və ara-sıra hövsələsiz şəkildə dinləyib dedi: "Ay bala! Mən başa

düşə bilmirəm ki, pulu, imkanı olmayanlar nə üçün mənim yanıma gəlirlər! Pulun yoxdur, get işlə, qazan! Əlin-ayağın var. Şikəst deyilsən ki! Pul itirmisən, get tap, ən azından diqqətli ol ki, itməsin. Anan xəstədir, Allah şəfasını versin! Mən pirəm, yoxsa bank? Mənim bankım yoxdur ki, hər yoldan ötənə pul verim. Mənim də balalarım var. İndi sənə pul verdim, o birisinə əl tutdum, bəs onda balalarımı hansı pulla saxlayım?!" Turqay bu sözləri eşidəndə pərt olub çox pis hala düşdü. Özünü daha da alçalmış, daha da üzülmüş və məğlub kimi hiss etdi. Məscidin axundu isə onunla sağollaşmadan özünü ağsaqqala (ona pul üçün axunda müraciət etməyi məsləhət görmüş gözətçiyə) çevirib onu verdiyi məsləhətə görə danlamağa başladı. Bu zaman əlindəki mobil telefonuna gələn zəngə görə telefonunu açıb kiminləsə gülə-gülə danışdı. Bir az danışdıqdan sonra çox bahalı avtomobilinə əyləşib uzaqlaşdı...

Turqay dərdinin üzərinə gəlmiş böyük pərtliklə yenidən banka tərəf getdi. Axşam saatlarına kimi ac-susuz halda orada və ətraf yerlərdə itirdiyi pulu axtarmağa başladı. Lakin heç bir nəticə olmadı. Yalnız bir neçə dəfə yaxınlıqda olan kafeyə yaxınlaşıb krantdan doyunca su içə bilməmişdi. O, anasının hansı vəziyyətdə olduğu və hansı hisslər keçirdiyini düşündükcə az qala dəli olurdu. Çünki anası xəstə halında oğlunun başına nəşə pis bir hadisə gəldiyini də düşünə bilərdi. Üstəlik, onun çəkdiyi acılıq və xəstəlik vəziyyəti çox ağır və dözülməz idi. Düşünürdü ki, bəlkə də, itirdiyi pulu tapan adam bu pulların, əslində, ağır xəstəlikdən əziyyət çəkən və sanki ölüm ayağında olan əziz anasının dərman-həkim pulu olduğunu bilsəydi, qəlbinə mərhəmət hissi gələr, pulu sahibinə çatdırmadan oradan uzaqlaşmazdı. Amma görün, onun itirdiyi pulu tapan şəxs bu qədər doğru-dürüst idimi?! Beləcə ürəyində danışır, müxtəlif ehtimallar irəli sürür və ilk növbədə özünü qınayırdı. Çünki bu acı hadisə ilk öncə onun öz diqqətsizliyi ucbatından baş ver-

mişdi. Günəş batana qədər orada dayanıb itirdiyi pulu axtarmaqla vaxt keçirdi. Anlar, saatlar ötdükə Turqay itmiş pulunu bir daha tapmayacağına əmin olmağa başlayırdı. Lakin bu dəfə də kəndə qayıtmağa üzü gəlmədiyindən rayonda gecələməyə qərar verdi. Bir yandan aclıq və susuzluqdan dodaqları qurumuş, bir yandan da mart ayının soyuq havasından titrəyirdi. Yaxınlıqda yerləşən dörd-beş mərtəbəli yaşayış binalarına doğru gedib binaların istiliyini təmin edən qazanxananın arxasında borulara yaxınlaşdı. Boruya toxunduqda olduqca isti olduğunu görüb gecəni həmin boruların üzərində yatmağı fikirləşdi. Əslində, onun gecələmək üçün bundan başqa bir yeri də yox idi. Beləliklə də, yaxınlıqdakı dükanın zibil qutusuna atılmış bir neçə boş və quru kartonu yığıb özü üçün qazanxanadan çıxan istilik boruları üzərində yatacaq hazırladı. Xəstə və əziz anasının vəziyyəti, çarəsiz balaca bacısının durumu, üzləşdiyi uğursuz olay və qarşıdan gələn Novruz bayramı barədə düşünüb parlaq ulduzlarla dolu səmaya baxır və gözündən yaş damlları yanaqlarına axıb-tökülürdü. Beləcə yuxuya gedib yatdı...

Səhər başının üzərində dayanmış orta yaşlı bir kişinin səsinə yuxudan ayıldı. Bu, qazanxananın işçisi idi. Onun nə üçün burada yatdığını, haralı olduğu və niyə evə getmədiyini dayanmadan soruşurdu. Turqay heç nə demədən ayağa qalxıb uzaqlaşdı və yolda üzünə su vurub bir daha ümitsiz halda banka tərəf yollandı. Amma bu dəfə heç kimə yaxınlaşmadan və heç kəsdən bir söz soruşmadan yalnız qaşqabaqlı və acıqlı halda ətrafı axtarmağa məşğul oldu. Bu zaman onu ötən günlərdə bir neçə dəfə görən orta yaşlı dükən sahibi gülə-gülə soruşdu: "Ay bala, nə oldu, pulunu tapa bildin?!" – Yox, tapa bilmədim. – Əşi, pulu itirdinsə, səndən getdi. Özünü zəhmətə salıb axtarma! Hamı sənin kimi ürəyi təmiz deyil ki...

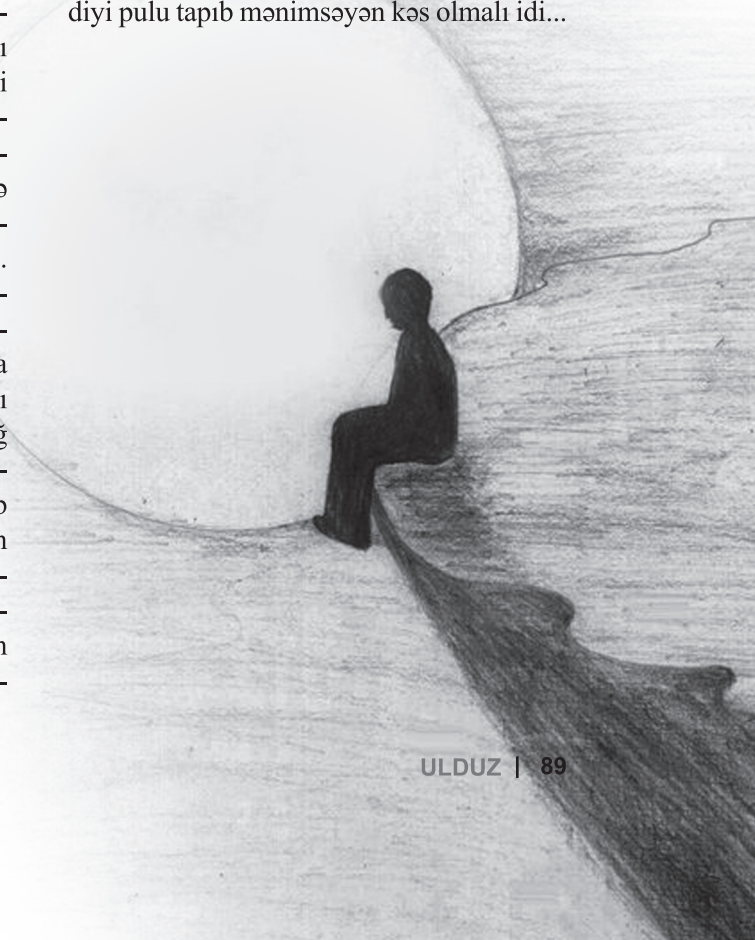
Onun bu sözləri Turqayın ümitsiz qəlbini daha da möhürlədi. Bundan sonra ax-

tarışa davam etməyin mənasız olduğuna daha çox inanmağa başladı. O düşünürdü ki, pulu tapsa, ilk öncə aptekdən həkimin yazdığı dərmanları alacaq, daha sonra bazarı qeyd etməyə lazım olan xırda bazarlıq edəcəkdə. Hətta anası və balaca bacısını sevindirmək üçün kiçik hədiyyələr almağı da düşünürdü. Amma bütün bunlar onun gerçəkləşməyən arzuları, xəyalları idi. Bütün bunları düşünəncə özündən asılı olmadan gözlərindən yaş axırdı. Birdən ürəyinə hardansa qəribə bir hissə və acılıq həsrəti gəldi. Dərhal xəstə anasını düşünüb necə olursa-olsun, kəndə qayıtmağa qərar verdi. Kəndə gedən maşınların dayanacağı yaxınlığında apteki görüb içəri girdi. Orada orta yaşlı mədəni və təkminli bir kişini gördü. Bu, əslində onun indiyədək adını eşitdiyi və ilk dəfə gördüyü Qabil doktor idi. Kənddə bir neçə dəfə onun yaxşı insan olduğu və imkansız adamlara nisyə dərman verdiyi, bəzən isə qarşılıqsız yardım etdiyini eşitmişdi. Yaxınlaşıb salam verdikdən sonra başına gələnləri və anasının xəstə vəziyyətdə olduğunu söylədi. Qabil doktor ondan həkimin yazdığı resepti istədikdə, Turqay ötən il həkimin yazdığı resepti evdən çıxarkən pulqabına qoyduğu və onun da pullarla birlikdə itdiyini bildirdi. – Oğlum, bax mən sənə nisyə dərman verərəm. Səni tanımasam da, doğru danışdığına inanıram. Amma reseptsiz sənə necə və hansı dərmanı verə bilərəm?! – Əmi, bəlkə anamın xəstəliyinə uyğun dərman verərsən? – Yox, bu, yolverilməzdir. Yalnız xəstəliyi dəqiqləşdirməklə iş bitmir. Hər xəstəliyin öz dərəcəsi, öz dərmanı olur. Həkimin müayinəsindən sonra yazdığı iynə-dərmanları təsbit etmək lazımdır. Sən də ki onların adını belə bilmirsən... Turqay bu cavabdan çox sarsıldı. Sağollaşdı ümitsiz halda aptekdən çıxmaq istədikdə Qabil doktor onu çağırıb dedi: – Dayan, ən azından bir neçə sakitləşdirici dərmanlar verim, apar. Sonra reseptlə gələrsən, dərmanları olduğu kimi verərəm. Bunu deyib içərisində 2 dərman, bir də 10 manat pul olan bir paketi ona

uzatdı və bunların bir hədiyyə olduğunu söylədi. Amma dərmanları hər gün yeməkdən sonra 3 dəfə içilməsini söylədikdə Turqay tutulub qaldı. Axı onların evində gün ərzində üç dəfə yemək olmur və imkansızlıq ucbatından yalnız bir dəfə sadə yemək yeyə bilirdilər. O hər şeyə rəğmən, dərmanları alıb təşəkkür etdi və kəndə gedən maşınlardan birinə minib yola düşdü. Ən arxa sırada pəncərənin kənarında əyləşərək özünə qapılmışdı...

Axşam saatları idi. Günəşin batmasına hələ təxminən 2 saat qalırdı. Turqay yol boyu narahatlıq və pərtlik içində idi. Evə hansı üzlə və necə gedəcəyini, anasına nə cavab verəcəyini fikirləşirdi. Özünə qapanıb dərinədən düşündüyündən maşında əyləşmiş insanların danışmalarını heç dinləməirdi. Lakin ara-sıra maşında əyləşən bir neçə nəfərin bir-biri ilə danışdığı və kiməsə rəhmət oxuduqlarını, "Allah rəhmət eləsin!" sözünü dediklərini eşitdi. Özünə dərinədən qapandığı və fikrə getdiyi üçün bu barədə dərinə getmədən danışanlara fikir vermədi. Nəhayət, kəndə çatdıqda maşından düşüb utanc və xəcalət, həm də ümitsizliklə evlərinə doğru hərəkət etməyə başladı. Uzaqdan həyətlərinə baxanda evlərinin qarşısında adamların toplandığını görüb həyəcanlamağa başladı. Hərəkətini sürətləndirərək evə tərəf qaçdı. Evə çatanda evin içərisindən ağlaşma səslərini duymağa başladı. Ağlaşma səslərini eşidincə sanki bütün vücudu soyudu, anasının başına pis hadisə gəldiyini anlamağa başladı. Turqay evə daxil olanda qonşular ona başsağlığı verməyə, səbirli olmağı tövsiyə etməyə başladılar. Bir-iki nəfər isə ona acıqlanıb indiyə qədər harada itib-batdığını soruşdu. Evlərinin kiçik eyvanında üzü ağ parça ilə örtülmüş bir cənazəni görüb diksindi. Bu onun xəstə halında yataqda əzab çəkən anasının cənazəsi idi. O, xəstəliyin şiddətindən dözməyib bu gün səhər saatlarında dünyasını dəyişmişdi. Ətrafa baxanda bacısı Aytəni gördü. O, ağlamaqdan doymuş kimi halsız haldıydı, qonşu qadın-

ların biri qucaqlayıb nəvaziş göstərirdi. Turqay anasının üzünə örtülmüş ağ parçanı qaldıraraq ona sarıldı və hönkürtü ilə ürəkdən ağlamağa başladı: "Ana, bizi qoyub hara gedirsən? Bəs mənə və Aytəni kimə tapşırırsan? Ana, qalx ayağa, ölmə! Bizim sənə ehtiyacımız var. Ay ana, ana, ana..." Ətrafdakılar onu sakitləşdirib otaqdan həyəətə çıxartdılar. Əslində o, pulu itirməsəydi, anasına lazım olan dərmanları vaxtında alıb gətirər, onun sağalması üçün lazım olan işləri görə bilirdi. Lakin həm bütün bunların olmaması, həm də evin tək oğlunun uzağa gedib 3 günə qədər xəbərsiz qalması ananın ölümünü tezləşdirmişdi. Bəlkə də, onun itirdiyi pulu tapmış və ya onu oğurlamış şəxs həmin pulla özünə və ailəsinə bir neçə günlük xoş anlar yaşatsa da, əslində, Turqayın ailəsi üçün əbədi kədər və acılığı ərməğan etmişdi. Sonra anasının dəfn işləri yerinə yetirildi. Onu kənd qəbristanında, həyat yoldaşının məzarı yanında torpağa tapşırıdılar. O vaxtdan sonra Turqay hər il mart ayı gələndə kədər, qəm-qüssə dəryasına batır, mənəvi əzab çəkirdi. Lakin əsas mənəvi əzab çəkməli olan onun pulunu cibindən oğurlayan və ya onun itirdiyi pulu tapıb mənimsəyən kəs olmalı idi...

Ədalət SALMAN

ANA TƏBİƏTİN SARIŞIN QIZI

Xətrinə kim dəyib bu qız payızın,
Bənizi saralıb solur, görürəm.
Bulud yaşmağına bürünən qızın
Şimşək saçlarını yolur, görürəm.

O yağış, gözünün kökü saralmış
Bu qızın ayrılıq göz yaşdımı?
O kötük – həsrətdən yanıb qaralmış
Nakam sevgisinin başdaşdımı?

Bu soyuq baxışlı sarışın gözəl
Dönük taleyindən haçan yaradı?
Ayağı altına tökülən xəzəl
Hansı vəfasızın məktublarıdı?

Şirin xəyallara inanar yenə,
Tanrı da heç üzmez ümid işığın.
Baş qoyub sazının sarı siminə,
Ovudar ruhunu Sarı Aşığın...

...Payızı düşündüm min kərə azı,
Sarıya boyandı duyğularım da.
Ana təbiətin sarışın qızı
Sığmar köksümə yuxularımda...

QƏDİMİ KIŞILƏR...

Hər əsən küləkdən dönməzdi halı,
Öyüdlə kəsərdi hər qeylü-qalı.
Buxara papaqlı, əli əsalı
Qədimi kişilər, köhnə kişilər.

Hamı üz tutduğu evi pir idi,
Hakimlək qərarı, sözü bir idi,
Elin söykəndiyi dağın biriydi
Qədimi kişilər, köhnə kişilər.

Məclisdə sözünün yerin bilərdi,
Gələn bəlanı da ellə bölərdi.
Kişitək yaşardı, mərddək ölərdi
Qədimi kişilər, köhnə kişilər.

Kim giley edərdi, kim ağlayardı,
Başının üstünü tez haxlayardı.
Bircə kəlməsilə qan bağlayardı
Qədimi kişilər, köhnə kişilər.

El-oba hamısı doğma kəsiydi,
Haqqın keşikçisi, haqqın səsiydi.
Halallıq, kişilik nişanəsiydi
Qədimi kişilər, köhnə kişilər.

Aldada bilmədi dünyanın malı,
Yerişi ləngərli, özü həyalı,
Əli dəstəmazlı, dili dualı
Qədimi kişilər, köhnə kişilər...

...Ellə ağlamadıq, ellə gülmədik,
Son tikəmizi də ellə bölmədik.
Heyif, sizin kimi ola bilmədik,
Qədimi kişilər, köhnə kişilər.

NECƏ ALDADIM ÖZÜMÜ?

Üzü üzlər görənlərdən
Qaçıb gizlədim üzümü.
Dedim, uzaq olaq şərdən,
Əyri yozdular düzümü.

Qapı açılır oğruya,
Baxan tapılmır doğruya.
Ürəyim düşüb ağrıya,
Daha qalmayıb dözüümü.

Çoxu zatını bildirir,
Xalqı özünə güldürür.
Baxıb qurduunu öldürür,
Mən tox saxladım gözümü.

Min əzab gördüm, ölmədim,
Dərdi tək çəkdim, bölmədim.
Əyilmək nədir, bilmədim,
Dedim hər vaxt haqq sözümü.

Başım daşdan-daşa dəyib,
Məni yağış, tufan döyüb.
Yalandan xoşbəxtəm deyib,
Necə aldadım özümü?!

QİYAMƏTƏ ÇATMIŞIQ, BƏLKƏ...

Barat Vüsala

Yuxuma gələnlər başıma gəlir,
Gördüyüm yuxular çin olur, qağa.
Xoş gündə yanımda mələk olanlar
Dar gündə bəs niyə cin olur, qağa?

Çoxalib yuxuma haram qatanlar,
Şeytanlar yuxuma girməzdi mənim.
Vəzifə taxtında lövbər atanlar,
Yanımda dursam da, görməzdi məni.

Tanrı qismətini beləmi yazıb, –
Ac toyuq yuxuda darı görəcək?
Səhərdən axşama əlləşən kasıb
Ancaq yuxusunda varı görəcək?

Divlər Cırtanları yuxuya verib
Əlindən alırlar qismətini də.
Həyatda yuxunu tərsinə görüb
Gizlədə bilmirsən nifrətini də!

Gəlib qiyamətə çatmışıq, bəlkə,
Bu köçün önünü dayandıran yox.
Qəflət yuxusunda yatmışıq, bəlkə,
Tutub yaxamızdan oyandıran yox.

Dünyanın əşrəfi, ey bəni-Adəm,
Qəlblərdə yaxşılıq toxumu bitir.
Elə bu həyat da yuxu kimidi,
Göz açıb yumunca ömür də bitir.

BOŞ VER, A ŞAİR...

Başını sal aşağı,
Çalış arı sayağı.
Görsən dayaz, bayağı,
Boş ver, a şair, boş ver.

Uzaq ol quru şərdən,
Enmə durduğun yerdən.
Zümrümə et şeirdən,
Boş ver, a şair, boş ver.

Şax dur, nə sın, nə əyil,
Düz əyrini kəsir, bil!
Qozbel düzələndeyil,
Boş ver, a şair, boş ver.

Pislik etsə də nadan,
Qalma yaxşılığından.
Yorulacaq daş atan,
Boş ver, a şair, boş ver.

Fərq etməz onu öysən,
Ya da üzünə söysən.
Dağtək səbrinə söykən,
Boş ver, a şair, boş ver.

HAQQIN KÖTƏYİ

Səsinə hay verən olmaz, ha çığır
Haqlının payını haqsız yeyəndə.
Yanıram, tüstüm də təpəmdən çıxır
Haqqı tapdalayan haqdan deyəndə.

Qorxma, haqq yolunda çəkilsən dara,
Yenə meydan oxu haqsızlıqlara.
Bilmirsən bu qatıq ağdı, ya qara
Yalanlar həqiqət donu geyəndə.

Şimşəktək yalandan boş-boş çaxırıq,
Layiq olmayana medal taxırıq.
Hamımız lal kimi susub baxırıq
Haqqın tərəzisin şeytan əyəndə.

Mənsəb sahibində görmədim qürur,
Hansı halal pulla imarət qurur?
Abırlı abırına söykənib durur,
Arsıza aş gəlir gümüş ləyəndə.

Çıxmaz, qovlamasaq bağdan köpəyi,
Milçəkdən qoruyar arı pətəyi.
Dünya düzələcək, haqqın kötəyi
Haqsızın başına bir gün dəyəndə!

ZÜLÜMƏ BAX...

Sən yoxsan, bir boşluq var
İçimdə neçə gündü.
Bir ruh kimi gəzirəm,
Bu həyat yox, sürgündü.

Halsız halımı görən
Ölümü güldürürəm.
Ötməyib, acıq verən
Vaxtı da öldürürəm.

Sən yoxsan, dünya bomboş,
Hər şey düşüb gözümdən.

Səni küsdürdüyümçün
Küsmüşəm öz-özümdən.

Yaşamaq – həyat eşqim,
Mənim ürək dərmanım.
Dönməsən, oxunacaq,
Bil ki, ölüm fərmanım.

Elə pəjmürdəyəm ki,
Düz yolu da azıram.
Zülümə bax... bu yaşda
Həsərət şeiri yazıram...

\

Ah... o sənli günlərim
Geri qayıda bir də.
Qəfil yağış başlaya,
Olmaya bir çətir də.

Yağışdan gizlənməyə
Yer də tapa bilməyək.
Yağış islətsin bizi,
Qaçıb evə gəlməyək.

Dabanını qaldırır,
Yenə sarıl boynuma.
İslanmış cücə kimi
Alım səni qoynuma.

Yanıımızdan ötənlər
Baxıb "dəli"dir, desin.
O tum satan qarı da
Yenə bizi söyməsin.

Baxmayıb baxışlara
Ürək deyəni edək.
Yenə yağışın altda
Tutub əl-ələ gedək...

...Heyif, gənclik illərim
Geri qayıtmaz bir də.
Yaşar sənli günlərim
Şirin xatirələrdə.

MƏNƏ MƏNDƏN YAXINSAN...

Dayanmısan önümdə,
Kırpiyimin altında.
Yenə səni gəzirəm
Göyün yeddi qatında.

Bu qədər yaxın ikən,
Nədən uzaqsan belə?
Aşa bilməyəcəyim
Yoxsa bir dağsan belə?

Sənə nəfəsim dəyir,
Əllərim çatmır, niyə?

Nə qədər dözmək olar
Səninlə sənsizliyə.

Tanrı sınağısanmı,
Yoxlayırsan səbrimi.
Düşəm qarşında ölüm,
Oxşayasan qəbrimi...

...Mənə məndən yaxınsan,
Mənim deyilsən ancaq.
Yatmadığım yuxumsan,
Yatsam, çinmi olacaq?

santa y- aun me despierto al eco de tu risa de vuelta atras donde aveces esta
unca se fue. Si cada quien va jugando hoy su vida con lo que cree de lo que
tan definitivos tan decididos a purificarnos. Lo cierto es que hace unos meses m
lo cuento es por que estas volviendo a volviendo vendras con los dias el tiempo
que solo me ha quedado d

joetter30906

santa y- aun me despierto al eco de tu risa de vuelta atras donde aveces esta
unca se fue. Si cada quien va jugando hoy su vida con lo que cree de lo que
tan definitivos tan decididos a purificarnos. Lo cierto es que hace unos meses m
lo cuento es por que estas volviendo a volviendo vendras con los dias el tiempo
que solo me ha quedado d
sich...a
hubo
un ma...na y-
que...o que
hicimos de lo que
serian nuestros
dientes caminos que
esa tarde se dividian.
Hacia donde anduvimos
sin buscarnos que limpios
fueron quedando los dias y-
el cielo inquieto y- nocturno
los sueños que sorprenderia. Tu
y- yo tan lejos de aquellos amantes
que a su pesar van borrando los dias
que alguna vez se alejaron distantes
para olvidar lo que ya no serian. Y hoy
que me ha dado la suerte un camino te
vuelvo a encontrar. Te miento si digo no haber
pensado que era posible y- que sucederia y-
algo se mueve y- recrea esta eminente escena
y- nos la envia. Y me recuerda el verte tantas
cosas que en algun sitio he dejado en suspenso
que solamente han estado esperando por este momento.
Que si un dia fueron tuvieron sentido para volver a
enfrentarnos delante dejando atras al tiempo y- sus
avismos con sus llamadas y- sus visitantes. Para el reencuentro
que hoy- tengo contigo y- en este lugar. Yo se que siempre
se sigue delante y- que nos llenamos de otros nuevos dias y-
al eventual transcurrir de las tardes un dia vi el batir de las
alas de ayer. Más no partio tu recuerdo incesante y- aun me
despierto al eco de tu risa de vuelta atras donde aveces estas
pero que hago con tanto que nunca se fue. Si cada quien va jugando
hoy- su vida con lo que cree de lo que le enseñaron y- andamos siempre
tan definitivos tan decididos a purificarnos. Lo cierto es que hace unos
meses me da por ponerme a esperar. Si te lo cuento es por que estas volviendo
amaneciendo vendras con los dias el tiempo pasa y- por que no te tengo es
que solo me ha quedado tu partida. Ayer deje de guardarte canciones hoy-
te propongo esta y- me voy- dejando la puerta abierta para que a tu vuelta no
dejes de entrar. no dejes de entrar. Hasta la fecha siempre hubo un mañana y-
que es lo que hicimos de lo que serian nuestros dientes caminos que se dividian
Hacia donde anduvimos sin buscarnos que limpios fueron quedando los dias:
el cielo inquieto y- nocturno los sueños que sorprenderia. Tu y- yo tan lejos de aque
amantes que a su pesar van borrando los dias que alguna vez se alejaron distan
para olvidar lo que ya no serian. Y hoy- que me ha dado la suerte un camino te vue
contrar. Te miento si digo no haber pensado que era posible y- que sucederia y- a

İlhamə NASİR

ALLAHIN KOLLEKSİYALARI

Uşaqlıqdan, yəni özümü xatırlayandan beləyəm. Kimdə bir balaca uyğunsuzluq görmüşəmsə, ondan uzaq durmuşam. Heç vaxt özümü həmin uyğunsuzluğa adaptasiya edə bilməmişəm. Ona görə də dostsuzluqdan əziyyət çəkmişəm. Yadımdadır, birinci sinfə gedəndə bir qızla dostluq etməyə başladım. Mənə valideynlərindən bəhs edəndə belə bir dialoqumuz oldu:

– Bilirsən, atamın boyu nə boydadır?

– Nə boyda?

– Laaaap hündür, 5 metr...

– O ağac boyda olar? – həyətdəki şam ağacını göstərdim.

– Ondan da hündür.

Evə gələndə bütün günü qızın atasını təsəvvür etməyə başladım. Onun yerişini, qapıdan içəri girməyini, masa arxasında oturmasını, çarpayıda uzanmasını. Ən maraqlısı isə bu idi ki, qızını qucağına alıb göyə qaldırsa, dünyanı büsbütün görə biləcəkdə. Qərribə gəlsə də, inanmışdım qıza. Adam niyə yalan danışsın ki? Elə deyirsə, deməli, elədir! Bilmirəm bu cür qəbul etməyim aldığı tərbiyədən idi, yoxsa yarıdılışımdan. Tərbiyə deyəndə ki, mən buna tərbiyə deməzdim, rejim deyərdim. Bəli, bizim evdə ciddi rejim hökm sürürdü. Uşaqlıq azadlığını, ərkəsöylüyunü əlimizdən alan rejim.

Nə isə... Bir gün atası gəlib qızı məktəbdən götürəndə gördüm boyu mənim atamın boyundan da qısadır. Çox sarsıldım. Ən azından maraqlı təsəvvürləri-

mi itirdim. Elə həmin gün o qızdan uzaq durdum. Bundan başqa, müəllim dərslər sovruşan vaxt kimsə “başım ağrıyır” deyib ağlayanda ona yazığım gəlib üzölməyim. Sonradan məlum olurdu ki, dərslərini bilmədiyi üçün elə edirmiş. Başqalarını da saydıqca saymaq olar. Bu kimi şeylər mənə tənhaləşdırırdı. Ağlım kəsəcəm dərəcədə özü-özlüyümdə Allah babaya şikayət edirdim. Əslində, olanlar normal şeylər idi, yəni uşaq ağı. Amma mən də uşaq idim axı. Elə bu xarakterimlə, bu yanaşmamla, bu cür uyğunsuzluqlarla, narazılıqlarımla və ən əsası, bu “səyliyim”lə birgə böyüdüm. Düzdür, indi narazı qaldıqlarım fərqli idi və çoxunun da mənə ziyanı yoxuydu. Məsələn, şit-şit deyib, gülənlər, özlərini “qaqas” kimi aparan qadınlar, arvad kimi aparan kişiciklər, diqqət çəkmək üçün artistlik edənlər və o artistliklərə də artistlik edib inananlar, özlərini yazıqlığa vuranlar, saxtakarlar, hamam suyundan dost tutanlar, işlərini keçirtmək üçün əyilənlər, sınanlar, nə bilim, nələr, nələr... Bunların mənə nə ziyanı vardı ki? Di gəl, nə olsun, görəndə qıcıqlanır, əsəbiləşirdim. Yenə axşamlar yuxuya getməzdən əvvəl eyni şikayəti edirdim: “Ay Allah, belə mənasız adamları nə məqsədlə yaratmışsın?” (böyümüşdüm deyə, ta baba demirdim) Axır, bir gün bezdim, kənardan durub özümə tamaşa elədim. Gördüm nə? Sən demə, bütün problemlər mənə dəymiş. Əlimi göyə tutub nə təhər bağırıdım, elə bildim, tavan deşildi. Dedim, ay Allah, belə qəliz adamları, səyləri niyə yaratmışsın axı?

Təzəcə yuxuya getmişdim ki, gördüm tavanın həmin deşiyindən bir əl uzanıb yapışdı yaxamdan. Dedi, “A bala, nədir, nə istəyirsən? Sənin mənim kolleksiyalarımla nə işin var? Niyə ölmürsən öldüyün yerdə? Yaratdığım gündən canımı yığmışsın boğazıma”. Dedim, onda yerimi dəyiş! Dedi, cəzalısan, səni ömrünün axırına qədər bu mühitdə, bu şəraitdə, bu ətrafda saxlayacağam. Bir də səsin çıxsın, səni albomumun bundan da bəttər nümunələr olan vərəqinə

yapışdıracağam. Daha hər şeylə razılaşmışam. Dinmirəm, danışmıram, nəyimə lazımdır!? Məsələn, indi nağıl edəcəyim hadisə. Qoy öncə bunu deyim, sonra nağıl edərəm. – “Ay Allah baba, başına dönüm, şikayət etmirəm ha, elə-belə dostlarla söhbət-ləşirəm”.

Hə, deməli, illər öncə Binəqədidə həyət evində yaşayırdım. Onda oğlum balacaydı. Qonşuluqda Gülüm adında bir gəlin kirayədə qalırdı. Dolu əndamlı, parıltılı, toppuş sifətli, qonur, uzun saçlı, xoş simalı bir qadın idi. Hələ yeriyəndə arxasını qəribə bir əsdirməyi vardı. Bilmirdim, özü elə edirdi, yoxsa yaradılışdan eləydi. Əri haqqında müxtəlif fikirlər deyirdi. Gah deyirdi, ərim narkomandır, qızıllarımı oğurlayıb qaçıb, gah deyirdi, ərim başqa qadına qoşulub gedib, gah da deyirdi, ərim Rusiyada itkin düşüb. Hamısına da inanırdım.

Bir qızı vardı, haradasa, mənim oğlumla yaşdı. Günü bizdə keçərdi. Oğlumla pleysteyşin oynayırdılar. Yatandan-yatana evlərinə gedərdi. Üst-başı həmişə çirkin içində olardı. Arada oğlumun paltarlarından ona geyindirib, özünüküləri maşına atıb yuyurdum. Anası Gülüm də bizə gəlib-gedəndən sonra gərək iki gün qapı-pəncərəni açıq qoyasan ki, iyi evdən çəkilsin. Uzun saçlarından yağ damırdı. Qonşular hər onu görəndə danlayırdılar ki, cavan gəlin sən, özünə fikir ver. Elə mən özüm də bir neçə dəfə tərifləyə-tərifləyə, üstüörtülü məzəmmət etmişəm. Ən azından “başını yu” deyirdim. Çünki özüm baş yumaq kimi bir alışqanlıqdan əziyyət çəkirdim. Başım yuyulmamış darvazadan bayıra çıxa bilmirdim. Arada özümü Əfliqaya da oxşadırdım. Əfliqanın 70 yaşı olsa da, heç vaxt ailə qurmamışdı. Yəni qız qarımışdı. Amma ümidi yaşlanmaq bilmirdi. Qapıları döyülən kimi tez qaçıb başını yuyardı. Elə bilərdi ki, gələn elçilərdir. Yaş saçını dümdüz ortadan ayırıb arxadan kip bağlayardı. Stulu altına çəkib başını aşağı salar, gözlərini qırpa-qırpa bir müddət elə oturardı. Sulu saçı kürəyini islatdığından tez-tez qulunc

olardı. Peşman idin evlərinin yanından keçməyə. Çəğirib belini ovxalatdırardı.

Nə isə... Bir dəfə başımı yuduğuma görə özüm özümü danlayırdım. Bu vaxt Gülümün qızı qayıtdı ki, xala, sən də mamam kimi elə də. Dedim, necə, qızım? Dedi, mamam saçını dibdən qırxdı, deyir, yumaqdansa belə yaxşıdır. Məəttəl qaldım. Daha doğrusu, inanmadım. O cür saç qıymaq olardı? Darvazadan çıxanda gördüm Gülüm başında kepka, bizə tərəf gəlir. Dedim, ay qız, hanı sənin saçların, niyə qırxdın? Kövrəldi, qoluma girib bir az kənara çəkdi.

– Keyfimdən qırxmamışam e, bacı, siz bilmirsiniz, heç kimə deməmişəm, bəs mənim “xərçəng” xəstəliyim var, – dedi.

Bıy dədə, yer-göy başıma uçdu. Nə hala qaldım, Allah bilir. Bir də gördüm Gülümün iri gövdəsinə nətər yapışmış, qucaqlamışamsa, məni özündən qopara bilmir. Ha itələyir, özündən ayırammır.

Sonra xəbər yavaş-yavaş qonşulara da yayıldı. Hər gün bir dəstə qonşu yığılıb, bazarlıq edərdik, pay-pürüslə gedərdik Gülümgilə. Darvazalarının ağzına qədər ağlaşardıq, sonra gözüümüzü silib, yalandan gülə-gülə girərdik içəri ki, eynini açmaq. Hərə bir iş görürdü. Kimi yeməyini bişirərdi, kimi qabqasığını yuyardı, kimi evi təmizləyərdi, mən də ütüləmə işinə baxardım. Alt paltarlarına qədər ütüləyib qatlayardım. Alt paltarı da ki elə bil toy çadırı idi. Ütünü bu başından o biri başına aparıncan canım çıxırdı. Aylarla qalaqlanmış zibilini də atıb dağılışırdıq evə. Birimizin də huşu kəsmirdi ki, həkimin yazdığı reseptə baxmaq, köməyi bu sahədən edək. Hələ mənə ən məsuliyyətli və vacib iş də tapşırılmışdılar – ərimni tapmaq. Heç olmasa uşağına sahib çıxsın. Deyirdilər, sənin ətrafın genişdir, maraqlanıb tapa bilərsən. Mən də hər gün evdə məşq edirdim, görüm o xəbəri necə deyə biləcəm ona. Gah kövrəlirdim, gah hönkürürdüm. Hələ arada başıma kələğayı da atırdım.

Bir gün qonşulardan biri dedi ki, vallah, Gülümü parkda bir kişi ilə ələ-ələ tu-

tub gəzən gördüm. Başqa biri dedi, Gülüm bir maşında qabaqda oturub harasa gedirdi. Sonra biri dedi, gecələr Gülümgilə bir kişinin gəlib-getdiyini özüm görmüşəm. Belə-belə qonşularda ona qarşı bir soyuqluq yarandı. Görəndə yollarını da dəyişirdilər. Gülüm də ağını çıxartmışdı. Ta heç kimi saymırdı. Abır-həya etmədən ləpəbiğ kişini yanına salıb məhəllə marketinə girirdi. Nə vaxt da baxırdın, ağzı işləyir. Gündən-günə də şişib, əndazədən çıxırdı. Balaca burnu, incə dodaqları şişman ovurlarının arasında itib-batmışdı. Özü də etdiklərinin fərqi deyə, qonşuların soyuqluğuna əhəmiyyət vermirdi. Bir dəfə uşağı bizə ötürəndə tutdum onu. Dedim, ay Gülüm, sən niyə bu qədər kökəlmisən, az ye da. Yenə qoluma girib, məni kənara çəkdi.

– Elə bilirsən keyfimdən kökəlməmişəm? Məni “xərçəng” bu hala salıb, – kövrəldi.

Yenə eyni şey baş verdi. Möhkəm qucaqlayıb, tərini qoxusunu ciyərimə çəkdim.

Qonşulara hay saldım. İndi hərə öz gördüklərini başqa səmtə yozdu. Son nəticə belə oldu ki, yazıq Gülüm ömrünün sonlarını yaşayır deyə, bütün tanış-bilişlə, qohum-əqrəbayla isti münasibət saxlayır ki, ona bir şey olsa, kimsə uşağına yiyə çıxsın. Yenə pay-pürüş və Gülümün evi. Bir gün hay düşdü ki, Gülüm qoşulub bir nəfərə qaçıb. İndi ev yiyəsi axtarır, tapa bilmir ki, aylarla yığılan kirayə pulunu alsın.

İllər keçdi, Gülümdən heç bir xəbər olmadı. Mən özüm də şəhərə köçəsi oldum deyə, Binəqədi ilə əlaqəm kəsildi. Bu yaxınlarda marketdəydim. Kassada işləyən gənc qız diqqətimi çəkdi. Qaşının üstündəki iri, qara, aypara şəklində xalı məni özünə cəlb elədi. Həm də siması çox doğma gəlirdi. Yaxınlaşıb, “sən Gülümün qızısan?” – soruşdum. Diqqətlə üzümə baxıb, “bəli” dedi. Ürək eləmədim anasını soruşmağa. “Bir dəqiqəlik vaxtını mənə ayıra bilərsən?” – soruşdum. Kassanı yanındakı qıza

tapşırıb bayıra çıxdı. Dedim, qızım, mən filankəsəm, yadına gəlir? Üzünə eynən balacılığının təbəssümü qondu. Qucaqlaşib görüşdük. Yavaşca “maman” deyib dayandım. Bu dəfə təbəssümünü şıltaq bir gülüşə dəyişib, “eh xala, mamamı görsən, tanımarsan, mədəkiçiltmə əməliyyatı elətdirib, olub incə-mincə bir qız” – dedi. Dərindən nəfəs aldım. İçimə səs salacaq bir “şükür” pıçıldadım. Sonra “bax bu binada qalırıq” barmağı ilə bizim binanı göstərdi.

Bəlkə də, Gülümlə nə qədər rastlaşmışıq. Amma necə tanıya bilərdim axı? Həm burada yaşamağı ağıma gəlməzdi, həm nə qədər illər keçib, həm də arıqlayıb dəyişib.

Həmin gündən gözlərim hər yerdə onu axtarmağa başladı. Ən azından xırıltılı sə-sindən, yerindən, dünyaya laqeyd baxan gözlərindən tanıyardım. Bir gün səhər iş gedəndə gördüm məndən öndə incə bir xanım gedir. Arxadan armudu stəkana oxşayır. Ombasının “vibrasiya”sından tanıdım. Hə, bu, Gülüm idi. Nə qədər arıqlasa da, ombasının həcmi yerindəydi. İxtiyarsız “Gülüm!” çağırıdım. Dayanıb geri baxanda çaşdım. Az qala bir-birinə yapışan ovurdları, qabarıq alma sümükləri, ağ iri dişləri, dişlərini örtməyə gücü çatmayan şişirdilmiş dodaqları Gülümün ola bilərdimi? Yəni özünü kəndçimiz çoban Tapdığın yabısına necə oxşada bilər bizim bu Gülüm?

Yadımdadır, yabı arıqlayıb yararsız olduğundan Tapdıq kişi açıb örüşə ötürmüşdü ki, gedib harada canını tapşırır, tapşırınsın. Yabı da nə ölən kimi ölürdü, nə də qalan kimi qala bilirdi. Eləcə gəlib müqəvva kimi bulağın başında durub dişlərini ağardır-dı. Uzaqdan ağaran dişlərini görəndə elə bilirdin, yoldan gəlib keçənlərə, su daşıyanlara, eləcə dünyanın gərdisinə baxıb gülür.

İndi bu Gülüm də eynən həmin yabı kimi gülürdü, dişlərini bağlaya bilmirdi. Amma gözlər, laqeyd baxışlar yerində idi, dəyişməmişdi. Bir müddət dayanıb bir-birimizə baxdıq. Görünür, o da yaddaşını format edib, məni xatırlamağa çalışırdı.

Bəlkə də, “tanımamaq” üçün yollar fikirləşirdi. Baxma, Binəqədiddə iz qoyub qaçmışdı. Gülümsəyib, “bu nə gözəllikdir, ay Gülüm, barbi kimi qız olmusan!?” deyib, üzərinə getdim. Səmimiyyətim planını pozdu, deyəsən. Qucaqlayıb görüşdü mənimlə. Qəfil ağına nə gəldisə, yenə qoluma girib, kənara çəkdi məni: Eh, ay bacı, elə bilirsən keyfimdən arıqlamışam? Xərçəng məni bu günə qoyub, – səsini titrətdi.

Bıy dədə, bu dəfə cin tərəmə nə təhər vurdusa, istədim tutum onun “xərçəng”indən küçə boyu sürüyüm. Tez özümü cəmləyib, üzümü göyə tutdum. Dedim qələt eləyirəm, ay Allah, mən kiməm ki, sənin kolleksiyalarına qarışam. Sənə də qurban olum, kolleksiyana da. Bir də baxdım xeyli kənardan Gülümün səsi gəlir:

– Səylərinə şükür, Xudaya!

ÇOPUR

Kökünün üşüməsinə, gövdəsindəki sıyrıntıların göynəməsinə ayılıb gözlərini açdı. Nə baş verdiyini anlaya bilmirdi. Hərda olduğunu da kəsdirəmmədi. Yenidən gözlərini yumub yavaş-yavaş sakitləşməyini gözlədi. Qulaqlarına cızıltı kimi dolan pıçıltı səslərini indi açıq-aydın eşidə bildi. Diksindi, ürək-ürək ətrafına boylandı. Yaxşı ki, günün günorta çağıydı, bağı rahat gördü, yoxsa gecə olsaydı, bəlkə də, kökü quruyardı qorxudan. Ha boylandı, bir tanış ağac gözünə dəymədi. Həndəvərindəki yad, nabeləd ağacların nəzəri ona tuşlandığını hiss edincə vahimələnirdi. Bağın başı ilə ilan kimi qıvrıla-qıvrıla, düz böyründən axıb keçən arxı görünə başqa bağa

köçürüldüyünü anladı. Kövrəlsə də, ağlamadı, özünü tutdu. Çünki çoxlu gözlər zillənmişdi ona.

Bağdakı ağacların ən gənciydi qovaq. Əvvəl-əvvəl heç cür uyğunlaşa bilmirdi təzə bağa, darıxırdı. İllah da boranda, külək-də sığındığı anası üçün. Gövdəsinin ucu göynəyirdi ondan ötəri. Yetim görkəmi almışdı, utancaqlığı da bir tərəfdən əziyyət verirdi ona. Başını qaldırıb ətrafındakılara doğru-düzgün baxammırdı. Amma hiss edirdi ki, bağdakı ağaclar bir-birlərinə ondan pıçıldaşırlar. Tez-tez “yaraşıqlıdır” sözü qulağına dəyəndə lap utanırdı. Yaxşı ki, arx yanından axırdı. Gecələr cırcıramalar, gündüzlər də şitəngi qurbağalar eybəcər səsləriylə tullanıb-düşüb bir az onun eynini açmağa bilirdilər.

Vaxt keçdikcə bu darıxma, utancaqlıq sovrulub getdi. Artıq burdakı ağaclarla qaynayıb qovuşmuşdu. Yeri də rahat – düz bağın girəcəyində, arxın qırağında. Gündəngünə boy atan şux qəddi-qaməti bağdakı bütün ağacların, tinglərin, pöhrələrin, şivlərin gözünü onda qoymuşdu. Bunu özü də bilirdi. İxtiyarsız qımışırdı. Hələ qonşu bağdakı hündür, az qala boyu buludlara çatan yaşıl qovağa baxanda daha da qürrələnirdi. Bilirdi ki, bir-iki ilə onun da boyu elə olacaq.

Fəsillər əvəzlənə-əvəzlənə yaza çatan-da bağda əməlli-başlı canlanma baş verdi. Qış yuxusundan yenidən oyanmış ağacların başı qol-budaqlarına qızılca kimi tökmüş tumurcuqlarına qarışmışdı. Qovaq bir az da boy atıb yaraşığını artırmışdı. Hamıdan əvvəl sarı çiçəklərlə bəzənən bəstəboy zoğal gözlərini bir an ondan ayırammırdı. Onu qısqanan cavan ağaclar tələsik çiçək açmağa can atır, özlərini qovağa göstərməyə çalışırdılar.

Qovaq ilə üzbəüz, arxın qırağında sıra ilə düzülən iyde ağaclarının salxım çiçəkləri bağın bütün havasını dəyişmişdi. Xoş ətri və yağışdan sonra işıldayan parlaq gövdələri ilə qovağı əməlli-başlı bihuş edə bilmişdilər. Amma qəfil gözləri düz yanındakı əyri, qara, çopur üzüm tinginə sa-

taşanda qanı qaralırdı, kefi pozulurdu. “Bunun burada nə işi var?” əsəbiləşirdi. Yaraşılıq iyde ağaclarına qoşulub onu məsxərəyə qoyurdu, gülürdü. Çopur ting bu məsxərədən heç cür canını qurtara bilmirdi. Neyləsin, yaradılışı bu cür çopurdu, əyrirdi, qaradı. Məkanını da özü seçməyib. Fikirdən daha da əyilirdi, daha da çopurlaşırıdı, daha da qaralırdı. Əlacı olsaydı, ya quruyardı, ya da bağın kimsəsiz bir yerinə çəkilirdi. Dəfələrlə qovaqdan “sənin yerin qara kolların arasındır, bura yox” tənələrini eşitmişdi.

Boyu uca olduğundan hamını rahat görə bilən qovaq arada küləyi bəhanə edib silkələnərək ağ pambıq öpüşləri bütün ağaclara göndərirdi. Onun bu hərəkəti gövdəsini sarı şirə basmış, heç bir ağacın marağında olmayan qoca giləs ağacını çox əsəbiləşdirirdi. Ağ pambıqlar şirəli gövdəsinə yapışdıqda daha da eybəcər görkəm alırdı. Ağaclar şaqqanaq çəkib gülürdülər. Bir gün əsəbini cilovlaya bilmədi: “Ay cavan qovaq, çox da qürrələnmə, bala, artıq böyümüsən, az qalib, kimə lazım olduğunu, nəyə lazım olduğunu biləcəksən, onda görüm necə qürrələnəcəksən?!” – dedi.

Yayın gəlişi bağda isti əhvali-ruhiyyə yaratmışdı. Ağaclardakı çiçəklər meyvələrlə əvəzlənmişdi. Bağın girəcəyində olduğundan gələni ilk qovaq qarşılayırdı. Amma bağa gələnlər ona məhəl qoymadan hərə bir meyvə ağacına tərəf qaçırdı. Səbətlərini meyvələrlə doldurub yenə onu görmürlər kimi yanından keçib gedirdilər. Deyəsən, qoca giləs sözləri ona indi çatırdı. Payıza qədər bağda hər gün eyni ab-hava yaşandı. İnsanlar kimi, cavan ağacların da artıq marağında olmadığını anlayanda özünü gözdəndüşmüş kimi hiss edirdi.

Yayın hay-həşirindən sonra elə bil ağaclar yorulub süst düşmüşdülər. Bağa qəribə bir sakitlik çökmüşdü. Aradabir iyde və heyva ağacının ətrafında adamlar görünürdü. Hava da get-gədə soyumağa başlayırdı. Bağ payızı qarşılamağa tam hazır idi. O biri ağaclar kimi, qovaq da yarpaqlarını

tökməyə başladı. Onsuz da bir ağac kimi bacardığı təkə bu idi: yarpaqlamaq və yarpaqlarını tökmək.

Bir gün səhər-səhər iki nəfər düz gəlib qovağın yanında dayandı. İnsan dilini anlamasa da, diqqətlə dinşəyib, onları seyr etdi. Adamlar bir az çək-çevir etdikdən sonra ordan uzaqlaşib qonşu bağa getdilər. Az keçmişdi ki, qəribə bir səs bütün baği silkələdi. İlk dəfə idi o, belə bir səs eşidirdi. Bu vaxt qonşu bağdakı, həmişə fəxr etdiyi hündür, yaşlı qovağın böyürə-böyürə yerə yıxıldığını gördü. Bütün varlığıyla əsməyə başladı. Adamlar kəsilməmiş iri gövdəni hissə-hissə doğrayıb bir az aralıda görünən yarımçıq tikiliyə tərəf aparırdılar. Qəfil yaddaşında püskürən qoca giləs sözləri onu kökünə qədər sarsıldı. Qolbudağındakı tək-tük saralmış yarpağını belə qımıldatmadan donub qaldı. Gövdəsindən uçub gedən ruhu bir azdan özünə qayıdanda artıq nəyə lazım olduğunu anladı.

Gecəydi, arxdakı qurbağaların qurultusu bütün baği başına almışdı. O, bu səslə sükutu pozub var gücü ilə bağırmaq istədi. Özünü güclə tutub saxladı. Amma o bağırmanı öz içində duya bilirdi.

Bağdakı ağacların hamısı rahat yatdığı halda, təkə üzüm tingi yatmamışdı. Qara, çopur boynunu qovağa tərəf əyib üzgün baxışlarla onu seyr edirdi. Deyəsən, o da eşidilməyən bağırmanın təsirindəydi.

Bütün gecə taleyi ilə savaşan qovaq səhərə yaxın təslim olub, onu gözləyən aqibətlə razılaşmışdı. Daha bağa, ağaclara tərəf yox, özündən ixtiyarsız qonşu bağdakı kəsilən yaşlı qovağın boş yerinə baxırdı.

Soyuq qış hər yerdə olduğu kimi, bağda da özünü göstərməkdə idi. Ağaclar ağ qar yorğanı üstlərinə çəkib qış yuxusuna getmişdilər. Qovaq fikirdən dərin yuxuya gedə bilməsə də, arada mürğüləyirdi. Tez-tez səksəkəylə ayılıb ətrafına nəzər salırdı. Heç yazın gəlişini, fəsilin dəyişməsinə istəmədi. Dərin yuxuya getməyə çalışırdı. “Kəsəcəklərsə, məni yuxudaykən kəssinlər, nə ağrını hiss edim, nə də yerə sərildilər,

yimi ağaclar görsün” düşünürdü. Yaz gəlmişdi. Qışı tam yata bilmədiyindən gövdəsinə ağır yorğunluq çökmüşdü qovağın. Elə hey yuxulamaq istəyirdi. Amma bağdakı canlanma, gövdəsini qıdıqlayan yaz günəşinin ılıq şüaları buna imkan vermirdi. Halsız-halsız başını qaldırıb bağa boylananda tam fərqli ab-hava onu qəfil oyatdı. Keçən yaz özlərini ona göstərməyə çalışsan, “yaraşlıdır” deyib onu dillərindən düşürməyən gözəlçə ağaclar indi baxışlarını cavan armud ağacına dikmişdilər. O, varlığına nifrət etdi. Dərin ah çəkib, baxışlarını bağdan ayırdı. Bu vaxt canında qəribə bir hərarət hiss etdi. Çopur üzüm tinginin ona necə sarıldığından xəbəri olmamışdı. Daha bir söz demədi, susdu. Onsuz da heç bir şeyin fərqi yoxuydu, həyat onun üçün artıq sönmüşdü. Bir müddət sonra gövdəsi boyunca ona sarılan üzüm tingi öz enli yarpaqlarıyla onu az qala görünməz hala saldı. Qovaq çopur tingin etdikləri anlamasa da, ona mane də olmadı.

Onun kəsilməyindən duyulmuş düşən iy-də ağacları öz aqibətlərindən qorxurdular, çünki kəsilsə, onların üstlərinə yığılacadı. Qovağa olan əvvəlki sevgi indi nifrətə çönmüşdü. Bunu qovaq özü də hiss etməmişdi. Bağdakı hay-küy səslərindən yayın gəlişini anlamışdı. Amma üzümün enli yarpaqları ona bağdan meyvə daşıyan adamları görməyə imkan vermirdi. Yaxşı da ki, heç görmürdü. Bir müddət sonra bağda adamlar seyrəldilər. Görünür, yayın sonları idi. Amma birdən-birə səs-küy yenidən çoxaldı. Həm də düz qovağın ətrafında. Diksindi, cəld yarpaqların arasından macal tapıb ətrafına boyladı. Ətrafındakı əlində səbət tutan adamların onun qol-budaqlarından sallanan iri, şirəli üzüm salxımlarını dərməyə çalışdıqlarını görəncə gözlərinə inanmadı. “Necə yəni, adamlar meyvə üçün ətrafıma yığılıb?” Bəlkə, yuxu görür, ya da xəyal qurur, – deyə, düşündü. Amma yox, bu, gerçək idi. İçində naməlum bir hiss baş qaldırdı. Heç vaxt duymadığı bir hiss. Hə, bu əsl ağac hissiy-

di. Meyvələri toplanan ağac. Çönüb bağa, qoca gilasa, gözəlçə iydelərə baxdı. Onun hayqırtılı gülüşü bütün bağa yayıldı. Bağdakı ağaclar lal-dinməz ona baxırdılar. İstədi ona sarılan çopur tingi bağrına bassın, amma etmədi, buna üzü gəlmədi.

Daha kəsilməkdən qorxmurdu. Həm ağac sevgisi qazanmışdı, həm də insan.

Bir gün səhər tezdən üzüm ona daha möhkəm sarılaşaraq əsməyə başladı. Bu əsmə qovağın da bütün gövdəsini titrətdi. Aşağıda iki nəfərin danışdığı səsləri eşidildi. Onlardan biri əlində elektrik mişarı tutub qovağı kökündən başına qədər süzürdü, o birisi isə taxta nərdivanı ağaca söykəyib üstünə çıxdı. Bu dəfə qovaq öz kəsilməyindən yox, ona sarılan, ona sevgi verən, onun başını uca edən çopurun aqibətindən qorxdı. Kəsilməyindən ona da xəbərlənmişdi. Öz ağac dilində qopardığı fəryadı – “Nolar, əvvəl üzümü ehmalca məndən ayırın, sonra məni kəsin” sözlərini adamlara çatdırmaq bilmədi. Sadəcə, astadan çopura “bağışla” deyər pıçıldaya bildi. Bağdakı bütün ağaclar bu mənzərənin tamaşasındaydı. Çoxunun canına qorxu düşsə də, diqqətləri qovaqla tingdə qalmışdı.

Nərdivanın üstünə çıxan adam əlində iki salxım üzümlə aşağı düşüb salxımın birini yerdə mişar tutan adama verdi. Onlar üzüm yeyə-yeyə, bir-birinə sarılmış olan bu ağacları nəzər salaraq bir qədər söhbət etdilər. Sonra nə fikirləşdilsə, mişarı da götürüb çıxıb getdilər. Sonralar onlar ora yenə qayıtsalar da, daha mişarla yox, səbətlə qayıtdılar.

Beləcə fəsillər bir-birini əvəz etdi. Onlar birlikdə qol-budaq ataraq yaşlandılar. Qovaq çopuru düz başının üstünə – gövdəsinin ucuna qədər çıxartmışdı. Çünki onun yeri elə, həqiqətən də, ora idi.

Həmin o qara, çopur üzüm tingi nəinki qovağa, bağdakı bütün ağacları sevgi dərsi, hörmət dərsi, həyatla mücadilə dərsi keçdi. O, qovağı tənədən, kəsilməkdən qurtarsa da, ona həyat, uralıq bəxş etsə də, onu vicdan əzabından qurtara bilmədi.

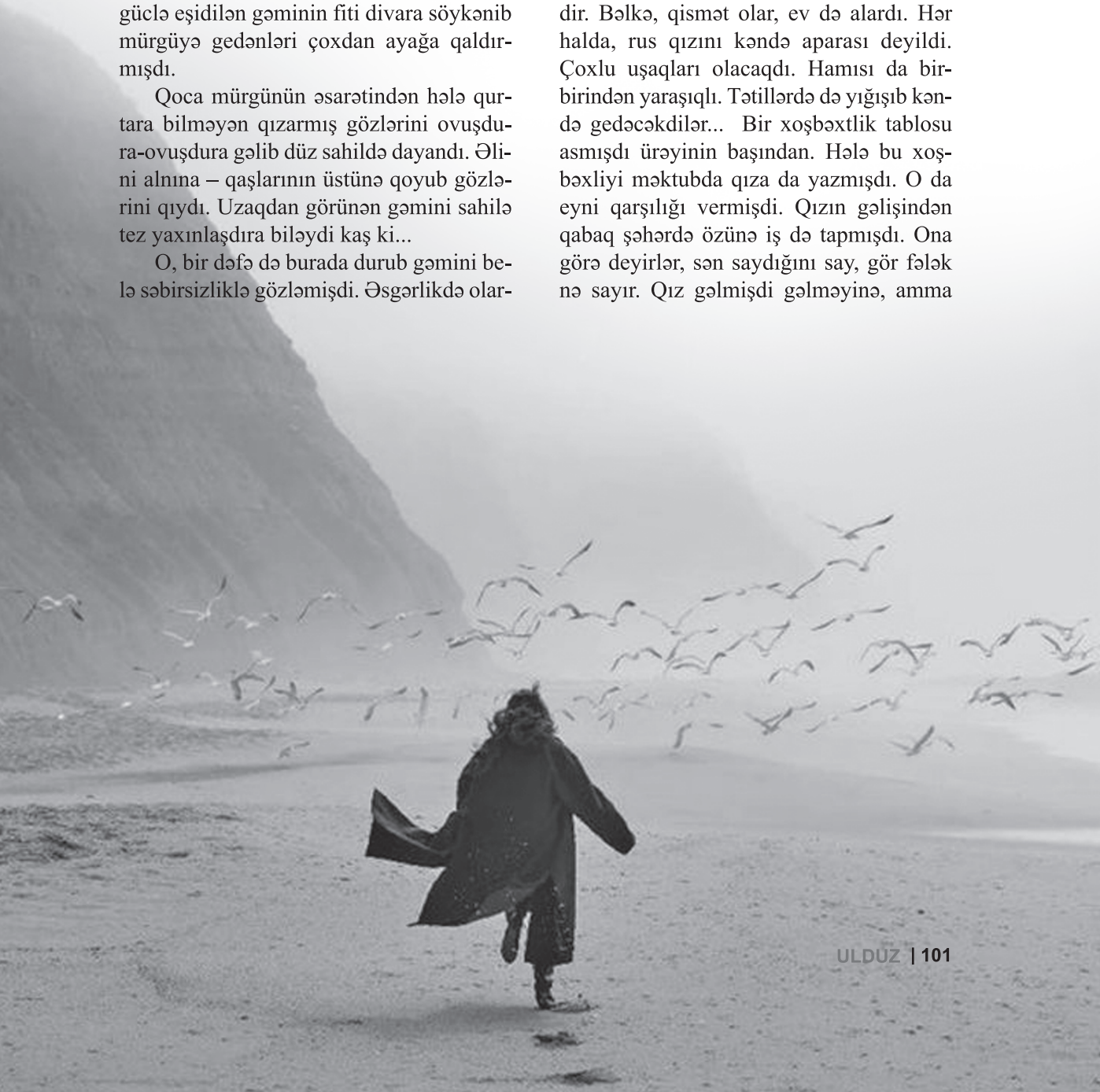
YÜK

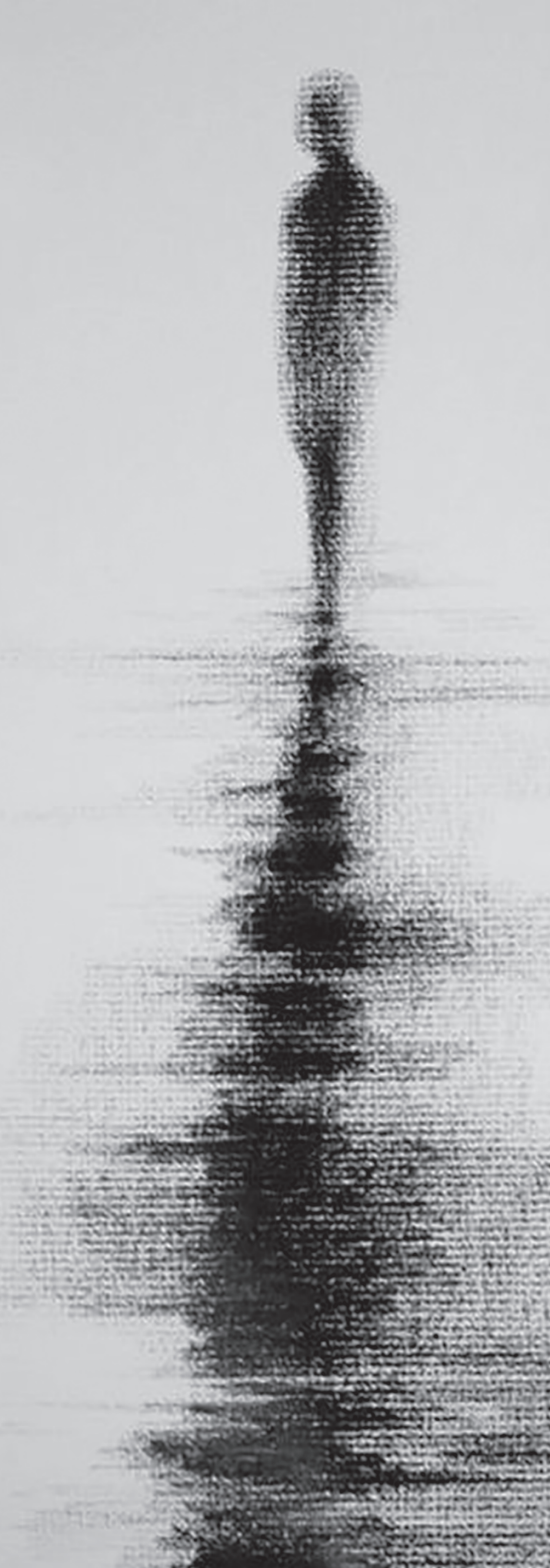
Qışın lap oğlan çağı olsa da, həmin səhər qərribə bir gün doğuşuyla açıldı. Çəpəki düşən zəif şualardan sıgallanan tənbel dalğalar, qırov bağlamış sahil daşları parpar parıldayırdı. Havanın isinmək istəyinə rəğmən, sazaq adamın üz-gözünü qarsırdı. Günəşin üfüqdən boylanan sarısından öncə güclə eşidilən gəminin fiti divara söykənib mürgüyə gedənləri çoxdan ayağa qaldırmışdı.

Qoca mürgünün əsarətindən hələ qurtara bilməyən qızarmış gözlərini ovuşdura-ovuşdura gəlib düz sahilə dayandı. Əlini alnına – qaşlarının üstünə qoyub gözlərini qıydı. Uzaqdan görünən gəmini sahilə tez yaxınlaşdırı biləydi kaş ki...

O, bir dəfə də burada durub gəmini belə səbirsizliklə gözləmişdi. Əsgərlikdə olar-

kən, orada tanış olub sevdiyi qız gələndə. O vaxtdan bəri vağzal xeyli dəyişilsə də, dəniz, ətrafdakı qaraltı kimi görünən evlər, gəminin ləngər vura-vura gəlişi eyni idi. Onda da ürəyi bu cür əsmişdi. Qız gələcəkdi, evlənəcəkdilər və şəhərdə kirayə ev tutub yaşayacaqdılar. Sonrası Allah kərimdir. Bəlkə, qismət olar, ev də alardı. Hər halda, rus qızını kəndə aparası deyildi. Çoxlu uşaqları olacaqdı. Hamısı da bir-birindən yaraşlıq. Tətilərdə də yığışib kəndə gedəcəkdilər... Bir xoşbəxtlik tablosu əsmişdi ürəyinin başından. Hələ bu xoşbəxliyi məktubda qıza da yazmışdı. O da eyni qarşılıq vermişdi. Qızın gəlişindən qabaq şəhərdə özünə iş də tapmışdı. Ona görə deyirlər, sən saydığını say, gör fələk nə sayır. Qız gəlmişdi gəlməyinə, amma

anası var-yox bircə oğlunun xristian qızıyla evlənməsinə icazə verməmişdi. Qızı gəlişinə peşman edib, gəldiyi kimi də geri qaytarmışdı. Xəyalları puç olmuşdu zavallı oğlanın. Şəhər də gözündən düşmüşdü, hər şey mənasızlaşmışdı. Elə o vaxtdan – qızın gedişindən sonra şəhərə gəlişinə tövbə edib öz kəndinə bağlanmışdı. Uzun müddət subay qaldı. Heç vaxt evlənəcəyinə söz vermişdi. Amma yaşlı anası ağır xəstəliyə düçar olanda oğlundan evlənməyi xahiş etmişdi. Görmədən, sevmədən öz qohumunun qızı ilə evlənmişdi. Qucağına övlad alanda yaşı artıq əllini keçmişdi.

Heç indi də gəlməyəcəkdi şəhərə, üzərində bu qədər yük olmasaydı. Axı o, bu yaşda hardan iş tapa biləcəkdə ki, həm də dərənin, düzün ortasında? Bu işi də qonşusu Abbas ağına salmışdı. Abbas ondan canıslu idi. Gəlib şəhərdə işləyib evə pul göndərmək ona o qədər də çətin deyildi. Qoca bir müddət tərəddüd etsə də, sonda razılaşmışdı. Məcbur idi...

Gəmi yaxınlaşdıqca içi keçə ilə döşənmiş rütubətli otaqda oğlunun qaranquş balaları kimi yan-yana oturmuş üç balasının üzü gülürdü, gözü yaşlı gəlininin ocaq üstündəki boş qazanı dolurdu, xəstə qarısı dərman içib sağalırdı qocanın gözləri önündə. Elə öz ağrılarını da tamamilən unutmuşdu. Elə bil gecələri vağzalın beton döşəməsində yatdığından sızıldayan sümükləri, nəfəs almağına imkan verməyən öskürəyi indi onun deyildi. Arada özündən biixtiyar soyuqdan daha da nazılmış arıq, damarlı əllərini havada yelləyib gəmiyə “tez gəl” işarəsi də verirdi.

Gəmi düz gəlib sahildə həmişəki yerində dayandı. Hay-küyləri qulaq batıran hantallar bir-birini itələyə-itələyə yüklərin boşalmasına səbirsizləndilər. Nəhayət, iri yeşiklər və bağlamalar yerə boşaldıldı. Qarma-qarışıqlıqdan yük sahibləri macal tapıb hantallar seçimi də edə bilmirdilər. Qoca özünü hamıdan qabağa atıb yüklərin üstünə şığıdı. Bəxtindən də əlini atıb yapışdığı yük bağlamaların ən irisi ol-

du. Birtəhər sürüyüb kənara çəkdi. Qəddi-ni düzəldib bağlamaya baxdıqda qocanın gözləri qorxdı. Nə etsin? Çöllü-biyabanda qanadının altına yığıdığı bir çətən külfətin yükü heç qorxutmamışdı onu. İndi niyə qorxsun? Yükdən yapışib dərindən nəfəs aldı. “Nədən qorxursan, ay qorxaq, məgər çiyinlərinə daşdığı yük bu yükdən yüngüldürmü?” – deyərək özünü danladı. “Ya Allah” deyib yükü arıq, çəlimsiz kürəyinə atdı. Az qala yıxılacaqdı, tez özünü cəmləyib dayandı. Bu işi əldən verməmək üçün bürədiyini belə, öskürməyini belə yük sahibinə bildirməməliydi o qədər cavan hambalların içində. Öz-özünə “bumuydu səni qorxudan,

Axmaq qoca?” pıçıldadı və sonra da ruhuna təkan verərək dilinin altında “dünya gözüm boydadır, sirri özüm boydadır” özü qoşduğu mahnısını zümzümə edə-edə addımladı. Ağırılıq kürəyinə tanış gəldi sanki, sümükləri səksəkə içində ayılıb sızıldamağa başladı. Boynundan axan zəiflik təri köynəyinin yaxasını islatdıqda içinə xof doldu qocanın. Ürəyi necə döyünməyə başladısı, səsi qulaqlarını batırırdı az qala. Özündən ixtiyarsız cəld əlinin birini yükün kəndirindən ayırıb, boynundan axan isti axıntıya vurdu. Yox, qan deyildi... Bir az toxtadı. Yükü nə qədər kürəyində daşıyaçağını hələ bilmirdi. Yeridikcə ayağının altına sıxılıb suya dönərək ayaqqabısına dolan qar, yükün altında sızıldayan sümükləri onun yaddaşını təzələyirdi. Hər şey kino lenti kimi gözlərinin qabağından gəlib keçdi bir andaca.

Onda da qış vaxtı idi – soyuq fevral ayı. Həyatının ən ağır yükünü kürəyinə alanda. Kürəyi elə o vaxtdan qorxmışdu yükdən. Müharibənin dağıntısına, itkisinə öyrəşsə də, kəndin bir gecənin içində yandırılacağı ağına da gəlməzdi. Oğlu hərbciydi. Bir yandan düşmənlə döyüşür, bir yandan da adamları yanan evlərdən çıxarmağa çalışırdı. Düşmən onu çoxdan hədəfə almışdı. Odur ki, bir neçə istiqamətdən atılan güllələr onun bədənini deşik-deşik

etmişdi. Yanan evindən ailəsini güclə çıxardan ata, yaralı lay-divar oğlunu da kürəyinə alıb meşəliklərlə üz tutmuşdu. Onda da o ərazidən uzaqlaşmaq üçün yol sicim kimi uzanırdı. Onda da yeridikcə qar suya dönüb ayaqqabısına dolmuşdu. Onda da boynundan nəsə axıb yaxasını islatmışdı - oğlunun sinəsindən axan qanı. Qan axdıqca oğlu kürəyində buza dönüb lap da ağırlaşmışdı. Onda da “az qalıb, döz, döz!” demişdi özünə. Kilometrlərcə oğlunun donmuş cəsədini kürəyində daşmışdı. Düşmən yaxınlaşmamış ailəni uzaqlaşdırmalıydı. Güllələr düz yanlarında ötüb keçirdi. İki körpə uşağın əlindən tutub qaçan hamilə gəlinini və pərişan arvadını bir az qabağa ötürüb özü geri qayıtmışdı. Əlləri ilə bir ağacın dibindəki buzlu torpağı qazıb oğlunu dəfn eləmişdi. Nə zülm-zillətlə ailəsini düşmənin caynağından qurtara bilməmişdi. Gəlib yad, nəbələd yerdə uçuc bir tikiliyə sığınmışdı. Bir ay keçmişdi, gəlini iki qızdan sonra bir oğul dünyaya gətirmişdi.

İndi uçuc tikilidə məskən salan ailə qocanın əllərinə baxırdı. Uşaqlar böyüdükcə aldığı təqaüd ailəyə bəs eləməirdi. Hələ oğlundan sonra yataq xəstəsi olan qarısı ona başqa bir göz dağı olmuşdu. Həya edib gizliyə çəkilərək əri üçün ağlayan gəlinini görəndə qəddi lap əyilirdi qocanın. Nəvələri məktəbə getdiyindən tələbat böyümüşdü. Onları böyüdüb yerbəyer eləsəydi, çiyinlərindəki yükü bir az azalardı. Qoca məcbur idi bir iş tapmağa. Ona görə üz tutmuşdu şəhərə.

Yeridikcə qoca yükün altında görünməz hala düşürdü. Deyəsən, mənzil uzaqda idi, yorğunluq isə lap yaxında. Ürəyi üzünə vuran səhər mehindən də xəfif olmuşdu. Get-gedə yük böyüyürdü, qoca kiçilirdi. Başı dizlərinə çatacaq qədər beli bükülmüşdü. Qarşından gedən yük sahibinin ancaq ayaqlarını görə bilirdi. Ağzına susuzluq, dizlərinə ağırlıq çökürdü qocanın. Amma dözəcəkdi, yorğunluğa təslim olmayacaqdı, o vaxt dözdüyü kimi... Bircə mənzil başına tez çatıb pulu ala bilsəydi...

Ərzaqla dolu səbətlərlə evinin qapısından içəri girə bilsəydi... Həkimin yazdığı dərmanları qarısına tez çatdıra bilsəydi... Əlində oyuncaq avtomatla oğlunun adını daşıyan nəvəsinin qarşısında dura bilsəydi...

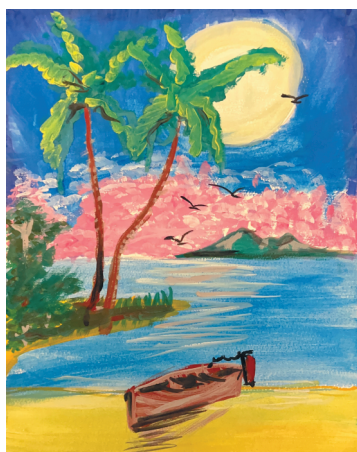
Yük sahibindən geri qalmamaq üçün sürətini artırmaq istədi, bu vaxt öskürək tutdu onu. Nə illah etdisə, özünü öskürəyin əlindən ala bilmədi. Kilometrlərcə kürəyində daşdığı oğlunun qolunu buraxmadığı kimi, bərk-bərk tutduğu yükün kəndirini də buraxmadan öskürməyə başladı. Birdən içində nəyinsə qırılıb düşdüyünü hiss etdi. Yüngülləşdi... Hələ heç vaxt belə yüngülləşməməşdi. Dayandı... dayandı.... Yük yolun ortasında tərپənməz qaldı.

Yüklərə uzaqdan baxan qoca bilə bilmədi içindəki o qırılanı kürəyindəki yükmü qırdı, yoxsa çiyindəki yükmü.

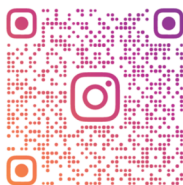
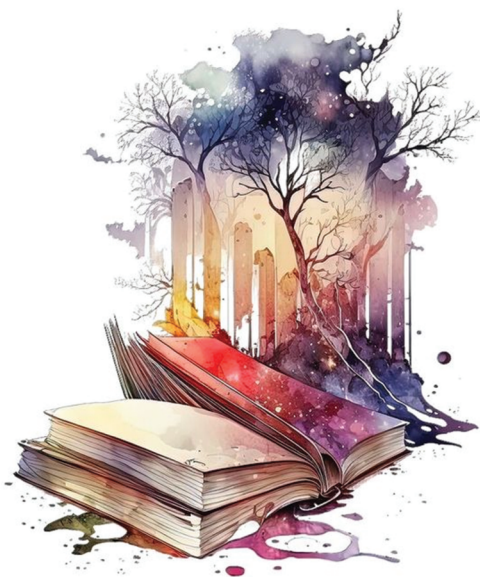
Dərgidə
Sərgi

Fəridə Cəfərova

Sumqayıt şəhəri, II nömrəli tam
orta məktəb, 5-ci sinif

@ULDUZ_AYLIQ_EDEBIYAT_DERQISI

ISSN 0134-522 İNDEKS AZ 1000
QIYMƏTİ: 2 AZN